

SEIVERT

A yfaría

mano Bac

SAMVELIS KÖLESERI
DE KERES-EER
AVRARIA
ROMANO-DACICA,

VNA CVM

VALACHIAE
CIS-ALVTANAE SVBTERRANAE
DESCRIPTIONE
MICHAELIS SCHENDO, R. C. EQ.
VANDERBECH.

ITERVM EDITA
CVRIS
IOANNIS SEIVERT.

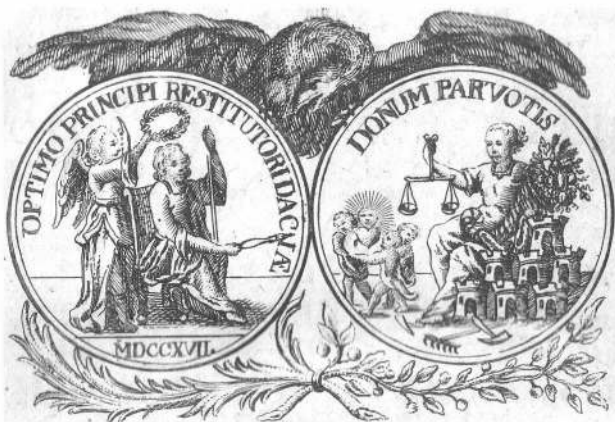
POSONII, & CASSOVIAE.
SVMP TIBVS IOAN. MICHAELIS LANDERER
TYPOGRAPHI, ET BIBLIOPOLAE.

I 7 8 0.

ME FŐKÖNYVTÁR
2004
LELT-ELLENŐRZÉS

2004. SZEPTEMBER 8.

SALVTI POPVLORVM
INVICTO CAESARI
C A R O L O
A V G V S T O
GERMANICO. HISPANICO. PAN-
NONICO. BOEMICO.
DACICO.
DIVI LEOPOLDI MAGNI
FILIO.
OPTIMO. PIO. PATRIAE PATRI.
BEL-

BELLO GERMANO-HISPANO-
GALLICO
FELICITER FINITO.
PACE TERRA MARIQUE IN
OCCIDENTE PARTA.
PRINCIPE HAEREDITARIO
DACIS DECLARATO.
SENATV NATIONALI
CONSTITVTO.
OFFICIIS ADSIGNATIS.
SECVRITATE PVBLICA ERECTA.
BARBARIS EVGENIO DVCE
AD VARADINVM PETRI STRATIS.
TEMESVARO CAPTO.
HVNGARIA LOCVPLETATA.
DACIA RESTITVTA.
ET
CONFINIBVS AVCTA.
POSTERIS EXEMPLO.
AETERNAE GRATITVDINIS
ERGO.
FIDE CVLTV ET OBSEQVIO.
NVMINI MAIESTATIQUE EIVS
DEVOTISSIMVS
GENICVLANS
EX VOTO.

D D C.

Tua

TVA equidem, AVGVSTISSI-
ME PRINCEPS, Pietas opta-
verat, vt quam tardissime
AVGVSTO succederes FRATRI ;
sed arcana Fatorum vis , benignita-
te quadam, virtutes TVAS ad Guber-
nacula Reipublicae nostrae, admouere
festinauit. Summa (si Jouem tange-
re licet) animi moderatio , indefessus
pro salute subiectorum labor, librata in
omnibus aequitas, oculatissimum regi-
men, quid? nisi felicitatem Prouinciis,
felicitatem fidelibus subditis, et quic-
quid incolume, ac publicae, privatae-
que rei salutare, id est, Seculo TVO
dignum est, nobis pollicentur. Tot Re-
gnorum Atlas, tot diuersae originis Po-
pulorum Publicus Pater, paternas aequa

manu metiris curas; succollas faluti humeros, iura, legesque, vt **TE** finguli verum Patriae Patrem agnofcant, cunctis, ftatuís. Pietatis in fubditos documento eft, quod fublimi, quo inter Chriftiani Nominis Ciues ftas ftatigio, indignum haud cenfueris, **Transiluanæ Prouinciæ Principem**, appellari; quæ, dum decus, formam, imo pretium inde accepit, et fplendoris fui apicem attingit: fidelis obfequii gloriam iugi æmulatione mereri connititur. Nos ideo, non tam **Felicem TE**, quod fortunæ donum eft; non **Magnum**, quod prope affentationem eft; fed **Optimum** appellamus. Quia fic meruifti; vt abeat in **Secula**: **TE** non minus cum **CAROLVM**, quam, qui **OPTIMUM DACIÆ PRINCIPEM** appellat, designari. A luce **TVA** illuminari, a calore incalefcere, a fpiritu animari; preffi a **TE** erigi, neglecti folari optamus; jaçtati, ceu facræ Salutis anchoræ, æquitati **TVAE**,

TVAE, innitimur; et per bonam conscientiam, ad vsum indulgentiae TVAE, TE prouocamus. Parce nihilominus ausibus meis, INDVLGENTISSIME IMPERATOR, qui grauibus Regnorum TVORVM Curis, dum unice a TVIS humeris totius Europae pendet Salus; nostra a Barbaris extorquenda securitas, TE districtum; leuiusculo, sed TVO interpello. TVA enim Dacia. TVA eiusdem Auraria. TVVS, qui de genu compellat, ciuis est. Aurariarum Dacicarum Praefecturae, vt sub Augustissimis, LEOPOLDO Patre, JOSEPHO Fratre, ELEONORA Matre, pro commodo Domus Augustae incubui: hoc quicquid est speciminis, ad benignissimos TVOS pedes SACRATISSIME PRINCEPS, demississima cum veneratione depono. Approbationis spe, quia ab Optimo, fretus: vt annos fidelium subditorum, in charam DEO, charam saluti Publicae, charam,

fideli Daciae, Maieſtatem, DEVS con-
ferat ; Virtutes TVAS , Triumphis,
victoriis, perenni gloria ac aeterna pro-
genie, augeat, omnimodam felicitatem
AVGVSTAE DOMVS , pediffequam
eſſe velit, ſupplex vota ſuſcipio, et
ad ſeram poſteritatem exſoluenda, nun-
cupo.

AVGVSTISSIMAE CAESARAE, CA-
THOLICAE, REGIAEQVE
MAIESTATIS

CLEMENTISSIMI mei PRINCIPIS

*humillimus, perpetuoque fidelis
ſubditus*

S. KÖLESERI.

PRO-

PROLOQVIVM
AD LECTOREM.

Metallurgiae Romano-Dacicae, in Aurariis, specimen, promissa vadimonio liberaturus, protrudo in publicum. Non quod seuerioribus studiis ac consortio Parnassi adsuetis, tantillum placiturum mihi augurari audeam, multo minus, ut in apice montis locum inueniat, praesumam. Patieris tamen Lector beneuole, ut in imo collis angulo, ad quem e longinquo Phaebeae citharae tandem pervenit sonus, innoxie suspensum, Tibi ascendenti, hac styli, rerumque mixtura, interludiorum more, fallat tempus & fatigium, De Auro

*mihī sermo est: cuius tam quaesiti, quam
inuenti, conditio varia. In limo quippe
quaeritur, ex tenebris educitur, aeterni
liquoris vomica absorbetur, igne excoqui-
tur, aqua depuratur, fuliginosis obscu-
rorum hominum manibus sacra imagine
vestitur, colore oculos & cor percellente
donatur, tandem in scriniis & quicquid
sacrum intimumque est, reconditur. In-
uenti potestas latissime diffunditur. Si-
quidem*

Aurum omnes victa iam pietate
colunt.

Auro pulsa fides, auro venalia iura,

Aurum lex sequitur — — —

Et

— — — Per medios ire satellites

Et perumpere amat faxa, potentius

Ictu fulmineo. — — — — —

*Diuersum ideo tractandi modum ecur
carpas aut mireris? Maxime, si superad-
dideris, vicissitudinum status humani &
iis solis proprii, qui non imaginationem
sed defaecatum intellectus lumen, non va-
ria-*

riabiles vulgi opiniones, sed realem veritatum vim, non umbras, sed corpus, nec cuiusdam pietatis fasciis, inuolutam hypocrisin sectantur, in auro, Symbolum inueniri conuenientissimum.

Tetigi multa extremo quasi penicillo, non onerosa mole, sed stricturis gratificaturus; nec omnia quae potui, sed quae voluisse conditio fert. Polita satis, atque deasciata, non sunt, fateor, quia carptim facta, & inter negotia nata. Ornatus deest, quia figurae artificis opera destituuntur. Ecquid cultiora praetendas in Prouincia, ubi desunt Literis ingenia & ingeniis Patroni? Res tamen combinandas non segrego, nec theoria praxim defraudo, mihi incombinabilibus, cothurnatisque aenigmatibus imponi non patior, sed & veritates a priori indagare, non fastidio; facta, dictaque, cum integritate refero. Si capax omnium non sum, sciendi tamen & in ignota inquirendi & cupi-

pidum & capacem me sentio. Rem abstrusam in tenebris Aulae subterraneae quaerito, luce ideo haud obscura indigeo, quam quiscunque, modo ingenuus, mihi praetulerit, lubens sequar, meliora amplectar, plura edoctus, gratus agnoscam. Interea prout Plinius passerculis & columbulis suis, inter aquilas dari pennas, si placuerint; sin minus, continendos cauea, nidoue, optauit: Sic, squallidulum, quem hic vides, Aurileguli laborem, ex intentione pensa, valorem, si vis, eidem imperti, sin minus, in limo relinquas. Non tamen desinam bene velle, bene precari. Vale.

Cibinii Transiluanorum

X. Calend. Mart. A. D.

M. DCC. XVII.

GEORGIUS PRAY
LECTORI SALVTEM.

Cum alia opera KÖLESERI fere omnia, tum hoc imprimis, cui *Aurariae* nomen fecit, ac Cibiinii anno M. DCC. XVII. vulgauerat, ita rara sunt, vt difficillime, nec, nisi exaucto pretio, comparari iam possint. Pauca enim huius praecipue opusculi, exempla, ne prae copia vilescerent, Author ipse typis exscribi voluit, et ex his magna pars ob argumenti praestantiam, et nouitatem, primus enim omnium, vt reor, rem metallicam Transilvaniae litteris complexus est, ad exteras regiones deportata suere.

Id in causa erat, cur *Aurariam* secundis curis cognoscendam sumeret Cl. Joannes SEIVERTVS, in villa S. Humberti (Hammersdorff) non longe Cibiinio dissita sacrorum apud Saxones Minister, vir amicitia, et studiorum communione, mihi iunctissimus, editisque variis opusculis, multiplici eruditione reffertis, quibus Historiam Patriae suae mirum in modum illustrauerat, orbi Litterato, etiam me non moneute, late cognitus.

Atque

Atque in hac quidem altera editione ita Vir doctus versari constituit, ut, quae ad metallurgiam pertinent, ea, quoniam sui instituti non sunt, intacta sinat: in illis contra, quae ad inscriptiones Romanas spectant, tum nummos aureos eorum, qui Transilvaniae praeerant, haec enim KÖLESERIVS quoque ad oblectandum Lectorem operi suo, cum usus ferebat, immiscuit, in his, inquam, id boni publici causa, sibi licere putabat, ut, quae ille non optime legerat; rescriberet, sarciret manca, et quae in re praesertim nummaria illum latuere, in medium depromeret, notasque, ob quas ei gratiam Eruditi merito habeant, locis obscuris itidem subiungeret. Quo factum est, ut ex illustrium, doctorumque, quos nominatim indicat, virorum Cimeliis insignia ad Transilvanicam rei nummariae Historiam auctaria adiecerit, essetque hic praestantissimi Viri conatus fortasse omnibus numeris absolutus, si et nummorum typos exhibere, et consulere praeterea potuisset Nummophilacium Illustrissimi D. Comitis MICHAELIS VITZAI, quod, citra invidiam aliorum id dictum velim, omnium forte, quae in Hungaria, et Transilvania existant, praestantissimum habemus.

Aurariae, et ob materiae similitudinem, et utriusque summam, cum vixerunt, animorum coniunctionem, adiecta est descriptio *Valachiae subterraneae*, MICHAELE SCHENDO R. C. Equite Vanderbechio authoro-

thore, in modum epistolae ad KÖLSERIVM exarata. Opusculum quidem mole exiguum, ac ab auctore Venetiis in scripto periodico *Galeria di Minerva riaperta* anno 1724. vulgatum est, nostris tamen, iisque perpaucis cognitum, dignumque propterea, cui recudendo CL. SEIVERTVS manum admoueret. Argumentum eo prorsus tempore, quo Valachia cis Alutam flumen versus Temesiensem agrum porrecta, per pacem Passarouicensem anno 1718. die XXI. Julii confectam, pristino Hungariae iuri asserta est, SCHENDO natum fuit, quo is in familiam STEINVILEI summi armorum per Transiluaniam Praefecti, cooptatus, ac Medici praerogatiua ornatus, cum eodem res prouinciae recuperatae coordinaturo, in Valachiam, concesserat. Erat in eodem comitatu Centurio, nomen non est proditum, Mathematices disciplinis apprime addictus, qui interea, cum SCHENDVS illic diuitias naturae rimatur, prouinciae situm, locorumque positus magna diligentia, et studio dimensus in chartam coniecit. Haec mihi forte fortuna in manus. Quam, cum nondum, quod sciam, edita sit, et Schendi epistolam ex parte illustratura videatur, tabulae aeneae incidendam curavi. Id quoque dedi operam, vt CL. SEIVERTI animaduersiones, et auctaria, quae ad KÖLSERIVM fecerat, minoribus litteris exscriberentur, quo, quid cuique tribuendum sit, Lector ne nesciret.

Erunt

Erunt forte, qui SCHENDVM, nam KÖLESERIUS Eruditis iam aliunde, et ex Cl. Stephani VESZPREMI, Debrecinensium Physici ordinarii centuriis Medicorum Hungarorum nuper editis, cognitus est, qui SCHENDVM, inquam, eiusque characterem familiarius pernoſſe cupiant. Fuit is natione Graecus, ab Caesare, postquam ad ditiones nostras tranſiit, dignitate Equeſtri ornatus, quod ipse hoc epigrammate fatetur :

Greacia me Schendum, Van der Bech aula vocauit,
Neutra fuit studiis vel ſemel aequa meis.
Damnarunt fortem ſemper peragrantis amici ;
Alterius non eſt, qui ſuus eſſe poteſt.

Quod de aula ait, vereor, vt ita habuerit: de ſtudio autem viſendarum prouinciarum, res eſt extra omnem dubitationem poſita. Nam Erronum ſere praecipuus fuiſſe SCHENDVS videri poteſt. Vix operam ſuam STEINVILLEO in Tranſilvania addixerat, cum a Principe MAVROCORDATO grauiter aegrotante Bucareſtinum euocatus, depulſo eius morbo, ac STEINVILLEO Deuae anno 120. die XXI. Octobr. interea deſuncto, domicilium illic figere meditabatur. Sed breui poſt, cum non rogatus publicis, et palatinis rebus ſe inmiſcet, inſalutatis omnibus ad Tranſilvaniam remeauit. Vt eius abitus, fugae ſimilis, parumque ſibi honorificus ſpargi coepit, apologiam ſub

nomine *Conradi du Scheben*; Empiricae suae Illustri Augustae Vindelicorum anno 1723. editae praefixit, virulentam illam sane, et praeter Medici decorum, plenam bilis. Eodem anno Transiluaniam pertaesus, Germania, in qua magna honoris significatione ab Maximiliano Bauaro Electore acceptus est, tum Italia, Portugallia, et Hollandia lustratis, Venetias sequente anno appulit: qua in Vrbe, vt sibi ab insidiis, vt putabat, Principis Maurocorodati caueret, semper laruatus incedebat. Venetiis Petropolim anno 1724. iam secundum a Moldauo Principe Cantimiro Praefide accersitus, Bononiam, Florentiam, Liburnum, ac Genuam petiit. Prius Liburno tamen quam abiret, KÖLESERIVM et OBERBVRGIVM Augustanum conditis tabulis haeredes scripsit: tum ex itineris opportunitate praecipuas Galliarum, & Hispaniarum vrbes mari adfitas percurfans, Amstelodanum die XXIX. Iunii peruenit: vnde datis ad KÖLESERIVM die XXVIII. Iulij litteris in haec verba scripserat: *Iacta est alea, nec licet reuocare pedem. Quo fata ducunt, parendum est tempori. Spero enim, me in barbara (parum id certe Petropoli, iam tum scientiarum et elegantiarum vrbi congruit) terra humaniorem experturum fortunam, postquam in humaniori, ac cultiori barbaram perpeffus sum. Si aura Russica non faueret, victoriarum, & commercii opportunitas late patentem Persiam, Mogulum, Sinenses, Indos mihi exhibet, apud*

quos, mihi valere; ac vivere doctus, meorum annorum numerum expleam. Amstelodamo Hafniam nauigans, indeque rursum mari se committens, in classem Russicam ab Archithalasso receptus, Petropolim die XV. Octob. eodem anno incolumis tenuit.

Quo euentu hic acceptus, cuique sit muneri praefectus, anno 1725. die XII. Maii KÖLESERIVM edocuit. Quod ego, scribit, in prioribus notum tibi feceram, hoc tibi repetere praesentibus teneor; me videlicet ad huiusce Imperii seruitia susceptum, tamquam suae Maestatis exercituum Medicum, et actualiter in generali Nosocomii Petroburgensis inspectione, ac directione occupatum, cum annuo DC. aureorum Rublonum stipendio, praeter quartarii immunitatem aliaque huiusce concomitantia, in vrbe proceribus rogatis, quam sagatis referta. - - - Contraxi ad quadriennium, quo effluxo spatio libera mihi, et per ampla facultas, vel alio transmigrandi, vel nouis conditionibus paciscendi. Quamquam haud multo post tempore aemulos, seu scientiae suae in curandis morbis, vt is existimabat, praecellentia, seu, quod malim, fastoso ingenio sibi conscisceret. Rursus enim ad KÖLESERIVM die XXVIII. Octob. eiusdem anni ita: Diebus hisce ad Sinenses cum nostro Ablegato transmigrare sollicitabar. Videlicet, promoueatur, vt amoueatur. Sentiebant, qui proximam meam Petropolitanam felicissimam, & foecundissimam haud aequis oculis respiciunt. Discessit Legatio,

uno tantum chirurgo contenta; cum ego absolute recal-
citrauerim. Sed id utcumque fuerit: illud memoria
dignum, quod ibidem subiungit: de Borealibus gentibus
ad vestigia Hungarica inuestiganda, sollicitus sum, ut tibi
morem geram. Gentes Finnicæ, quibus hic tamquam Vala-
chis Saxones, ad domestica seruitia utimur, linguam loquun-
tur, quæ non valde ab hodierna Hungarica abludit. Mox
sedata, aut compressa æmulorum inuidia, Naturæ curio-
sorum Academiae membrum se esse declaratum. litte-
ris die XXIV. Febr. anni 1725. ad eundem KÖLE-
SIANVM exaratis significarat: *Hisce, ait, tibi signifi-
candum duxi; Cl. Lucam Schröckium, Academiae Na-
turæ curiosorum Praesidem, me in eundem celeberrimum
ordinem cooptasse, & consueto diplomate diebus hisce
decorasse, nomine CRITODEMI me insigniendo. Ha-
bebit ergo Chrysis in super in amico Cosmopolita Cri-
todemum collegam, quem & in Regio-Borussicam socie-
tatem breui admittendum, eruditorum quorundam fauor
sperare iubet. - - - Mibi pro praesenti anno exercitus
in Europa acturi tractatio incumbit, adeoque auctis in-
signiter emolumentis, et honorabiliorem sortitus statio-
nem, Castra verè futuro sequar, atque vitam itinera-
riam repetam.*

Haec hætenus. Quibus deinceps vicissitudinibus
sit actus, compertum non habeo. Nec enim, quos
consulam, libri ad manum sunt. Caeterum fuisse
virum doctum, et, si paulo cultius scripsisset, etiam

disertum, ex iis, quae diximus, facile efficias. Superciliosus tamen erat, et parandarum fortunarum immodice studiosus. Sunt enim hodie etiamnum superstitēs, qui eum, dum Cibinii ageret, prope LX. rarissimo nunc inter eruditos exemplo, aureorum nummum millia habuisse affirmant. Hinc illa familiaris ei paraemia:

Quisquis habet nummos, secura nauigat aura,
Fortunamque suo temperat arbitrio.

Factum autem viri satis produnt versus, quos saepe intempestiuos fundere consueuerat. Ita, dum Petropoli, quantum conicio, ageret, de se:

Vanderbech est hic, semper peregrinus in orbe,
Qui nulla longas nouit in vrbe moras.
Figeret hunc vni tandem si Iuppiter vrbi,
Maior in vrbe foret, qui minor orbe fuit.

Rursum se se indicans:

Si pro fronte foret potius fas sistere mentem,
Orbis prodigium diceret ingenium.

Quicquid in amissis quaerit noua Graecia Musis,
In se hic collectum Panfophus vnus habet.

Sed haec ex epistolis CL. SEIVERTI ad me datis delibasse satis fuerit; alioqui metuo, ne haec de SCHENDO commentatiuncula, amplior, quam eius Valachia subterranea, euadat. Vale. Dabam Budae XIV. Calendas Decembres Anno M. DCC. LXXIX.

AVRARIAE
ROMANO · DACICAE
CAPVT I.

Historiam Aurariarum Romano-Dacicarum exhibet.

I.

Cuncta Diis plena esse, crediderunt olim Philosophi: siue quod diuinum Numen nulla extensione spatii includi, nulla loci intercapedine excludi; nec vllam rem, quae non ipsius ope indigeat, subsistere, siue quod inueta subinde euenire, quae cum simplicissima admiratione, ad solius Numinis, tanquam causae immediatae concursum, ac arbitrium nutum, vnice referenda esse, animaduertent,

Ita equidem est, vt vel ipsis tacentibus, vel etiam audaci stultitia pernegare adnitente; quicquid vnquam perfectionis, quicquid realitatis dari, vel politiciori rationis lumine concipi, et excogitari potest, id inquam, omne, Entis summe imo infinite perfecti attributum esse; absque illo, nec esse, nec concipi posse, infinita, quae in nobis, penes, supra et infra nos ordinatissima se prodit varietas, inuitis licet, euentissimo sit argumento.

Admirationem fouens superstitio, per damnosam cumulabitur ignorantiam, et diuini Numinis maiestaticus occultabitur vel maxime splendor, dum concatenata rerum series, Legumque a sapientissimo Legislatore ordinata vis, per fortuitos casus, facultates inactuosas, latentesque partium qualitates, aut purum, necessariumque nullo rectore oscillantem Mechanismum, eluditur.

Insolens contra intellectus humani praeco est, qui eidem nil imperuim, nil latens, nihil quod Mathematica non sit demonstrabile euentia, ex imaginariis saepe, vel propemodum falsis principiis,

cipiis, perſuaſum velit. Voluntati in tantum derogans, in quantum infinitudine quapiam omnia volendi, h. e. amplectendi, vel auerſandi praedita, arctiſſima intellectus capacitate nobilior, amplior, latiusque patens eſſeprehenditur.

a. Sed et magna nimis eſt ambitio, omnia propter hominem, et pro homine condita, et facta eſſe, turgida philantiae opinione ſibi blandiri. Ecquid enim infinita coeleſtium corporum ſyſtemata? quid vorticofae fixarum moles? quid mundi planetarii ad hominem? quid ſilens terrae cortice tecta ſubterraneorum panſpermia? quid in imis recondita, ornatiffima, niſi quod lumine deſtituta Aulae ſubterraneae Architectura? quid licet in oculos cadat, in ſenſus irrumpat, pedibus, manibusque tractari queat, non attendentes obuia iuant? Niſi attentio, ſedula inueſtigatio, ac iuſto labore parta condecens applicatio, uſum euincat, ecquid punctulum excentricum tantae peripheriae radios in ſe terminari arrogat?

Quod equidem prope hominem est, explendae necessitati, imo, et ambitioni sufficit. Sed quo oculorum acies, vel intellectus folius radii pertingunt; id praeter necessitatem in vfu vitae, exercendae saltem propriae scientiae, perscrutandae sapientiae, infinitaeque summi Entis potentiae; soluendae ideo obligationis, incitamenti adiumentique loco merito habentur.

Minimum eorum, quae cominus sunt, scimus; vix ultra punctulum nostrae scientiae pertingit horizon; intra tot pollicum decempedam occupatur manuum labor. Similes nebulosa tempestate iter regium emetientibus, loci, quo tendunt, et quae praeteruehuntur, non nisi palpando gnaris, sublata nebula circumfusam amoenitatem demum animadvertentibus; saepius infinita naturae miracula obductis ignorantiae caligine oculis, vel desidiosa indormitatione, vel spontaneo non plus ultra conatu, negligimus, saepe inscii ingentes viscerum terrae thesauros plumbeis calcamus pedibus, nulla arte imitabiles naturae mechanizantis lusus, secunda vela, faciles vitae bene, commode ac placide du-

cen-

cendae remiges, praeteruehimur inanimaduertenter: diuitias intelligo subterraneas, quas qui possederit, ille

*Clarus erit, fortis, iustus, sapiens
etiam et Rex*

Et quicquid volet - - - -

- - - - - omnis enim res:

*Virtus, fama, decus, diuina hu-
manaque*

illis parent.

3. Cum autem non quaeuis has tellus alat, vti non quilibet hyacinthos, rosasque olet ager: vbi recondidit, ac recondita detegi fuerit, fumus ille Promus Condus, maieftaticam, et apud inferos Numinis aulam reuerenter non intrare, mirabili nexu, ac concinnitate locatos hosce thesauros fatagenter non scrutari, detestandae foret focordiae; quae nisi in indignum indigenam, sui-que oblitum ingratum cedere incolam, inficiabitur nemo.

Inter homines, varii honorum gradus praecminentiaeque tituli, folius omnino sunt opinionis: quam saepius aliquot tantum syllabarum imaginarium auget, fouet-

que additamentum, pretia ipsis addendo avaritia vel ambitione. Sed habitationis diuersitas, terrae quam incolimus, varietas, prouentuum tellure natorum, vnius prouinciae prae altera foecunditas, aut sterilitas: vel, vt vna naturae prodigalitate superbiat; altera graui sudore tenacitatem lugeat; dormientibus, vel aliud agentibus profuse largiatur, quod assidue quaerentibus alibi inuideat, fortilegae perfectionis et legislatoriae potestatis est indicium; culturae ac industriae exercendae calcar et incitamentum.

Europam habitabilium terrae partium respectu angustam; sed ingeniorum politura, morum rerumque ad vsus vitae et omnem commoditatem ad luxum vsque inexplebilem aptatarum cultura, neo-inuentorum copia, augustissimam nobilissimamque merito dici apud omnes in confesso est: at si *Daciam*, extremum hunc Europae angulum, situ, fertilitate, commoditate ac omnium naturae thesaurorum concentratione foecundissimum, nullique Europae parti primas cedentem dixero; vbi euictum sequentibus animaduernerit, negabit nemo, inuidebit nemo.

Esto

Esto pro gloria, vel si aequius iudicas, compassione: tacere vicissitudines, non recensere, quibus obnoxia fuit, ex quo habitatur, reuolutiones, si non continuas saltem haud longis interuallis terminatas armorum vltro citroque inundationes, confectas inde euerfiones, depopulationes, vrbiumque mortes; nec non bellicis insultibus grauiores incolarum inter se collisiones; vt vel agram inquietudinum matricem, vel Martem vltorem hoc theatro mire delectatum, credere necesse habeas; imo id vnice admiratione dignum superesse videas, quod habitatoribus toties excussa, ac iactigationibus tantis collisa, vastitati, ferarumque securitati damnata non manserit: nisi vel fumus eius luculentior alieno igne, vel vbertas inquieta, sterilitate tranquilla potior habita fuisset.

Quid vllibi natura parens impertita est, quod huic denegasset? Quid muneris loco largita est; quod huic furripuisset? Coelum amoenum est, tempestatibus, et procellis non turbidum, nec fragosum, aër ventilatus, regio montibus coronae ad instar circumsepta, collibus, vallibus omnis generis frumentorum, et fru-

fructuum germinatione foecundis, ac altero tanto si in planum ducerentur longiorem, et latiore reddentibus locupletata; fluminibus, fluuiis, et amnibus non pisces solum, sed et fuluam auri arenam vehentibus, irrigua. Metallis, et Mineralibus plus quam vlla Europae prouincia grauida, et laboris in eruendo facilitate conspicua. Hic forte est vellus aureum, cuius desiderio capiuntur tot Iafones, hic fabulosus

*Pelopsis altis nobilis in stabulis pecus,
Arcanus Aries, ductor opulenti gregis.
Huius per omne corpus infuso coma
Dependet auro, cuius a tergo noui
Aurata Reges sceptrâ Tantalici gerunt,
Possessor hujus regnat, hunc tantae
domus*

Fortuna sequitur.

Senec. in Thyest.

5. Defuisset dominatui Orbis Romani plurimum, nisi fortissimus Princeps, *Traianus*, tam iniuriarum ab incolis acceptarum pertaesus, quam terrae bonitate allectus, Dacia ceu locuplete cunctarum rerum Cornucopiae potitus fuisset; nisi nobilissimum hunc adamantem legibus

Ro-

Romanis subiecisset, institutis ornasset, publicae, priuataeque rei commodis auxisset, vtilem aequae ac necessariam regio ausu effecisset.

Optimus ideo Felicissimus et Providentissimus Princeps a Senatu, Populoque Romano appellari, prouti antea Germanici, ita iam Dacici titulo ornari

Germanicus, et Dacicus esset ut titulis, factis, meruit.

6. Inde aeternitati honoris eiusdem facram, victoriae Dacicae monumentum nulli secundum, et quantum intersit rebus Romanis Daciam subegisse testimonium immortale, sumptuosam, ac Romana magnificentia dignam erigi iussit Roma *Columam!* Sed nondum gratitudinis satis, et *Vota* nuncupata pro Traiano, annisque singulis in omnibus Provinciis renouata; testante praeter obuia numismatum documenta, *Plinio*, Libr. X. *Epist. XLIV. Solemnia Vota pro incolumitate Tua, qua publica salus continetur, et suscepimus pariter, et soluimus, precati Deos, ut velint ea semper solui, semperque signari.*

Prima prostrato exercitu Dacico, sublato rebeli Rege Decebalo, expugnata metropoli, et ad alpes Scythulas, siue Sauromatarum confinia, prouincia subiugata, cura fuit Traiani, *Securitati* non solum publicae; sed et *utilitati* consulere, ponderatisque rationibus, sic locare Colonias, erigere Municipia, iura Ciuitatum stabilire, vt fertilis prouentuum fructus, tanto abundantius lucro cederet, et vnus solius radiis illustrata, digna Romano orbe Prouincia haberetur.

7. *Rei* cumprimis *Metallicae*, cui *Salinaria*, et *Lapidaria* accessit, promouendae causa plurimam posuisse industriam, et belli neruum in regunda neo-prouincia Augustum eo intendisse, vt *Securitas* non minus, quam *Felicitas*, et *Abundantia* Daciae in numis alternatim memorari, ipsa *Dacia Felix* nuncupari meruerit.

CVIVS VIRTUTE DACIA
IMPERIO ADDITA FELIX EST. *

Prout

* Pars Inscriptionis Hadriano Augusto Sacrae. Inscriptiones *Securitatem*, *abundantiamque* Daciae praedicantes, in numis ego quidem haud inueni, nec in vlllo, exceptis Traiani Decii numis, *Daciam Felicem*.

Prout hodierna adhuc euincunt ruderum, capta ex quotidiano foenore ostendunt documenta.

Romam, *Terrarum, Gentiumque Deae* ac *aeternae urbis* titulo, summæ, perpetuaeque felicitatis superba expressione insignitam Romani voluerunt; et *felices* appellauere Prouincias, quae siue foederis, siue obsequii leges, ab hac accipere, ad alliciendas non minus inimicas gentes, quam in officio tenendas hac persuasione, sibi subiectas.

Hoc nomine insignis Dacica inscriptio marmoris *Ostrohiensis*, gratulatur Traiano :

SPEI VIRTVTI VICTORIAE

D. D. D. i. e. Deabus.

QVARVM NVMINE PROSPERITAS

ET HONOR IMP. CAES.

TRAIANI SVCESSV FELICI.

AVCTA SVNT. Q. AXIVS AELI

ANVS PROC. NV

MINI EIVS

L. D. D. D. *

Sic

* De hac aliisque ab auctore prolatis inscriptionibus, vide sis n. *Inscript. Monument. Rom. in Dacia Mediterranea.*

Sic gratulatus est Senatus Romanus *Virtuti* et *Felicitati* Traiani in numo argenteo, qui Traiani caput laureatum cum inscriptione: IMP. TRAIANVS AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. C. VL. P. P. et ab altera parte, duas Figuras stantes, illam galea cum hasta et parazonio insignem; hanc caduceum, et Cornucopiae gerentem cum Inscriptione: VIRTVTI, ET FELICITATI, quae sub Traiano copulantur, ostendunt. Similis gratulatio.

Axii Aeliani super vltima victoria, et stabilitum in Daciis regimen, visitur:

FORTVNAE.
 REDVCI. LARI.
 VIALI. ROMAE.
 AETERNAE.
 Q. AXIVS. AELI
 ANVS. VE. PROC.
 AVG.
 I O N I.

Quasi Fortuna, iam Dea domestica, vialis, i. e. viam ad victoriam monstrans, facta fuisset: *

Daci

* Errat auctor, atqui in lapide non de Fortuna Viali, sed *Lare Viali* Sermo est, Lares enim non

Daci variis proeliis laceffinere Romanos, et sub Domitiano, *Oppio Sabino*, Confulari, oppreffo; ex post cum *Cornelio Fufco*, Praefecto Cohortium praetorianarum, cui belli fumma commiffa erat, acerrime dimicantes, tandem a Traiano victi, non dum tamen fubacti fuiffent; nifi fecunda expeditione virtute Traiani pro gloria populi Romani ardue rem agentis deuicti, ita ad leges victoriae fe fe componere cogerentur, vt non amplius Dacorum, fed Romanorum, imo *Augufti Prouincia* audirent.*

§. In qua, vtiliffimo instituto erexit prouidentiffimus Princeps, celebre, et in aliis Prouinciis Romano Imperio fubiectis, quod fciam, vix memoratum *Aurariarum Collegium*.

Col-

tolummodo aedium, fed etiam viarum, itinerumque Deos fuiffe, noto notius eft. Hinc *Ouidius Faft* Libr. II. de *Lara* matre:

Fitque grauis, geminosque parit, qui compita
feruant,

Et vigilant noftra femper in aede Lares.

* In numis Traiani aereis occurrit: DACIA AVGVSTA PROVINCIA: al. AVGVSTI. al. AVGVST. cum typo Daciae capite fpicis cincto, fellae rupibus inpositae infidentis, dextra aquilam legionariam tenentis, cui duo pueruli adffunt, hic fpicas, vuae botrum alter, porrigentes. Adffunt figlae: S. C. *Conf. Mediobarbi Numism. Imp. Rom.*

C

Collegia apud Romanos, fuerunt corpora, seu fodalitia, Senatus consulto, et constitutionibus principalibus confirmata, parvamque sub Republica Rempublicam constituentia, quorum id iuris fuit, vt res communes, arcam communem, actorem, Syndicum, per quem tanquam in Republica quod communiter agi fierique oporteat, ageretur, haberent; leges, publicis tamen non contrarias sancirent, &c. Numerantur similia Corpora, seu Collegia quam plurima, inter quae sunt: Aurificum, Argentariorum, Fabrorum, nec non Capitolinorum, Mercurialium, Fabricentium, Augurum &c. *vid. Script. Rer. Romanar.*

Suetonius sub Caesare Octauio Aug. memorat: *titulo noui Collegii ad nullius non facinoris societatem plurimas factionum coiuisse*, ac ideo Augustum, *Collegia praeter antiqua, et legitima dissoluisse*, h. e. numero Collegiorum exemisse. *Cap. XXXII.*

Ad exemplum vrbis Romae, in aliis quoque iuris Romani Civitatibus, Municipiis, et Coloniis similia Collegia passim

sim instituta: *Plin. Libr. X. Ep. 42. Tu Domine dispice, an instituendum putes Collegium Fabrorum duntaxat hominum Cl., ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur, neue iure concesso, in aliud utatur. Nec erit difficile custodire tam paucos.* Sic Collegium Centoniarorum Municipii Mercuriosae, Rauenatis Saffinatium, in Inscriptionibus Gruterianis; sic inauratorum, Braclleariorumque Collegii Concordia, memorantur.

* Marmora Dacica commemorant Collegia: *Aurarium, Negotiatorum, Hecatendorum, Fabrorum, et Dendrophorum.*

Memoriale instituti Collegii Aurarium exhibet marmoris inscriptio *Zalaknae* iuuenti: in quo ex familia Romana Lucius Calpurnius nomine publico, ex voto:

I. O. M.
 PRO SALVTE IMPERATORIS
 COLLEG. AVRARIARVM
 L. CALPVRNIVS
 D. D.

EX ruderibus *Patroissae* ad *Zalaknam* metallicam, de qua infra, eruta,
 C 2 non

non pridem columna cum simili obsequii
contestatione :

PRO SALVTE
DOM. N. N.
L. SEP. SEVER.
ET.
M. AVR. ANTO-
NINI ET
- - - - -
- - - - -
CAES. AVGG.
CVLT. IOVIS.
D. DICAT.
VIII. K. AVG.
MVCIANO ET FA
BIANO. CONSS.
COLL. AVRAR.

Similis huic visitur inscriptio marmo-
ris Romae.

PRO SALVTE DOMVS AVGVSTAE.
CORPORA AVRARIORVM ET
ARGENTARIORVM ISIDI
ET OSIRI MANSIONEM
AEDIFICAMVS.

Hic autem Aurarii , et Argentarii,
non Metallarii , sed opifices auri, ar-
gentique fabri intelliguntur , quorum
fo-

societas hodie iam: *Zunft*, barbata *Ce-
ha*, appellatur, alias *hetoeria*, fodalitas
Trulano.

Locū, in quo Capitalis societas me-
tallicorum ceu metropoli locata erat,
fit pariter mentio in Vlpiano, seu Sar-
mit-Aegetufano marmore Dacico:

EX VOTO XXX.

MAGNO ET INVICTO IMPER. CAES.
T. AELIO HADRIANO ANTONINO.
PIO. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT.
XVI. COS. III. P. P. PRO SALVTE ET
FELICI PONT. MAX. ET ANNIAE
FAVSTINAE AVG. CONIVGI C. CLOD.
VI. PRAEF. M. DACORVM IASSIORVM
HANC STATVAM IN AVRARIA
NVMINIBVS MAIESTATIQ. EOR.

Clodius sextum Praefectus militiae,
seu militum *Dacorum*, et *Iassiorum* ad
custodiendas Metallī fodinas, h. e. tam
proventus, quam homines *ad et in* me-
talla condemnatos, *in Auraria*, quae
hodie *Abrudbanya*, vid. infra, statuam
erexit. Apparent adhuc vestigia muni-
cipii in monte prope Butsum, et in qua-
dratis lapidibus, inscriptionibus, effigie-
rumque caelaturis, vetustatis Romanae
documenta prostant.

C. 3

Col-

Collegium Aurariarum distinctum fuit ab omnibus aliis, quin et a *Fabrorum*, cui in aliis Prouinciis annexum; forte quod metallici malleo, et incude aequae utantur, et fabrili opera indigeant. Collegio Fabrorum in Dacia *Patroni* praeerant, prouti M. AVREL. CHRESTVS. L. SEP. NIGRINVS in antiquis, & alii * in nuper effossis marmorum inscriptionibus Apulensibus, quae Albae memorantur. Loco Patronorum PROCVRATORIBVS AVRARIIS illud gaudebat.

* Vtpote: L. Flavius Valens Patronus Collegii Fabrorum: C. Iulius Papius Valens quinquennalis Praefectus Collegii Fabrorum, et Patronus; C. Iulius Valentinus, Patronus Collegii Fabrorum Municipii Apulensis; C. Numius Certus, Patronus Collegii Fabrorum, et Dendrophorum. Habuit quoque Collegium istud Matrem communem, quarum vna Fabia Lucilla audit, nec non suos Decuriones, ex quorum numero: F. Flavius Flavianus. v. Inscr. n. supra cit.

9. Prouinciae Rectores, *Praefides*, et *Propraetores*, Collegii autem Aurariarum PROCVRATORES; et nonnunquam nomine AVG. appellabantur, et subinde ipsi *Praefides* Procuratorum officio fungebantur; prout SCAVRIANVS, primus a Traiano Pro-Praetor missus, in marmore epitaphiali ad Zalaknam inuento:

PROC.

PROC. AVR. fuisse legitur, et memoratus supra AXIVS AELIAN. non Procurator Aug. vel Augustalis, aut Augurum, sed AVR. legendum esse, non temere allibi asserui.

* M. Saurianum, qua Procuratorem Aurariarum, ignoro, AXIVM Aelianum vero, hoc officio functum fuisse, sequentes etiam inscriptiones testantur

I. O. M.
 IVNONI. REGINAE.
 MINERVAE. ET
 OMNIBVS. DIIS.
 IMMORTALIBVS.
 Q. AXIVS. AELIANVS,
 PROC. AVR. ET AELIA.
 ROMANA. EIVS.
 CONI.

* * *
 APOLLINI GRANNO
 ET. SIRONAE. DIS. PRAESENTIBVS.
 Q. AXIVS.
 AELIANVS. VE.
 PROC. AVR.
 C.

Atque honorati Status, nec humilis fortis, gradus. et conditionis fuisse *Procuratores Aurariarum* in Dacia, La-

pis memorialis Dacicus, & a Grutero
citatus, haud obscure innuit:

D. M.
M. VLPIO. AVG. LIB.
HERMIAE.
PROC. AVRARIARVM.
CVIVS. RELIQVIAE. EX.
INDVLGENTIA. AVG. N.
ROMAM. LATAE. SVNT.
SALONINA. PALESTRICE.
CONIVNX. ET. DIOGENES.
LIB. BENEMERENTI. FECER.
VIXIT. ANN. LV.

Memorantur et alii Procuratores,
prout in lapide quadrato Zalaknae se-
quentem inueni:

D. O. M.
TAVRELIVS. (melius T. AVRELIVS)
DIOCLES. B.
PROC. AVR.

Ibidem in lapide epitaphiali, mensae
loco inferuienti, sed ita attrito, et hi-
ulco, vt sybilla hariolari possit:

D. M.
VLPIAN
M E T R

PHIM-

PHIM. P . -
 CONIVGI
 SANCTIS -
 SIMAE.
 NEPTVN - - .
 LISA. GNI - -
 PROC. AVR - -

* His a Kileferio Procuratoribus recensitis, ex mar-
 morum inscriptionibus addi possunt: C. Aurelius
 Attilianus, P. Macrinus Macrinus, Romanus, C.
 Sempronius Urbanus, et Valerius Stonus.

FORTVNAE. AVG.
 G. AVRELIVS AT-
 TILIANVS.
 PROC. AVR.

In lapide Mercurini reperto, hinc vna cum aliis
 1783. Viennam translato:

I. O. M.
 C. SEMPRONIVS.
 VRBANVS.
 PROC. AVR.
 †
 D. M.
 P. MACR. MACR^o
 PROC. AVR.

Inscriptio Lapidis a RR. D. Fridualfski Viennam
 missi.

AVREL. IANVARIAE. FILIAE.
 PISSIMAE. Q. VIX. AN. IIII.
 M. VII. DIEBUS. XVI.
 ROMANVS. AVG. LIB. PROC.
 AVRAR. PATER. - -

In *Petelle* prope Thordam, forte etiam huc spectat
 inscriptio :

D. M.
 VALERIUS. SLONVS.
 M. CAMBESTRORVM. V
 IX. ANN. XXXX. M. —
 COLLE. AVRA. P.

IO. Procuratori primario adiungebatur, et *Sub-Procurator*, vti ex sequenti marmore apparet:

F. AVIANO. ET. DIIS. DEABVSQVE.
 PRO SALVTE VICTORIS DOMINI.
 N. SANCTIS. AVIANVS. AVG. LIB.
 SVB. PROC. AVRAR.
 V. S. M.

* Legendum ab initio: I. O. M. TAVIANO. ET
 DIIS —

II. Praerat etiam Collegio Aurariorum post Procuratores *Decurio*, officia in Ciuitatibus, et municipiis honoratissimo.

TERRAE

TERRAE.
 MATRI. M.
 ANTONINVS.
 DEC. COLL. AVR.
 V. S. L. M.

* Titum quoque Fabium Ibiomarum, Decurionem huius Collegii olim fuisse, lapis in Auraria Magna repertus, indicat:

D. M.
 T. FABIO. IIBIO.
 MARO. DOMO.
 AVG. TREVE —
 QONDAM. DEC. C —
 LL. AVRARIAR. VIX.
 ANNIS. LX.
 FABI. PVLCHER.
 ROMANA. AQVI
 LLIENSIS. PER. TV
 TORES. SVOS. POS.

Plures omnino officiales, qui labori, et operariis metallicis praeessent, constitui necessum erat, in tanta locorum distantia, et operas Aurarias exercentium numerositate, vt infra plur.

Quantae Aurariae considerationis, cuius officiales praepositi honoris, ac aestimii fuerunt apud Romanos, ex inscriptio-

ptione basis statuæ *Nolanae* porro luculenter apparet:

POLLIO IVLIO CLEMENTIANO
 SVB VENTORI CIVIVM
 NECESSITATIS AVRARIAE
 DEFENSORI. CIVITATIS
 REDONATORI. VIAE POPVLI
 OMNIUM MVNERVM RECREATORI.
 VNIBERSA REGIO ROMANA
 STATVAM COLLOCAVIT.
 CVRANTE CL. PLOTINIANO.

12. Posteriorum temporum est, nec Romanam redolet antiquitatem inscriptio, cuius mentio apud Opizium: PRAEF. AVR. SCHLOTNAE, *Slatna* hodierna, idiomate Sclauonico a *Zlata*, auro, sic dicta, supra rudera Ciuitatis Romanae ab incolis posteriorum temporum aedificata, retinuit eandem appellationem, quam et idiomate Dacico antiquo acceperat, nam et Germanico: *Klein-Schlatten*; prout et *Abrudbanya*, quae *Groß-Schlatten*, h. e. stylo, et idiomate Romano: *Magna*, et *Parua Auraria*, audit.

13. Sed paucis passibus hinc distat locus, vestigiis Romanae antiquitatis post

Ulpian, et *Apuliam* in tota Dacia nulli fecundus; ordinem aedificiorum Romanorum, platearum; et cameratas hinc inde fornices sub ruinis mihi autoptae visas; innumeris quadratis lapidibus, columnis statuis cum et sine inscriptionibus, elegantibus in marmore caelaturis partim pluribus effosis, partim sub vepribus plurimis adhuc iacentibus insignis; *Patroissam* fuisse credo, cuius memoriam adiacens pagus Valachicus, *Petresan*, haud obscure innuit. Iuxta Ptolomaeum *Patroissa* non longe distat *Salinis*, cuius vestigia ad Thordam visuntur, vbi pavementum ex laterculis trium pollicum transuerforum, longitudine, * normae instar regularis factis, et eleganter sibi mutuo iunctis, ante aliquot annos vomere detectum vidi, et cum *Paralisso*, vel *Paraliso* Sponii eandem esse ex situ, et distantia ruderumque alibi haud extantium consideratione, apparet, licet ciuitatis huius Dacicae, nullus praeter Ptolomaeum, et Tabulas Peutingerianas meminerit. Lapidis Sponii inscriptio talis est:

COCCEIO VMBRIANO DECVR. AVGV.
ITEM PONTIFICI CIVITATIS PARALI
SENSIVM PROVINCIAE. DACICAE COC
CEIVS SEVERVS FILIVS PATRI PIEN
TISSIMÓ.

* Omnes his locis laterculi reperti siglas habent: L.
V. M. vel M. V. J. *Legio quinta Macedonica.*

14. Collegii *Aurariarum* instituti ra-
tionem innuit inscriptio, nisi fictam esse
velis, quam Gruterus in nouissima edi-
tione Graeviana, *Orfouae* ad Danubium:
alii ad *Varhely*, h. e. Vlpianam Traia-
nam, in Dacia fuisse scribunt:

IOVI INVENTORI
DITI PATRI TERRAE MATRI
DETECTIS DACIAE THESAURIS
DIVVS NERVA TRAIANVS
CAES. AVG.
VOTVM SOLVIT.

Decantatissima haec est inscriptio,
cui innituntur, quotquot Traianum De-
ceballi thesauros inuenisse perhibent, an-
tiqui pariter, ac recentiores. Deceba-
lum equidem ex fertilissima, amplissima-
que, cui praefuit Prouincia, non solum,
sed et ex praedis, rapinis, et vicinarum
Romano dominatui trans Istrum subie-
cta-

etarum Prouinciarum, expilationibus colligere thesauros potuisse, cum et a Roma, orbis Domina, auri tributum a praedeceffore iniunctum, petere aufus fit, inficiabitur nemo: at quid in parte tam memorabilis thesauri habuerit, nullo adhuc indicio, ne quidem inter tropaea Traiani vestigio, innotuisse.

15. In, vel ad ripam strigii, olim Sarge-
tiae annis, prope Regiam Decebali Aege-
tufami, quam alii ridicule ad Albam lo-
cant, effossi, istius thesauri memorata
Xiphillino, Epitomatore Dionis, ac om-
nium inde-scriptorum rerum Dacicarum
traditio fabulosa non minus, ac commen-
titia est; quam sepulcrum Cyri thesau-
ris ingentibus repletum. Probabile haud
est Decebalum de sua, suorumque for-
tuna desperantem in fluuium Aegetufam
praeter labentem, cuius tanta ibidem
vadositas, vt omnes in fundo lapillos
numeres; tanta vicissim copiosis imbri-
bus aucti rapiditas, vt securitatem nul-
lus oppositus obex, aut defossa fornix
promittat, submergere thesaurum regium
maluisse, quam montanis occultare ca-
uernis, alpiumque quibus regio adiacet,
credere silentio.

16. Stabiliri nihilominus a recentioribus verifimilitudo visa, per diuitem *auri Lyfimachei* piscaturam in ripa Strigii anno 1545. factam, qua reliquias thesauri Decebalaei post Traianum detectas esse persuadere nituntur. Lyfimacheorum equidem duo millia Augusto Imperatori Ferdinando Primo, a Georgio Martinusio Governatore dono missa, quatuor millia autem pro se retenta, acta publica referunt. Sed vtrum in fluuio Sargetio, vel si in illo, quia prope ad influentum Marusii, quinque autem milliariibus a Regia Decebalaea inuenta sunt, vt perhibetur, an pars reconditi thesauri censerì possint, vel ipso autore ex massa auri, quam titulo Thesaurarius Isabellae Ex-Reginae, et Ioannis secundi possederat; cusi fuerint, quis certo affirmabit?

17. Ex Historia Transiluanica illustris quondam Cancellarii, *Volsngangi de Betlen*, id apprime constat, post decessum in eiusdem noua arce ad Szamosium sita, reperta fuisse solum auri rudis octingenta septuaginta duo pondo; palacrarum seu grumorum grandiorum ex arrugiis, et annium ramentis crassioribus lecto-
rum

rum viginti; argenti crudi bis mille trecenta octuaginta septem pondo; in laminis quadringenta sexaginta sex: Lyfimacheorum, quorum singula quaternis Hungaricis aestimabantur quatuor millia. Vidi ego Lyfimachea non solum, sed et alia tam aurea, quam argentea numismata apographa non pauca, et imitatione authenticorum, tam Imperatoriorum, quam Consularium cusa, incauta curiositate muneris loco data probe noui.

18. Ex hoc fonte nata videtur communis, & in multorum scriniis arcani loco seruata de *Darii* thesauro in Dacia absconso fabula: imo resuscitata nuper speciosa, sed quam temeraria! de *Traiani* thesauro in montanis ab *Huniado* dictis, latente, impostura.

19. Apud Claudiopopolitanos in hodiernum vsque diem, tenet relationis fides: Ciuem Claudiopopolitanum Crepidarium cum extrema pauperie colluctantem, ex inuentis *Darii* thesauris (*Dariusne*, vel *Decebalus*, vel quispiam alius fuerit? *Darii* diuitiae in prouerbio sunt) amplas adquisiuisse opes; sed locum il-

D lum,

lum, licet diligenter post primam fortunam iterato quaesiverit, nec illum, neque haeredes vnquam reperire potuisse. Tentatum iuxta circumstantias vltima morientis voluntate consignatas, a non paucis, exteris aequae ac indigenis, sed labor omnium fuit inanis, spes casta.

* Ad fidem huius testamenti a Paulo Sutore (Varga Paal) relicti, Supremus Arm. Caesar. per Transilvaniam Praefectus, Comes a Steinvile, sex equites cataphractos de thesauro hoc commentitio in alpibus vulgo Zingarorum, sed frustra, inquirere iussit. Idem testamentum quoque Camerae Regiae A. 1730. exhibitum est.

Ecquis vero Darium Persicum in Dacia regnasse probabit? quis ex Persia ad montana, *Gyaluensia* duobus Claudiopolitana ab vrbe miliaribus cum tanto diuitiarum apparatu transposuit? Dicitur fornicem subterraneam, postibus, ac ianuis duplicatis, laminis ferreis obductis munitam; Regem, Reginamque in folio sedentes, aulae Consiliarios, et aliquot vtriusque sexus pedisequos viuentium statura, ex auro, et argento conflatos, cum incredibili auri, argentique rudis, et cusi, gemmarum, et quidquid pretiosum dici potest, circum circa locatorum, quantitate, ordinata locatione reconde-
re?

re? Et quid non praeterea anilium augmentorum?

80. Si Alexandrum orbis domitorem, famelica auiditas ex fufurro ab Aulicis Darii arrepto rumore, de *sepulcro Cyri* thesauris referto, vt violaret sepulcrum, concitauit: quidni tenuis fortis homines, auara credulitas, et nunquam futura, plus vltra habendi cupiditas, ad quaeritanda, quae habere peroptant, inducat? Dispari licet exitu; Alexander quippe *Clypeum, Sagittam, & acinacem* inuenit, quorum ministerio quaesitum, extra tamen sepulcrum, inuenit aurum: at illi non aliter ac Nero, ex indicio equitis Romani, pro comperto pollicentis thesauros antiquissimaе gazae, quos Dido Regina fugiens Tyro secum extulisset, in Africa vastissimis specubus esse abditos, ac posse erui parua molientium opera, delusus, (*Suetonius in Claud. Nerone.*) falluntur, et fallunt, ac pro praemio laboris, fatigium, et magnae spei vacua implementa cum iactura temporis reportant.

Ciuem equidem illum ditatum, et plures alios, ex montanis, siue illis,

sive aliis auriferacibus, non ex Darii, sed Dei thesauro copiose recondito, ac in forma auri obryzi granulati, subinde reperto, et adhuc in dies reperibili, ubi labori iusto non parcitur, ditari posse, facile crediderim.

Si quid de Thesauri Decebalaei a Traiano inuenti veritate constitisset, dubito num stylus Inscriptionis sequentis, similiumque seculi Traiani, silentio praeteriisset :

IOVI STATORI
HERCVLI VICTORI
M- VLP. NERVA TRA-
IANVS CAESAR
VICTO DECÉBALO.
DOMITA DACIA
VOTVM SOLVIT.

21. Neque Plinio Iuniori, coaeuo Traiani excidisset, Caninio Poetae de bello Dacico scripturo, thesauri huius inuentionem suggerere, qui tamen *Lib. VIII. Epist. IV.* inquit: *Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras; nam quae tam recens, tam copiosa, tam lata, quae denique tam poetica, et quamuis in verissimis rebus, tam fabulosa materia;*

ta-

tamen praeter immiffa terris noua flumina, nouos pontes fluminibus iniectos, in-
 fessa Castris montium abrupta, pulsum
 regia, pulsum vita, regem nil desperan-
 tem, fuper haec actos bis triumphos, quo-
 rum alter ex inuicta gente primus, alter
 nouiffimus fuit, vel maxime Poetice
 non plus.

22. Forum, et Columnam Traiani,
 (quae vel fub affiduitate videre mira-
 culum, *Caffiod.* Vt Constantinus Impe-
 rator ad afpectum fingularis fub coelo
 ftructurae etiam Numinum affenfione
 mirabilis, dum perueniffet, haereret at-
 tonitus, per giganteos contextus cir-
 cumferens mentem, nec relatu effabi-
 les, nec rurfus mortalibus appetendos,
 (*Ammian. Marcell.*) ex manubiis, vt re-
 fert Gellius *Lib. 13. cap. 23.* id eft: ex
 pecunia, quae ex venditione praedae
 Dacicae manucaptae percepta, cogita-
 tione maioris, vt tanto operi fufficeret,
 et non ex folis Deceballi thefauris eri-
 gi potuiffet.

23. Inter caetera Dacicae expeditio-
 nis memorabilia columna Traiani expri-
 mit facinus foeminarum Dacicarum, quae

in Romanos ita faeuiebant, vt captiuos denudatos viuos facibus comburerent, et *fortitudinem Virorum*, qui feruitutis metu incensa vrbe Regia vnanimes festinant ad necem, ipforum vno e vase venenum ministrante, singulis manus porrigentibus ad poculum, cum interim alii exanimes iaceant, et alii iam concidant morituri. Vt vel hinc coniectare liceat, Dacos vna cum suo Rege iugulum potius cervici prope Deuam modernam, *Decidauam* antiquam, apparante, thesauros molliter abscondere nec tempus, neque animum habuisse.

24. Praeterquam quod, cui ignotum Ditem, seu Plutonem, subterranei metallici thesauri *Patrem*, Terram omnium metallorum, mineralium, fructuumque *Matrem*, a Romanis Votorum nuncupatione coli, eaque inuentis detectis, et in Aerarium publicum relatis Daciae thesauris h. e. *metallis*, et *mineralibus* singulis annis, non prout praeda manu capta, vna solummodo vice, Romam ditantibus, soluta esse, quid verosimilius? Cum et inscriptionem lapidis, Traiano iam inter Diuos relato, votisque in Capitolino diu solutis, a Clientibus

bus factam, posterioribus temporibus haud alienum a vero. Et Ioui ob varia, quae Superstitioni Gentili praestare creditus beneficia, *Custodis, Statoris, Conseruatoris* imo, et *Inuentoris* titulo, prouti et in illa marmoris Inscriptione, ob *inuentos perditos boues*, etc. vota soluta esse, ex omni antiquitate notissimum est.

25. Nihil quippe a Romanis omissum, nil intentatum, quod metallis eruendis conduceret; nullum quaestus genus neglectum. Nil fugit Romanos, et Saxa, et rupes habuerunt sub tributo, imo et urinam. Ideo ad colendas metallifodinas, tractanda metallica; loturam cum primis auri, fodinali labore faciliorem, multa millia hominum adigebant; aliis mercede conductis, pluribus ad *metalla*, et in *metallum* damnatis, quemadmodum in Valachia Romanarum consuetudinum in variis vitae praxibus, adhuc dum tenaci, poenae modus *damnari ad salisfodinas*, continuato vsu superest.

26. Sic Dalmatas Florus *Lib. IV. cap. XII. Vibio perdomandos Augustum mandasse*, memorat, qui *esserum genus fodere*

dere terras coegit, aurumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium cupidissima studiosa diligentia anquirat: ut illud in usus suos servare videatur. Vel iuxta emendationem, et paraphrasin Graevianam: Aurum gens in aliis omnibus negotiis stupidissima, tanta diligentia, et studio quaerit, tota in metallis his quasi defossa, ut videatur id sibi quaerere, et suis vrbibus eruere, ac repurgare, cum tamen omnis hic labor in gratiam, et usum Romanorum perferatur. Mihi tamen prior Flori lectio, nulla mutatione, rei quam exprimit, et naturae hominum accommodatissima, videtur. Equidem mutos, surdos, simplices, stultos, et a pecoribus vix distinguendos, et hodie in montanis videas, in auri lotura promptissimos, et exercitatissimos.

Huic Christiani sub persecutoribus Romanis obnoxii reddebantur. *Parum ille Tyrannus pretiosum iactabat aurum, quod de montium venis, aut fluminum glareis quaesitor Bessus, scrutator Callicus eruisse. Illud purius, splendidiusque credebat, quod dedissent dolentes, quod hominum lacrumae, non annuum aquae*

aquae abluissent. Author Panegyrici in Theodosium. Sub Traiano mitius in Christianos statuente, duo millia in solitudinem vrbs Chersonae vna vice relegata, ad eruenda, et secanda marmora, de quo Plautus: *Inde ibis porro in latomias lapidarias, ibi quum alii octonos lapides effodunt* etc. Et quot non ad metalla?

Aegyptiorum primum inuentum esse innuit Diodorus: *Omnes criminis damnatos, item ex hostibus captos, siue quis Regem offendisset, ipsum, et totam cognationem interdum auro effodiendo deputare.* Quo, tanquam Lege adulta, ita vsi Romani, vt quos semel in metallum damnarunt, regressum amplius non largiti sunt, et saepe ex opere metalli, quod leuius, in metallum, quod sine sole, grauius damnarent. Sic Archippus Philosophus crimine falsi damnatus, in metallum, reddendus rursus poenae, quam effractis vinculis euasisset, iudicatur. Fuere hi tanto aliquando numero, vt Polybio teste, in fodinis Hispaniae, non minus quadraginta millibus assidue versarentur in opere. Sic in Rudnensibus Daciae post Bis tricium, aliquot

millia metallariorum operas exercuisse metallicas, vetus est traditio.

Plinius notat: *Censuriam Legem Ictimulorum aurifodinae fuisse, qua in agro Vercellensi cauebatur, ne plus quinque millibus hominum in opere, seu una conductione Publicani haberent. Lib. XXXIII. Cap. IV.* nimirum, vt auriferaci huic terrae, veluti parenti, parcerent fossiores metallarii.

Si per Hispaniam, et Italiam, quae hodie metallis forte exhaustae, effoetae et steriles habentur, tanto metallarii numero occupati; ecurr in Dacia, inexhausto rei metallicaee Cornu-Copiae, situ locorum metallicorum in calculum ducto, praeter aduentitios, tertiam incolarum partem, labori metallico, et auri lotorio operam impendisse dubites?

27. Intranti enim ex Hungaria a dextris ab *Hunyad*, et *Gyalu* Possessionibus *Bánfianis*, totus tractus montanus, tam ea, qua Daciam mediterraneam, quam qua Ripensem, seu Hungariam ad *Marusium* vsque respicit parte, aurifer est. Idem per iuga montium metalliferacium,

a Deua per *Aureum montem* Romanorum ad Margam, cis et trans Danubium per *Passarouiczam*, *Murauam*, *Banjam* ad *Hemos* vsque montes, imo mare Macedonicum protenditur. Rursus a sinistris, plaga *Rudnensis*, montana *Gyergyo*, *Csik*, *Vduarhely*, et *Trifedalis*, in *Barciam* vsque, metallifera sunt. Montes Valachiam determinantes, parte hac effacti sunt, nisi vbi a Müllenbachio ad Meridiana *Haczeg*, et *Sil* declinant, auersa autem, elegantissimum, et prope ad integram puritatem, vel fluiui ipsi dant aurum.

28. Ac inde in Dacia hac Transylvanica ingentem et laboris apparatus, et hominum metallica tractantium copiam, fida, et hodie rüderum autopsia clarissime probat. Examina scorias *Rudnenses*, contemplare fodinarum ruinas, numeram egestos lapidum colliculos, loturae labores, riuulorum canalitios ductus, per iuga, et decliuitates montium nec non ad ripas, et latera *Aurati*, seu *Crysoloris* (ab auro quod vehit dicti) ad pagos adiacentes *Bisztra*, *Lupsa*, *Offenbanya*, *Scholtzua*, *Potschaga*, et territorio Siculicali, quod alluit: item, vtriusque

usque *Samusii*, *Strygii*, *Crysii*, in *Sil*, *Bukaua*, *Marga*, ultra *Caránschebesch*, *Orsouam* vsque. Considera vnicum Oppidum, *Aurariam* Romanorum, inflexo idioma hodierno Romano-Valachico *Awrud*, naturae miraculum, cum adiacentibus pagis *Kerpenes*, et *Butsum*, et valle a rubro riuo dicta, nec non in fronte eleuatissimi montis, rupturam cameratae olim fodinae ingentis capacitatis, speciosissimi operis Romani testem omni contradictione maiorem, quae sola, eidentissimum magnificentiae Romanae, et metallici laboris in Dacia praebet documentum. Hic montes in circuitu rerum omnium fertilitate vsque adeo cumulati, vt solertis terrae visceribus, thesauros Regis opibus non indignos alant: nempe illic obryzum aurum patulis de montium verticibus frustulatum praeciditur, subter quorum valles vitrei et perlucidi amnes fabulo non aurato solum; sed et proprio meo experimento, *cinnabarino* graues, decurrunt ex illis alpium iugis demergentes: plures denique ex loco Chrysolapides in opulentis, et crebris Chrysolipsis i. e. auri lauacris, inueniuntur, obseruante pridem *Reichersdorffio*.

Con-

Confidera ima montis *Bihor* auri virginei, quo elegantius in prouincia nulum, lotura nobilitata. Item praerupta montis *Wolcoi* a *Vulcano* dicti, cum operosissimis cuniculis cacumen findentibus, nec non puteis subtus late demissis. Perpende *Zalatnenses*, *Brezanenses*, vicinos *Almasienses*, *Herzoganenses*, *Trestlianenses*, *Kritforienses*, *Radenses*, *Baniczenses*, *Keresbanyenses*, *Czebeiensis*, aliorumque plurimorum, inter quos, et *Antimonio solari* suis punctis e rubro interstinctis emicat angulus, locorum, metallicos labores, qui plus Romanae industriae vestigia, quam modernae culturae indicia ostendunt. Vt studio Siculorum oras metalliferas indictas praeteream, tunc procliuius credes, ob inuentos hos Daciae thesauros, Traianum *Vota* soluisse, ac merito soluere potuisse.

29. Tantam ideo curam, tantamque sollicitudinem, non solum tractando metallo, sed et in aerarium Romanum secure transferendo, per Colonias *Apulensem*, *Vlpianam*, et *Zernetensem* (quae nunc *Tsernecz*, locus terminalis Valachiae ad Danubium infra Orsouam, proxime ad pontem Traiani, et non inter Cibi-

Cibinium, et Coronam, vbi *Zernetest*, vti visum est Cellario in *Geographia antiqua*) impendisse non mirabitur, qui praementionatorum locorum, et auri loturae gnarus, leuem solummodo prouentus iniuerit calculum. Supponendo viginti millia metallariorum auro fodiendo et lauando incubuisse, et singulis septimanis totidem *piseta* (mensura auri, vnde Officialis *Pisetarius in Iure Hungarico*, quorum vnum quadragesima octaua pars vnus marcae, siue beffis, vel nonagesima sexta librae metallicae huia) Exactoribus administrasse, praeter alios omnes auri lustralis, et coacti census; hebdomadatim binos centenarios, cum octo libris, medio autem anno, quinquaginta quatuor centenarios, octo plus minus libras prouenisse deprehendes. Fide minus dubia, vbi *Plinii* testimonio de Dalmaticis fodinis in Principatu Neronis, *singulis diebus*, etiam *quinquagenas libras* auri fundentibus, locum dederis.

Nec aduersante, quod Dacia moderna ex suis subterraneis thesauris, vltimi nationalis Principis aerarium vix aliquot supra quadraginta marcis auri,
pau-

paucissimis argenti, annuatim auxerit. Non enim effoetae id telluri, quamuis a prima fertilitate plurimum iam remittentis; sed laboris neglectui, variis cribris, per quae transiere, et clanculariis auri furibus imputandum esse, satis euicit trium annorum sub sagaciori cura ante nuperos tumultus, multis passibus auctior redditus, Caesarei aerarii proventus.

Peregrinus in historiis sit oportet, cui ignotum, res Romanas possessa Dacia florentissimas fuisse: amissa vero lapsui gradatim ita incubuisse, vt ad illam potentiae, et Maiestatis ^{ex. p. 171} licet lacertos subinde mouerit, amplius peruenerit nunquam; sed quasi vastum mole sua laborans corpus, dum nutare incipit, cursum decrementi, lapsusque vsque quo prostratum iaceat, continuasse.

30. Fulcimenta potentiae sunt, penes largum, facilem, et quasi spontaneum incolarum censum, prouentuum ex terrae graemio enatorum diues penu. His mediis defenditur prouincia ab exteris, ac oneribus publicis ferendis par redditur, sublatis inclinatur, et variis cum difficul-

ficultatibus colluctatur. Prouincias, caetera steriles, et commerciorum vsu deftitutas, ex cultura rei metallicae opulentas reddi; contra, cum ruinis quaestus subterranei, palpabilibus decrementis attenuari, et vilescere, notius est, quam notissimum. Nec male statuit, qui culturam metallicam, vnicum medium esse, quo, sine subditorum, et Conscientiae grauamine Principem ditescere credidit. Nam per bella quaerere aurum nefas, per maria periculum, per falsitates opprobrium, in sua natura autem iustitia est. Siquidem metallarii, sine furto diuitias rapiunt, optatis thesauris sine inuidia perfruuntur, et soli sunt hominum, qui absque vlla nundinatione, pretia videntur acquirere. *Cassiod.*

31. Vrgentibus itaque fatis dum pressi a Barbaris Romani, Dacias vltra teneri posse desperassent; Romanae originis incolae trans Danubium reuocarunt, et dulcis memoriae reuolendae, iacturae releuandae, Populique Romani ob amissas indignationis euitandae ergo Nouam Daciam, male *Paropotamiam* Ioanni Antiocheno Malalae, rectius ab Aureliano Imperatore *Aurelianam* nuncupatam

constituerunt. *Quum vastatum Illyricum, ac Maesiam deperditam videret Aurelianus, Prouinciam trans Danubium Daciam a Traiano constitutam, (quae Daciae primae, et secundae nomine eidem Malalae in Chronographia venit, sed male: tres enim fuisse Dacias elegantissima inscriptio, Albae paucis ab hinc mensibus eruta, sat probat, si nihil aliud) sublato exercitu, et prouincialibus, reliquit, desperans eam posse teneri, abductosque ex ea populos in Maesiam collocavit, quae nunc duas Maesias diuidit. Vopiscus in Aureliano.*

* Innuit auctor forte sequentem, in lapide Marusii in alueo reperto:

SILVANO. SANCTO.

I. AEMILIVS. CARVS. LE

G. AVG. PR. PR. III. DA
CIARVM.

In alio Albae Carolinae obuio legitur:

I. MARIO. PER

PETVO. CS. DAC.

III. LEG. AVG. PRO

PR. PROVINCIAE.

MAESIAE, SVPER. &c.

In hac loco *Procuratoris Aurariarum*, nouo titulo *Comitem Metallorum* praefecerunt, caeterum nobilem Prouinciam cultura vacuam barbariei cesserunt. *Reines. in Syntag. Inscript. et Nol. in Not. Imp.*

32. Demigrantibus Romanis, Dacorum indigenarum, vti et coloniarum ex remotioribus Romanae ditionis Prouinciis huc translatarum, et Dacis commixtarum retro manentium, mores, instituta, et culturam, quibus asuefacti, et a ducentis propemodum annis imbuti erant, Septentrionalium, ac tandem ex Scythica sterilitate effusarum gentium feritas, adeo hebetavit, vt, licet Romani deserta Dacia, venas metallicas non succiderint, nec euerterint; neglecta tamen metallicae oeconomiae cura, fastidito labore, ad bella, incursiones, praedas, et rapinas eo facilius se se conuerterent, quo plures suorum antea *ad et in Metalla* damnari, impatientius tulissent, cassamque libertatem, ac otiosam pauperiem, coactae publicae utilitati, licentiose praefereendam mallent.

33. Tandem ambarum partium reliquis deletis partim; partim ad montana, quæ hodieum retinent e continente se se recipientibus, Hunni, terrarum Dacicarum, Pannonicarumque dominium firmare fatagentes, consueto vicinorum populorum instituto, Reges sibi praefecere, sub quibus paulatim, maxime vero cum Religione Christiana, barbaries emolliri, ferox animorum indoles mitescere, & moratioribus consiliis imbui cepit. Qui Religione iam induta nobilitatam, vt tam securitate publica, quam Ciuium commodis, Regioque vtili, florentiorem, excultioremque redderent, Prouinciam; destituta habitatoribus loca, peregrinis, sed labori, sedationique culturae asuetioribus incolis, dare decreuerunt.

34. Euocatis ideo ex Saxonia, caeteraque Alemannia, gestis bello paceque, claris, Germanae originis populis, non tantum ob infestas Tartarorum incursionem, grauemque vicinitatem, *ad conseruandam Coronam*, sed et ad vitae socialis vsum, nec non Regiae oeconomiae redintegrationem, et augmentum, habilibus; pingues tam mediterraneos,

neos, quam montanos metalliferaces Daciae tractus, cum donatiuo libertatis, singularibusque, ac ab aliis accolis separatis Priuilegiorum, immunitatumque clausulis, chari peculii Regii titulo inhabitandos ac possidendos, concesserunt.

Indicio post tantas etiam reuolutiones, templa, in locis ad pristinam Germanorum normam aedificata, insignia metallariorum: *malleus*, *incus*, et *rastrum lotorium* incurue dentatum, parietinis picturis conspicua; rituum, consuetudinum et iurium metallicorum, item terminorum technicorum e lingua metallico-Germana, in Hungaro-Valachicum idioma inflexorum, propagata ad hodiernos vestigia, et transumpta documenta.

35. Quatuor, si *Rudnam* post *Bistricium* in finibus Daciae versus *Sauromatas*, et confinia hodiernae *Moldauiae* exceperis, aut vicinioribus in *Kapnik*, *Riuulis Dominarum*, aliisque locis circum circa metallicis adnumerare malueris, meridionalia Daciae numerant *Oppida* metallica, aurariis nobilia. *Abrudbányam* Romanorum καρ' αὐραρίων *Aurariam* caput

caput caeterorum, quod et prouentus locupletiores, et leges caeteris dabat metallicis. Huc ex omnibus metallicis, causae controuersae remissae, hic earundem examen, et iuribus metallariis consona decisio decretorie pronuntiata, quemadmodum ex annexis quatuor Oppidorum Literis, ex originali huc transcriptis videre est.

36. Literae quatuor Oppidorum Metallicorum Riualium, ac Molendinorum:

Nos Stephanus Bertel, Iudex; Laurentius Grizzeli, Petrus Spetecz, Joannes Dones, iurati Cives Oppidi Offumbánya. Lazarus Magyar, Iudex; Stephanus Sartor, Joannes, Georgius, et Stephanus Király, Cives iurati Oppidi Körsbánya. Ladislaus Bokor, Iudex; Jacobus Magyar Furatus Oppidi Kisbánya, &c. Vniuersis, et singulis memoriae commendamus harum serie, quod cum diebus proximis ante Festum Bartholomaei Anni Virginei partus, Millesimi quingentesimi vigesimi quinti, nos more solito quatuor Oppidorum metallicorum, pro discutiendis quibusdam negotiis, in Oppidum Abrudbánya, ex Egre-

gii Capituli Albensis commissione conuocati fuiffemus, ubi in domo Joannis Francisci, Erasmus Greb Magister Montanorum una cum suis Dominis Montanorum, et Molendinorum, aduersus aurilotores ratione aquarum in rubeo flumine existentium varias coram nobis proposuerunt querelas. Auditis igitur ambarum partium querelis, propositionibus, atque responsionibus, causam inter eosdem mediante Jure, vera iustitia, hac nostra Sententia discussimus: Ut Domini Montanorum, seu Molendinorum aquis, seu riuulis omnibus in rubeo flumine ad eorundem molendina mineralia pertinentibus absque impedimento, et obstaculo Aurilotorum, ac aliorum, uti debeant perpetuo, quemadmodum antiquitus praedecessores eorum libere usi sunt. Si vero quisunque repertus fuerit, qui ibidem in rubeo flumine ad suos Auriloturae labores praemissis aquis, seu riuulis citra voluntatem, seu sine consensu et scitu montanistarum uteretur, puniri debeat florenis quadraginta, quorum media pars erit Judicis, caeterorumque Ciuum iuratorum Oppidi praelibati Abrudbanya; Altera residua vero Actoris. Etiam poena eadem mulctetur is, qui aquas illas ex vero meatu

in aliud territorium abducere fecerit, in huius evidentius testimonium praesentes Sigillis Oppidorum nostrorum munitas exhibuimus Literas, Die, et Anno ut supra:

37. Post Abrudbányam *Offumbánya* Germ. *Offenburg* a fornacibus metallicaе glebae excoactricibus, forte sic dictum; hic metalla tritui non cedentia, vel aurum intra se absorbentia, igne fusa. Cui finem imposuit capitalis putei cum omnibus propemodum urburariis collapsio, et inde rei metallicaе laboriosaе fastidium, ac periculi metus. Tandem *Kereszbánya* Germ. *Utenburg*, ad fluvium *Chrysum*, vel *Keres*, regulatis cuniculorum, puteorumque ductibus, ad ima protensis, nobilis auro libero, sed vicinitate loturae Czebeanae nobilior. Denique *Rézbánya*, quae antea *Kisbánya*, ab aeris praecipuis foedis sic dicta; sed nec auro coloris plus caeteris rubei, carens.

* Fufius de hoc casu, Cl. *Fridvaldsky* in *Minerologia* p. 55.

Et haec suos habuere Distrietus, locorumque metallicorum potissimorum

conterminos circulos. In his jam ab antiquo metallarii Germanae plerumque originis, tanquam rei metallicae peritia, et laboris, taedique patientia potiores, sed vicissitudinibus variis fatigati, ad tutiora se tandem recipere coacti sunt. Nunc sola *Abrudbánya* habitatoribus urburiis, iisque Hungaris, et Valachis infessa, et labore metallico, non quidem nimis sumptuoso fodinali, lotorio tamen sat opulento, floret; exhausti enim temporum adversitate facultatibus, nisi ex publico aerario subleventur, curricularibus, vel putealibus Lege metallica, agendis operis non sufficiunt.

Caeteris, vix pristini status levis umbra remansit. *Rézbánya* Episcopatus Varadiensi, *Offenbánya* Familiae illustri Transylvanae, seruitute Coloniali parret; *Rodna* Magistratus Bistriciensi subiecta est.

38. Reuocata in memoriam laudabilis, reique publicae utilis institutio a *Christophoro Bathoreo* metallariorum Patrono, *Gabriele Bethlen*, & *Rakoczio* primo, Principibus, quorum providentia non tantum oneribus provincialibus exempti,

empti, et ex aerario adiuti indigenae vrburarii; verum, et peregrini cumprimis ex Ciuitatibus metallicis Hungariae peritiores adducti metallarii, et in loco Regio *Zalaknae*, vbi praeter culturam fodinalem, Officinae fusoriae, excoctoriae, separatoriae, et quicquid rei metallicae vsui, erectae, sedes figere iussi.

39. Nec notabilius res metallica Daciae, ab aliquot inde Seculis, detrimentum passa est, grauiusque accepit vulnus; quam sub Gubernatore *Martinusio*, dum alea dominationis Transiluaniae inter partes iactigaretur, et non solum eius Consilia, ceu irati propriae fortunae publicaeque quieti, iudicata, et a suspicaci potentia Castaldiana fatali exitu terminata; verum etiam, mixtim hinc inde, plexis achiuis, vt belli fortuna fert, vrburarii etiam *Abrudbányenses*, tributa auraria, siue pendere retractantes, siue tardantes, immissa militiae Vallonicae phalange, paucis fodinarum latebris sese occultantibus, interneccione deleti.

40. Tandemque fatali colophone, Deo, Patriotis, vicinisque potentiis inuisa

Georgii II. Rakoczii in Polonos expeditione a Barbaris vindicata: *Alba Iulia* (quae tandem *Iulia nigra* merito dicta) Sede Principali, omnibus, quae ad belli, pacisque artes, sagum togamque necessaria, ac vtilia sunt, instructissima, funditus euersa, Basilicis, Gymnasio Academico, Bibliotheca locupletissima, ac augmento ex pristina Budensi nobilissima, Typographia, ac Moneteria, publicis priuatisque aedificiis ferro flammaque deletis, et *Magno Varadino* occupato; vicinia Oppidorum, locorumque omnium metallicorum fata desolationis subire coacta, vt amplius sola *Abrudbánya* lacertos mouerit, caeteris in squallore remanentibus.

41. Tandemque in delassata Civili corriualium motu, Prouincia, lenitas, et mansuetudo vltimi nationalis Principis, nec non redeunte ad Clientelam Domus Augustissimae, Dacia, conuiuens Pietatis Austriacae Benignitas, priuatae vtilitati paucorum, publicam cedere permiserat, vsque dum reuiuifcente rei metallica cura, initio currentis Seculi, efficaci directione, ac operosa cum integritate, industria, bello, paceque Il-

lu-

Iustrium Excelsæ Camerae Commissariorum, per fidele famulitium primi sub Augustæ Domus Imperio Aurariarum Praefecti, ad eam reducta fuit oeconomia metallica normam, quæ absque inutili choragio, tenui censu, vindicato Regalis Jure, nec priuatis iniurio, neque publico incommodo, vberem aërio pollicita est prouentum: cuius dedit ante calamitosam Patriæ quietis parenthesis, hodieque dat experimentum, tanto luculentius, quanto validioribus auspiciis, peritia et amore rei metallica coniunctis, nec minori promouendi seruitii Principis zelo, ab Excellentissimo Armorum Duce, nec non Commissario Regio D. Domino Comite *Stephano a Steinville* fonetur, ac gubernatur.

CAPVT II.

Laborem Auri Metallicum exponit.

I.

Inuentio auri *naturalis* vna; altera *coacta* Romanis dicta est. Quod statim aurum est, consumatamque materiam protinus habet, cum ita inuenitur solum in massa, aut ramento capitur, *liberum* illis dictum; sic etiam hodie appellatur, cum aliis autem metallis repertum, quia igne perficitur, *coactum* est.

2. Dacia auro libero nobilis est; nec vlli in Europa, post memorabilia quaedam Americae, Africaeque orae, auri obryzi, virginei, et arenae aureae, inuentione cedit. *Dacos* ideo vna cum *Bessis*, iam ab antiquo *aurilegulos*, quia legendo aurum ab ipsis conquisitum est, dictos esse, hodierna eiusdem laboris continuatio, ostendit. Sed et *callidos*, quasi *in aurum conuersos*, Nolanus *Carm.* 30. eosdem appellat; de hodiernis auri-legulis idem dicturus, in quos cum labore, et calliditatis deriuatione, cognata, aurugo propagata est.

Liberum istud aurum colligitur lotura; non modo ex fluuiis, conuallibus, decliuitatibus, sed et in cacuminibus, et iugis montium, neque multa fossione saepe indiget, amoto quippe exteriori cespite, et crusta metallicam glebam tegente, mox in granis, in frustis notabilis aliquando ponderis, et ramentis diuersae figurae, ex improviso inuenitur.

Aurum in ramentis, et arena inuenire, tantae nec raritatis, neque admirationis est, quam in frustis solidis, extra sinus Terrae, et ductus metallicos, nulla admixta terrea, vel metallica gleba; cujus tamen vix vllibi frequentiora, quam hic perhibentur, testimonia.

Memorantur quidem inuentarum auri massarum, diuersaeque figurae ramentorum, varia hinc inde exempla *Zahnus* in *Specula Physico-Mathematica*, catalogum contexisse videtur. *Acta Academicorum Curiosorum* pariter aliqua recensent. Sed in plerisque Scriptorum relationibus autopsia deficit, traditiones saepius augmento haud carent, non pauca fabulosae narrationi originem debent.

3. Nos pluribus praetermissis, aliquot solummodo, sed oculatis manibus, in *Dacia* comprobata, recenserebimus. Ac inter caetera dum Anno 1566. *Ioannes Sigismundus*, Filius Ex-Regis Hungariae *Ioannis Zapolya*, ex Transilvania ad Solimannum Turcarum Imperatorem, Belgradi Bulgariae castra tenentem, proficisceretur; Regiis Barbarum demulfit muneribus, inter quae numeratae sunt, patellae ex puro auro celatae, in quarum altera, praesentabantur *grumi aurei binorum pondus*, quidam binorum et semis ferebantur: Hi autem non ex cultura conflati, sed ex arrugiis educti, mero auro scatebant, in quibus massa quoque aurea, varietate pro naturae libidine diuaticata, fruticantis arbusi nativam speciem repraesentabat, et lento liquore mellini fluoris instar, in gyrum turbinata erat. Haec ex Archiis Transilvanicis.

4. Anno 1591. habenas modernae Daciae tenente, *Sigismundo Bathoreo*, Regis Poloniae *Stephani* nepote, inventum esse, in ipso corde terrae, opus quoddam, ex puro putoque auro, naturae industria ad similitudinem galeae
ef-

efformatum, et introrsum concauum, ponderis *octigentorum aureorum*, quam palacris aureis ex arrugiis eductis repletam, Hetruriae Duci muneris loco misit, et loco rarissimi inuenti cum quibusdam odoriferis vnguentis, stipendiatos histriones, cantatores, et saltatores recepit, testibus praetactis Archiuis.

5. Ab illustrissimo quondam Aulæ Principalis Transiluanicæ Praefecto, sene venerabili, *Stephano Naláczí*, relatum mihi recordor, relationis fidem superstitibus eiusdem Stirpis illustribus filiis testimonio roborantibus: in fluuiolo tribus infra Albam milliaribus, ex montanis in Marusium decurrente, praegresso aestiuo imbri, *massam Auri solidi, palmae humanae cum digitis* figuram aemulantem, *pondere vnius librae* repertam esse.

6. Vidi ipsemet massam solidam varie angulatam in montanis *Bisztrensis* repertam, lothones decem, et sex huiusmodi pendentem; vidi aliam, viginti sex ducatorum; aliam viginti vnius, et medii; aliam quatuordecim ducatorum pondus aequantem, absque vlla terrestris,
vel

vel lapideae materiae mixtura; minores autem quam plurimas, aliquando ita politas, ac si fusae, vel manu artificis lenigatae fuissent.

Elegantissimae pariter figurae, ponderis semi marcalis erat, ante aliquot annos aurum obryzum, quo Popa Valachicus in Comitatu *Hunyad*, vitam filii sui redemit.

7. Retulit mihi metallarius, non ita pridem ad ripam fluuii Moldauiam, ab hac Prouincia post *Bijztricium* distermi-
nantis, frustum auri puri, crucifixi figuram haud obscure repraesentantis, pondere fere quinque ducatorum, repertum fuisse.

Nec longi temporis est, quod, in ri-
uo *Iaraiensi*, supra Tordam, post copio-
sas pluuias, flix crystalli montani in-
star, pellucidus, auri puri frustum, a-
uellanae quantitate, intra se continens,
inuentus sit.

* Ad Zalaknam in monte *Brasa* anno 1754. glome-
ramen auri inuentum est, quod sphaerae figuram
referebat, appendebatque tercentos septuaginta
sex Rhenenses. *Fridvaldsky* in *Mineral.* p. 68.

9. In foeneto *Örmenyefiensi* ab Excellentissimo, dum viueret Transilvaniae Gubernatore Comite *Georgio Bänfi*, territorii possessore, relatum aequè probe recordor; inuentum fuisse filamentum aureum frutici intextum, cuius partem, longitudine vltra mediam vltimam, pars enim tarde animaduertentibus elapsa est, vsque ad fatalem rei domesticae per proprios patriotas factam expilationem, quam parentis captiuitas, post desultoria decollatio secuta est, possedisse.

10. Inter plurimos similes casus, hoc vnicum quod curiosorum iure merito fatigat ingenium, filere nequeo. Non infrequenter, et vuas guttis, granisque aureis etiam hic superbire. Prouti guttae docimasticae iustae Syrupi consistentiae esse solent, tres super extima vuae cute in vno botro, apud praefatum Excellentissimum Gubernatorem Albae anno 1701. e proprio vineto *Vissaiensi* prope ad *Bonczidam* allato, contemplatus sum. Punctis aliquos granulatis aureis ornatum ex Vinetis *Gergelyfaluiensibus* vuam, amicissimo mihi possessori oblatam vidi. Binos adhuc botros aureis

guttis eleganter rutilantes apud amicos. Et plures annuatim passim inueniri, notum omnibus. Sed in vineto Familiae Nalóczianae *Babolnensi* acinum aureum per carnem, et cutem vuae translucen-tem, decerptum esse, autoptae referunt domestici. Similes olim acinos, auri obryzi granis, impraegnatos, in vinetis *Tokaiensibus* repertos testantur, *Bekerus*, *Franckenstein*, & Principis *Sigismundi Rakoczii* Medicus, vt videre est in Actis curiosis.

II. Ostendit, et Augustum *Viennense* Cimeliarchium, insigne metalli aurei cum vite fruticantis frustum, ex iisdem vinetis, naturae, duplici prouentu se commendantis, nobile argumentum.

* Sed ane hoc aurum vegetabile genuinum, verum-que sit aurum, nec ne? ardua est quaestio. Negat id inter alios, *Celeb. Debrecinensium* Medicus, *Veszpremi*, in *Kais. Pdn. privi egirten Anzeigen*. anni 1773. pag. 78. seqq. praecipue nixus experimento, a *Michaele Morris* Chymiae Professore, Londini facto. Reponit vero alius magni nominis Medicus *ibid.* p. 85. seqq. distinguendum esse inter aurum *maturum*, seu metallicum, et *immaturum*, quod *astrale*, et vegetabile. Hoc *Köleserio* nostro non arrideret; asserit enim, *Cap. V.* n. 16. *Maturitas, vel immaturitas auri solius ingenii commentum est.* — Non nostrum est tantas componere lites.

12. Haec

12. Haec, et similia his inuenta, casui, plerumque in acceptis referenda, certiora sunt autem, vel in ipso atrio Aulæ Subterraneae Chrysochorum prae-mia. Dantur quippe loca nonnulla argillacea, quae varia, saepe, et iuglandis magnitudine aurum praebent friabile, porosum, et leuiter cohaerens. Limus ipse arenosus, seu humus subtilioris farinae instar, auro refertus est, quod caetero leuius est, coloris subobscuri, et nisi a perito tractetur lotore, in lotura facile amittitur, subtili arenae, quam *Scorza* vocant, non absimile.

13. In Pago Comitatus Zaránd *Czebe*, fursuris instar, foliatum, oblongum, sui generis: in fluuiis, eorumque ripis, *Chrysiorum* puta, *Chrysoloris*, *Szamusiorum*, *Sil*, & *Themefii* minus, & rotundius inuenitur a tot seculis aurum.

14. Quid vero intra fodinas per ductus venarum, quid in commissuris lapidum, prouida mater thesaurizet? quales foeneat foetus? Plutonis has ditiones impigre peragrantibus, notissimum est. Saepius laminarum, assularum, florum, aliquando butyri per cribrum traieci instar,

star, filamentosum, ac in concentratione venarum, quam *Nidum*, seu *Matricem* metallarii vocant, figura omnis generis longa, lata, angulosa, plana detegitur aurum. Ipse autoptes vna vice viginti, altera octuaginta pisetorum pondere *Abrudbányae*, & nuper in *Trestiana* fodina, maiori quantitate congregatum fossione fodinali occurrisse, expertus sum.

Non equidem ignoro ab Illustri *Boyleo*, Medicinae *Hydrostaticae* Sectione VII. quaeri; vtrum re ipsa verae minerae auri, venaeque, in quibus aurum praedominium obtineat, dentur? Siquidem multorum Eruditorum, atque etiam Chymicorum opinionem esse, nullas dari aurifodinas proprie sic dictas, & contrariae opinioni diu se assentiri non ausum esse. Sed dubietatem isthanc elegantissimae minerae fodinarum, etiam modernarum *Körösbányensis*, *Kritsorien-sis*, *Rudensis*, *Dupapiatrensis*, *Igrensis*, *Abrudbányae*, cum primis vero *Trestien-sis* prorsus tollunt; Et si enim nullae aliae essent (sunt autem prope infinitae non cultae) hic quotidianis experimentis purum, solidum aurum, *Gedtegen Gold*, per ductus venarum erui, familiare

liare est, hic Chrysoliti, auro digiti crassitie adhaerente, remicant; hic filices auro intexto scintillant, quibus diem luxuriant, quos Jupiter his facris praesse voluit.

15. In Musaeo Kircheriano recenset *P. Bonnanini*: Adeste tale aurum Peruviana regione allatum. Nec non in fodinis Potofanis reperiri aurum purum, quod appellant obryzum e rimis albi lapidis. Et ex montibus Mexicanis, fulgere aurum obryzum in gleba subrubri coloris, quod omne aurum in pretio superat, utpote ab omni impuritate se iunctum. *Pag. 211.*

Ea quippe vera aurifodina dicenda, cuius venae mineras, in quibus auri metallum praeponderat, constanter largiuntur, nec separatas alias vllas, qualis est *Trestiana* fodina. Neque aurum in ista finitate, seu puritate, ut nil admixti Veneris, vel Lunae habeat, inveniri, quin omnem in auro graduum differentiam, ex admixtione istorum metallorum oriri, ignis cupellae docet.

16. Observationi metallo - gnomicae Reuerendissimi *Zahni* in *Scrutinio Geocosmico*, aurum purum non inueniri in magna copia; sed in paruis granulis, pariter experimenta quotidiana hic contradicunt, et contrarium affatim euincunt; licet fodinae tam operosae, et in profundum ductae, quam in aliis Prouinciis non repérianur. Nisi hoc intelligi velis de venis solidum aurum continuo tractu, prouti plumbeae, ferreae, cupreae, argenteaeque sunt, diffuse fundentibus, quod haecenus inficiabitur nemo.

17. Neque apud nos locum habet, quod Nobilissimus *Stahlius* Professor Hallensis dignissimus, in *Fundamentis Metallurgiae* annotauit; rarissimum esse, frustulum inueniri auri, quod granum tritici latitudine, et dimidia saltem crassitiae aequet, vnde quidem e vere raris, et curiosis cimeliis esse credit, frustulum auri, quod e riuo suo *Schwarz* protractum, seruat Illustrissimus Comes Rudolphopolitanus (a Schvartzburg) mediocris fabae latitudinem aequans, quamuis minoris crassitiei. Vulgare hic est, et vel plebeis aurilotoribus notissimum,
 quin

quin aliquot familiarum *Kis-Aranyosien-
sium* pro censu Urburario est, frustra
auri virginei octodecim, & vltra pisero-
rum, annuatim Fisco dare. Mediam li-
bram Viennensem ponderabat aurum ta-
le in frustis, cuius minimum lentes,
et pisa aequabat, maiora pondus duca-
ti, et vltra, quod Fisco Regio anno
1700. accensitum est. Et frustra fabae
instar inueniri, nec rarum est, nec
vni, sed pluribus Daciae Cryforrhuchiis
proprium.

Autopsia multorum testium loco est,
quae vti locuplete auriferacitate mon-
tium, iugorum decliuum, amniumque
ita et specialibus auri Dacici propieta-
tibus curiosos delectat, auriginosos au-
tem quotidie ditat.

Cum praenotata sufficienti documento
sint, et amplam locupletis proventus
spem sagacior plus vltra labor pollicea-
tur: vt ardenti, quod cunctorum obse-
dit pectora mortalium, desiderio satis-
fieri queat, industriam locet, nervosque
intendat aurilegulus, oportet.

18. Laboris metallici, quis apud Romanos modus, quæ leges, qualis in aurariarum cultura consuetudo? vt priscorum in Dacia Romani operis rudera fides certius, et eidentius constet, conferenda *Plinii* vniuersalis illa ætate, qua vixit, scientiæ viri, in *Historia naturali* Vespasiano Imperatori inscripta, de auri inueniendi ratione, narratio.

Licet enim eiusdem, aliorumque de rebus subterraneis tradita scripta, friuola, ridicula, et in praxi tenuia esse, vt si talium scriptorum doctrinam quis expendat, merito ventilare incipiat, vtrum in reliquis granum veritatis habeant, qui in subterreanorum doctrina, vt coeci oberrant, graui hac censura a *Bechero* in Prooemio *Physices Subterraneæ* notentur; sufficiat tamen pro instituto id solum ostendisse; aurariarum culturam in tantum floruisse in Dacia, vt eadem hodie adhuc laboris continuatio, vix innouata, superfit; contra multum ab eorum industriosa remiserit sedulitate.

Sic ille *Lib. xxxiv. Aurum inuenitur in nostro orbe tribus modis. Fluminum ramentis, vt in Tago Hispaniæ, Pado*
Ita

Italiae, Hebro Thraciae, Paclalo Asiae, Gange Indiae. Nec vllum absolutius aurum est, cursu ipso, trituque (atrituque) perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Aurum, qui quaerunt, ante omnia Segullum tollunt; ita vocatur indicium; alueus, vbi id est, arenaeque lauantur, atque ex eo, quod resedit, coniectura capitur, vt inueniatur aliquando in summa tellure protinus rara felicitate (facilitate) vt nuper in Dalmatia Principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, cum iam (et iam) inuentum in summo cespite. Alutationem vocant, si et auro ea tellus subest. Caeterum montes Hispaniae aridi, sterilesque, et in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, Canalitium vocant, alii canaliense, marmoris glareae (marmoris aut glareae) inhaerens, non illo modo, quo in oriente Sapphyro, aut (lapide) Thebaico, aliisque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi venarum canales, per marmor vagantur, et latera puteorum, et huc illuc, inde nomine inuento, tellusque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur,

lauatur, vritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudent, apiluscidem vocant: argentum, quod exit a fornacis sudore. Quae e catino iactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria. Haec in auro coquitur iterum, et tunditur. Catini sunt ex tasconio. Haec est terra alba similis argillae. Neque enim alia afflatum, ignemque, ac ardentem (flatu, igneque exardentem) materiam tolerat. Tertia ratio opera vicerit Gigantum, cuniculis per magna spatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est, (ac quietis) multisque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: Siduntque rimae subito, et opprimunt operarios, ut iam minus temerarium videatur, e profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroque genere silices. Hos igne, et aceto rumpunt, saepius vero, quoniam in cuniculis vapor, et fumus strangulat, caedunt fracturis. (fractariis malleis praegrandibus.) CL. libras ferri terram agentibus, egeruntque humeris, noctibus, ac diebus per tenebras proximis tradentes:
lu-

lucem nouissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus sequitur, fossam ambit quiete. Tamen in silice facilius existimatur opera. Est namque terra ex quodam argillae genere, glareae mista, candidam vocant, prope inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, et iisdem malleis, nihilque durius putant, nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere ceruices fornicum ab ultimo cedunt, dantque signum ruinae, eamque solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic voce, ictuque repente operarios reuocari iubet, pariterque ipse deuolat. Mons fractus cadit a se se longo fragore, qui concipi humana mente non possit, et flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturae. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse, cum fodere. Tantaque ad pericula euincenda satis fuit causae sperare, quod cuperent. Alius par est labor, vel hoc maioris impendii, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montium ducere obiter a centesimo plerumque lapide. Corrugos (corruos) vocant: a corruatione credo: nimirum (nimius) et hic labor est. Praecipisse libramento oportet, ut fruaris, quando influat, itaque altissimis partibus
du-

ducitur. Conuallis, et interualla substru-
 dis canalibus iunguntur. Alibi rupes in-
 uiae, (viuae) ceduntur, sedemque tra-
 bibus cauatae praebere coguntur. Is,
 qui cedit, funibus pendet, ut procul intu-
 entibus species nefaria quidem, sed alitum
 fiat. Pendentes maiore ex parte librant,
 et lineas itineri praefigunt. Itaque insi-
 stentis vestigiis hominis locus non est. Ma-
 nes trahuntur ad homines, ut vitium im-
 portant. Id genus terrae vriou vocatur.
 Ergo per silices, calculosue ducuntur, et
 vrium euitant. Ad capita deiectus in
 superciliis montium piscinae cauantur du-
 cenos pedes in quasque partes, et in al-
 titudinem denos. Emissaria in his quina
 pedum quadratorum ternum fere linguun-
 tur, et repleto stagno, excussis obtura-
 mentis, erumpit torrens tanta vi, ut sa-
 xa peruoluat. Alius etiamnum in plano
 labor. Fossae in quas (per quas) pro-
 fluat, cauantur, agogas vocant: eae ster-
 nuntur gradatim vlice: Frutex est vlex
 ruris marini similis, asper, aurumque
 retinens. Latera cluduntur tabulis, ac
 per praerupta suspenduntur, canali ita
 profluente, de terra in mare. Vlex sic-
 catus vritur, et cinis eius lauatur, sub-
 strato cespite herbofo, ut sidat aurum.

His

His de causis iam promouit Hispania in priori genere, quae exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum errugia quaesitum, non coquitur, sed statim suum est. Inueniuntur ita massae, nec non in puteis, etiam denas excedentes libras. Palacras Hispani, alii Palacranas: idem quod minutum est, balucem vocant.

NOTAE IN TEXTVM PLINII.

Aurum inuenitur in nostro orbe fluminum ramentis. Orbem appellat Plinius, Dominatum Populi Romani in Asiam, Africam, et Europam, super tot Regna Populos, et Nationes longe, lateque protensum, quorum vsu fructus, tanquam totidem venis, refluxo ad cor Populi Romani sanguine, victores, Dominique vsuarii incaluere. Ac posteaquam vsus auri in nummis inualuit, tanta cunctos incescit cupido habendi, vt rabie quasi exarserit non iam auaritia; excogitato quouis foenore, questuosa, sed fames ipsa auri. Gentes deuictae non modo facultatibus aureis spoliatae, sed tellus ipsa, et fluuii. Non amplius aurum argento redemptum est, sed et excuffis
terrae

terrae latibulis, fluuiorumque alueis,
vndique conquisitum.

Orbem iam totum victor Romanus habe-
bat,

Qua mare, qua terra, qua sidus currit
utrumque,

Nec satiatus erat, grauidis freta pulsa
carinis

Iam peragrabantur: si quis sinus abditus
ultra,

Sique foret tellus, quae fuluum mitteret
aurum,

Hostis erat

Et

Quicquid fodit Iber, quicquid Tagus ex-
pulit auri,

Quidque legit diues summis Avimaspus
arenis.

19. Hoc omne Romanorum exercuit
industriam, impleuit cupiditatem. Pri-
mus quippe, et facillimus auri inuenien-
di, et conquirendi modus, in fluminum
ramentis se offert. Memorat ideo quin-
que praecipuos auriferaces fluuios.
Quot vel ignoratos, vel minori fertili-
tate grauidos sponte praeterit? Nostra
solum Dacia mediterranea *Auratum*, seu
Chry-

Chryfolorem ex radice montis *Bihor* duplici brachio scaturientem, *Apulum*, *Gyogum*, *Strigium*, *Crisios album*, et *celerem*, *Marusium* ab influento aurati, *Silum*, *Szamosium*, maiorem et minorem, *Bisztricum*, *Dumbawiczam*: Dacia trans alpes, seu Valachia hodierna, *Oltum*, seu *Alutam*, postquam terminos mediterraneae transgreditur, *Argesum*, *Ialoniczam*, et plures minores numerat auro sui generis absoluto nobiles. Vt, non minus eleganter, quam vere, nouellae Musae Academiae Regio-Principalis *Claudiopolitanae*, nuper cecinerint:

*Non est magna quidem (Dacia Transiluanica) argenti sed diues, et auri
Horum plus nimio quisque colonus
habet.*

*Indorum cedant aurati flumina Gangis,
Cedat et Hesperidum diuitis unda
Tagi.*

*Diuitias Craesi sileat Pactolides undas
Lydia, et auriferos Itala terra Pados.
Thracia non memoret glebis flauentibus
Hebrum,
Aurum hic (vera loquor) fluuius omnis alit.*

20. *Nec ullum absolutius aurum.* Non, quod vis aquae dulcis fluuiorum, vel imbrium, finitatem auro impertiret; sed quod tritu lapidoso, a limo, arenaque adhaerente, denudatum, pascendis oculis gratum reddat. Siue enim a superficie, vel e radicibus, tanquam matricibus, montium, imbrium eluuiione liberetur, siue in ipsis alueis, tanquam loco natali genitum fistat, mixturam internam mutare nequit. Auri quippe essentia vna, eademque est, nec aliter aurum vnum altero melius est, quam quod plus, vel minus alterius metalli miscelae innexum est.

21. *Puteorum Scrobibus.* Plures adhuc visuntur lacunae, simili puteorum labore versae, in profundum tamen vix protensae; siquidem sublato segullo, siue crusta terrae cespitosa, prodit fabulum, vel limus argillaceus auriferax: prouti in pluribus locis montium *Vulcani*, *Dupapiatrae*, *Fuzes*, *Karats*, aliisque vsitato ab hodiernis labore videre est, et lingua Valachica *Vertés*, forte a vertendo appellantur.

22. *Aut ruina montium.* Post copiosos imbres, tempore cumprimis verno solutis niuibus, iuncturas rupium cunearum instar permeantibus; nec non internis terrae concussionibus rupes saepe defiliunt; exterior terra delabitur, variaequae subinde deteguntur auri venulae. Tales ruinae, Abrudbanyensibus hyemis penuriam, saepius cum foenore suppleant.

Quod resedit coniectura capitur. Limus enim et sabulum super corbe, seu alveo lotorio iactigatum, aqua, concussione frequenti dilutum, subsidentibus ramentis metallicis in postica parte, auri indicium praebet.

23. *Alutatio.* Labor aurilegulorum *Kis-Aranyoschiensium*, technico vocabulo Romanorum metallariorum sic vocatur.

24. *Canalitium vocant.* Similis priori metallurgorum technicus terminus, quo aurum in venis quasi per tubulos fluens, indigitant.

Marmoris glareae, h. e. lapidoso concreto, sed friabili interspersum.

Micas amplexum marmoris. Aurum Dupiatrae, et quod in solido saxo aliquando et ad solem invenitur, in magnis et parvis frustulis, interspersum appellatur.

Venarum canales per marmor vagantur. Metallariis Germanis: Gänge, ductus, seu parietes lapidum, Klüfte, interfecantes, quemadmodum fissurae per vitri medium factae, solentque vel cohaerentes et continuae, vel dispersae et in ramos diuisae esse.

25. *Inde nomine inuento.* Ductus metalliferi nomina accipiunt a partibus coeli, ope Cynosurae, definitis, unde matutini, ferotini, plus vel minus mixti, exeuntes protensi, declinantes &c.

26. *Tellus ligneis columnis suspenditur.* Ad structuram putei, necesse est tigna per intervalla locare, tigilla affigere, transuersaria firmare, asseribus munire. In cuniculis et egestis cavitatibus, subrutis lapidum fundamentis, tectum columnis fulciri necessum est; ne obruantur fossiores aut aëris ventilatio pracludatur.

Quod

Quod effossum est, tunditur. Effossum et exportatum ex fodinis, primum a terris discernitur, post, si friabile est, tunditur; quod refractarium est, uritur vel ustulatur, aqua aspersa friabile redditur; per molam siccam in pulverem molitur.

27. *Ad pilas cudunt.* Sunt machinae, quae venas udas, pilis praeferratis hodie, antiquitus ex durissimo faxo, quod et hodie fit, vbi suntibus parcitur, acuatīs comminuunt. Pro tusione tam humida, quam sicca, inferuiebant Romanis excauata grandia mortaria duarum metretarum frumenti capacia. Vidi Abrudbanyae in valle Corna tale mortarium metallicum, supra fundum aliquot digitis transversalibus perforatum, fundo crassiore et prominente.

28. *Argentum quod exit.* Fodinale aurum plus minus argento remixtum semper est. Fusa in fornace gleba metallica, dum plus de argento quam auro participat, a potiori argentum vocatur. At in coementatione argentum relicto auro, ollae vel catini poris se se insinuat, et superficiem non guttis solummodo, sed quasi foliis obducit.

29. *Vocatur Scoria.* Metalla nunquam ex terrae visceribus ita pura et sincera eruuntur, ut immixtas sibi heterogeneas particulas non habeant, quae quia motui intestino particularum metalli ab ignis agitatione inducti, quo ad minimas sui partes obsecundare nequeunt, haerent in superficie; ubi motus ceteris paribus non tam intensus et spatium maius. Hae particulae vocantur scoriae, nec rapti auri et argenti profus immunes, plerumque autem antimonialis, arsenicalis et Jovialis ac Saturninae profusae, ideo soluendis aliis glebis metallicis intractabilioris texturae et fusione facilitanda additae rursus et commixtae, plurimum conferre censentur.

30. *Catini sunt ex tasconio.* Excoctio-
ni, fusioni et docimasiae venarum metallicarum inferiunt catinus, vel catellus vitrificatorius, crucibulum, cucurbitina, ex terra pingui argillaceaque, quae non modo ignem toleret, vitrum Saturni perferat; sed et fabulo immunis sit, ne cum vitro Saturni colliquescat, vel perforetur cum iactura metalli et temporis. Item cupella cineritia e cineribus elixi-

elixiuuatis, seu falsedine alcalina liberatis additis offibus uftis, quarum fundamentalia requifita funt, ne vitrefcant, fint porofae, neque tamen molles, vt dilabantur. Inde argilla talis ex loco natali *Tafco*, appellatur *Tafconia*; et catini *Tafconii*. Subftituitur cineritiis hodie tanquam diuturnae deficcationis et candefactionis incommodis obnoxiiis, cum magno compendio pulvis ex faxo calcariae indolis, talciformis texturae, *Weiffer Spat*, uftione factus, qui cum tenui folutione vitrioli madefactus, formatur in modulo, et poft instantaneam exficcationem trahitur in ufum.

31. *Cuniculis per magna spatia actis.* Ad mille quingentos pallus cavato monte puteos argenti in Hispania actos, memorat Plinius, *Libr. XXXIII. Cap. 17.* Sic ad ducentas orgyas et ultra, a Rudolpho nomen habentem, excauari cuniculum, perhibent Schemnizenfes.

32. *Eadem menfura vigiliarum eft.* In cuniculis profundius a sole actis, cuncta ad lucernarum, *Gruben Lichter*, lumina fiunt; iis tempus et conftituta metal-

lorum demensa, die Schichte, metiri mos est.

Multisque mensibus non cernitur dies.
In profundioribus et extensis puteis et cuniculis, non tam mercenariis, quam captiuis et condemnatis, unde lex : damnari in metallum, h. e. fodinam talem, vfi sint Romani, quibus exire integrum non fuit.

Arrugias vocant. Graeci $\chi\rho\upsilon\sigma\omicron\rho\upsilon\chi\iota\alpha\upsilon$ ab $\omicron\rho\upsilon\gamma\eta$ vel $\omicron\rho\upsilon\chi\eta$ fossione.

33. *Fornices crebri montibus sustinendis.*
In extensionibus venarum excauantur varii fornices, Zechen, et relinquuntur saepe columnae sustinendis cauitatibus metallicis, Bergfeste, vti et in falis fodinis vsu venit.

Occursant Silices. Hae sunt venae, matrices auri dictae, auro vel solido vel intersperso micantes, per latera fodinarum dispersae, vel tractum vnum tenentes.

34. *Hos igne et aceto rumpunt,* Intractabilis durities incudi et malleo non

non cedens, vftulatione carbonaria, et aceti afperſione ſuperatur, ita enim friabiles redditi, longi lapidum nexus, facilius ſeparantur.

Vapor et fumus ſtrangulat. Periculofa haec nimis operatio in protractis profunditatibus, vbi circulatio aëris ſtagnat, non tantum quod ignis difficulter alitur; ſed quod vi et agitatione ignis tam ex fumo, quam vaporibus arſenicalibus commotis, ſuffocantur operarii. Ideo hodiernis perforatio ope longarum terebrarum, et diſiectio vi pulueris pyrii elaftica, certius, ſecurius, et vtilius ſubſtituta. Igne lignorum vtuntur quidem et hodie Abrudbanyenſes, verum vbi ad ſolem peragitur labor.

Cedunt fracturis. Solutis lapidum commiſſuris, magnae aliquando lapidum moles ferreis cuneis ſeparantur.

35. *Egeruntque humeris.* In ferri fodinis Thoroczkaienſibus hodiedum vſu receptum, at in ordinatis cuniculis ope cursorii, in puteis ope modii tractorii.

Peracto opere. Vbi venae, earumque fibrae penitus excisae, vel aquae ingruentes spem proventus vltiorem adimunt.

36. *Ictu repente.* Tales sunt Valachorum de templorum et turrium lateribus penduli asseres abietini, vel laminae ferreae catenis suspensae, quibus ordinato ictu pulsatis, loco campanarum signum datur tempus sacrorum adesse.

Nec tamen adhuc aurum est. Granula auri ita aliquando venae glebae interspersa sunt, vt non prius, quam pilis contusa fuerint, et limus eluatur, sciri possit.

37. *Corrugos vocant.* Nil vsu magis receptum Romanis laborioso hoc opere. Visuntur innumera vestigia corrugorum, seu confluxus aquarum per montium iuga a longe saepe ad lauandum per tabulas lotorias aurum duci solitorum. Apparent indicia libramentorum canaliculorum et retinaculorum, quorum ope sabuli auriferi lotura instituitur.

38. *In superciliis montium piscinae cauantur.* Similis in summitate vallis a rubro

rubro riuo dictae ad Abrudbanyam piscina, seu receptaculum aquae pluuialis summo metallicolarum commodo hodie visitur; quae a Romanis ad haec usque tempora Chrysolifiorum humectauit siccitatem, et nuper admodum ampliori alueo retinaculisque adeo munita fuerat, vt torrida et impluvia etiam aestate, ad plures septimanas totius vallis centum molis quassateriis sufficientem praeberet aquam. Similes in valle *Corna*, *Stanisana*, in *Kritsor*, *Trestia*, *Keresbánya*. &c.

39. *Agogas vocant.* Nullum artis, industriaeque genus a Romanis omissum, siue in montium praecipitiis, siue conuallibus, locisque planis, deprehensum, eliciendi aurum; tales agogae in *Czebe*, in *Kis-Aranyos*, *Pojana*, aliisque hodie in vsu. Nisi quod nunc non vlex, sed vestis lanosa vbique substernatur.

40. *Arrugia quaesitum statim suum est.* Aurum quod ad radices montis *Bihor* in *Kis-Aranyos*, *Czebe*, post *Bisztricium*, *Obryzum*, vulgo virgineum, in frustis inuenitur, nulla amalgamatione indiget, purum quippe sincerum et fini-

tatem aliquando 19. et 20. caracterum exaequat.

41. *Liberi auri* in Dacia naturalis inventio, et hodie *lotura* fit. Quippe limus, sabulum vel arenosa terra, marcassitam auro grauidam, grosso hoc labore expuit. Penes fluuios, vbi experimentum auri captum est, erigitur scamnum lotorium, seu asser oblongus, vna extremitate erecta, altera ad medium declivi et depressa, apud nos quidem brevior sed latior, at in Valachia duplo longior, transversalibus in latitudinem scissuris distinctus, lateribus vtrinque fimbriatis, tegitur veste villosa vel canabina, cui corbibus et simpulo manubriato simul cum aqua, arena auriferax affunditur. Labor tam diu continuatur, donec crassioribus et faxosis decedentibus, pars subtilior cum metallo a veste detenta, eandem obduxerit; tandem obducta et inebriata vestis crebris lotionibus, seu immersionibus a sabulo liberatur, et hoc, ope alvei lotorii *Scheidtrog* siue *Sichertrog* eluitur.

42. Extra fluuios fiunt tabulae decussatim inferiori extremitate coeuntes, super quas sabulum, terra et limus aurifer rostratur, admissa per alteram extremitatem aqua, eluitur, effluente, prout operarius iudicauerit, aqua et limo per inferiorem in medio coeuntem extremitatis aperturam, remanet, quod grauius coeteris est.

43. In quibusdam locis fodiuntur canales, ac respectu terrae auro gravidae nunc latiores, nunc angustiores, pariterque profundae, ex his rastro metallico egeruntur, primum faxa terraque crassior, et ad caput canalis aqua retinaculo intercepta immittitur, remanente sabulo metallico, a limo canalis depuratur aquae eluuiio. In *Czebe*, *Kis-Aranyos*, et locis vbi granulatum vel ramentosum ac foliatum quaeritur aurum, modus iste lotorius in vsu est.

Taliter nisi sex dierum spatio vnum, duo, triaue auri piseta colligi possint, locus labori inutilis et effoetus censetur.

Eadem ratione fit auri *fodinalis* lotura; glebae enim metallicae tritui humido cedentes, in limum et fabulum reductae, ex pilorum quassatoriorum alveolis immissa per canaliculum aqua, ad tabulas infra pilas fitas, ac vti supra, veste tectas, deturbatur, inde vti post superiores labores, per alveum seu corbem lotorium *Scheid* seu *Sichertrog* fecernitur.

44. Corbes isti seu alvei apud nos sunt longiores et non quadrati, uti in montanis Hungariae, in extremitate, per quam aqua et limus effunduntur, latiores et declivius protensi, retro vbi vtrinque auriculae, quibus iactigator corbem tenet, angustiores, lateribus tamen eleuatoribus, et fundo paululum alueoso, marcasitam auro grauidam, vna cum ramentis nigris, plerumque martialibus, succufforia agitatione retinente.

45. Labor hic auri lotorius, speciosissimae Poëtarum fabulae, de *aureo Velere*, a Jasone inuento, dedit originem. Regio quippe Colchorum abundat auro ramentoso, venisque metallicis. Strab. Lib. X. scribit, *multos fontes ex*

Cal-

Caucaſo manare ſcaturientes aurea arena, eamque ab accolis colligi lanofis pellibus in aquam poſitis, quæ pelles, ſubſidente in iis arena, aurei velleris præſe ferunt ſpeciem. Et Plutarchus expreſſe docet: Colchos e fluminibus aſſeribus perforatis et lanofis pellibus aurum excipere ſolitos fuiſſe.

46. *Labor fodinalis difficilior ſumtuofiorque illo, qui in ſuperficie terræ ad ſolem, vel ad ripas aquarum peragitur, eius tamen vtilitas maior, prouentus conſtantior plerumque et certior. Iſque fit vel demiffione puteorum, vel productione cuniculorum. Putealis fit in cacuminibus, ſuperciliis et tergo montium, quorum tam exterior ſitus, quam certa iam capta indicia ſpem prouentus, metallariis pollicentur.*

47. *Quia vero ad magnas profunditates ſimiles putei, tam ob graues ſumtus, quam ingruentes aquas, et ſtagnationem aëris effodi non poſſunt: cogitatum de cuniculis, quorum ope tam difficultas, qua putealis labor premitur, tollitur, quam venarum extensiones, liberius indagantur.*

48. Venae enim pauciores reperiuntur, quae perpendiculariter ad centrum tendunt, multo plures, si non omnes, quae decussatim et oblique accliuatibus, decliuatibus ac fitui montium sese accommodant. Et primarius metallariorum labor est, multaque admodum experientia acquiritur, venarum extensiones, concursus et productiones definire posse; nec vlla lex vniuersalis reperitur, quae mihi necessitatem imponat, cuniculum, hic et non ibi agendi. Non enim in omnibus Prouinciis eadem montium structura, situs, nexus, commissurae, eadem saxorum indoles: proinde nec iidem venarum ductus ac indicia. Nec metalla huius Prouinciae legibus remotioris se subiici patiuntur; ita quidem, vt mille triangulis licet rem incertam metiaris; minus tamen efficies, quam vnus loci, montiumque gnarus, facto metalli experimento, sua habituali coniectura efficiet.

Quae enim scientifica ratio, aut theoretica institutio ostendet, quod montes hi, ripae, alvei aquarum, auriferaces sunt? Quomodo demonstrabit, quod

quod venae, seu tractus glebarum metallicarum, hanc secundum cardines mundi, dispositionem habeant: Gebürgsgeschichte, die Gänge nach ihren Streichen, oder Stunde, hangen und liegen? Quae ratio conditionum et differentiarum lapidis in hac vel illa vena reperiendi, et vnde differentes venarum, secundum horizontem, ascensus et descensus, steigend und fallender Gänge, et similia cuius obuia in praxi? Hactenus nulla uti recte monet *Experientissimus Stahlius*.

* Quomodo tempore vernali non inuita fortuna nouae reperiendi sint metalli fodinae, praecipue Transiluanis, ostenditur in libello Cibinii A. 1710. in forma 12. edito. En titulum: Bergmannisch Tractatlein; wie man Frühlingszeit neue Bergwerk suchen, und Klufft und Gänge ausgehen könne. Zu Aufnehmung der Bergwerk zusammen getragen, durch Johan Franz Leopold Kropffen, Kais. Münzmeister in Siebenbürgen. Hermanstadt drucks Michael Pelzdörffer. Im Jahr, 1710. plag. 1 $\frac{1}{2}$.

An autem coniecturam *Virgula diuinatoria* dicta, plusquam alia indicia in oculum incurrentia, tam theoretice, quam practice excitare ac roborare valeat, res est in disputatione. A plurimis fides virgulae, summa imo certissima

fima adscribitur : ab aliis pernegatur. Verum, vti haecenus nemo demonstratum iuit, cur furculus corilinus, praecise in meridie festi S. Joannis, et quidem vno ictu, amputetur, vt detegendis metallis aliisque vrbibus aptus esse possit? ita multo minus qualis in eo sit magnetismus, vel sympathetica actio, occulta in praecordiis terrae crasseoque cortice tecta, detegendi absque limitatione, proportione, proportionatae distantiae : ideo, donec haec demonstrata non fuerint, haud immerito iudicium de virgulae diuinariae certitudine et efficacia suspendi potest.

Quod autem multa a quibusdam metallurgis de eius certitudine ac ope virgulae detectorum veritate depraedican- tur, id vt plurimum magnificae eorundem superstitioni, superbaeque labores eleuandi ambitioni, quasi solis dispensatoribus ianua antri Plutonis ad subterraneos thesauros pateret, tribuendum.

Plures numerat metallicus orbis, eluuiouibus vernalibus, imbribus largioribus montiumque fracturis, et casuali experientiae detectas metallorum ad

ex-

extremum terrae limbum eminentes
 venas, quam intortae hinc inde, va-
 riisque verborum fufurris incantatae
 virgulae documento, quod cum anti-
 quitate deprædicat *Lucretius*, *Libr. V.*
 de rebus naturalibus :

- - - *Aes atque aurum ferrumque repertum,*
Et simul argenti pondus, plumbique potestas:
Ignis ubi ingentes sylvas ardore cremarat,
Montibus in magnis, seu coeli fulmine misso:
Siue quod inter se bellum siluestre gerentes,
Hostibus intulerunt ignem formidinis ergo,
Siue quod inducti terrae bonitate, volebant
Pandere agros pingueis et pascua reddere vura;
Siue feras interficere et ditescere praeda.
Nam fouea atque igni prius est venarier ortum,
Quam sepire plagis saltum, canibusque ciere.
Quicquid id est, quacunque e causa flammeus ardor.
Horribili sonitu siluas excederat altis
Ab radicibus, et terram percoxerat igni,
Manabat venis feruentibus in loca terrae
Concaua conueniens, argenti riuus et auri
Aeris item et plumbi - - - - -

Romanos non sola lotura in superfi-
 cie terrae; sed et cuniculis puteis-
 que aurum quaeritasse, in Dalmaticis
 aliisque auriferacibus Prouinciis indicio
 est, *Stattius*, *Libr. IV. Sil. 7.*

*Quando de dulci Latio remittent
Dalmatae montes, ubi Dite viso
Pallidus fossor redit, erutoque
Concolor auro est.*

Similiter *Lucanus*, Libr. IV. vers. 303.
*Tunc exhausta super multo sudore iu-
uentus
Extrahitur, duris silicem lassata me-
tallis.*

51. Certiori autem documento sunt ruinae metallicae in Dacia. Vbi enim constans venarum metallicarum extensio, vel notabilis concursus, vel metalli insperfa pyriti glareaeque dilata- tio, deprehensa; camerato cuniculari opere rem tractasse, apparet ex insigni illa supra Abrudbanyam montis ruptura, ad quam introitus in solida rupe exci- sus, gradus nondum obliterati et ingenti excauata opere concauitas, auri- que inuentio in eiusdem lateribus et ruinis quotidiana, nulli secundum perhibet tes- timonium. De simili *Stattius*, Libr. I. Sil. 2. vers. 158.

*Pendent innumeris fastigia nixa colum-
nis,
Robora Dalmatico lucent satiata me-
tallo.*

Similes labores vifuntur *Rudnae*, *Herzogani*, *Hunyadini* in ferrifodina, prope *Mehadiam*, inter *Karanschebes* et *Orschovam*. Sic nuper expurgari ceptus in *Trestia* cuniculus, per foli- dum faxum gradus detexit pro commo- ditate metallariorum excifos; quos a fequioris aetatis fofforibus non factos effe, vel inde conftat, quod hi cuni- culos horizontaliter ducant et ascen- fus ac defcenfus per ligneas fcaldas, aut funes parcendo expenfis, abfol- uendos iudicent.

52. Neque tam fuperftitiofos fuiife in menfura altitudinis et latitudinis cun- iculi, ficut hodie plerique ad artis regulas pertrahere nituntur, contenti vtilitate ex fedula, fecura ac neces- faria opera promanante.

Puteorum plurima apparent indicia ex coeuntibus monticulis, dehifcenti- bus vallibus, amplis foueis, congeftris lapidibus, per tractus metallicos hinc inde copiofe confpicuis, prout in mon- tibus fupra cuniculum a *Sigifmundo* nomen habentem, *Vulcanum*, *Brezda- num*, *Herzogatum*, *Karats*, aliisque.

53. Quicquid hodie glebarum metallicarum, siue puteali, siue cuniculari, siue vt vulgo loquuntur, solari labore effoditur et congeritur, ad molas quassatorias defertur, per quas pilis ferro vel lapidibus solidis et longos ictus ferentibus obtuse acuminatis contunditur, et aquae in cisternas influentis beneficio, in limum abit, ac faxeo-terreis partibus contusionis actu subtiliter comminutis, per ductus longius protensos transeuntibus, in alueo vel tabula latoria grauidius remanet metallum.

Sunt tamen loca nonnulla, quorum minerales glebae plus aliis refractariae sunt, neque aurum disseminatum prius ostendunt, aut facile pilis tundi possunt, quam igne vstulentur, vti sunt montis *Schatrajch*; tunc granulis milii instar prominentibus micant, et grato aspectu oculos pascunt, glebaeque friabiles et pistillis obsequiosae redduntur.

54. Molae quassatoriae, quae singulis hebdomadibus prouentus suos aureos Caesariae Campsioni afferunt, frequentes sunt tam in fundis Regiis, quam Dominorum terrestrium pilis 6. 9. 12. prout

prout vrburariorum facultas et aquae molas agentis copia dat, munitae.

55. *Auri liberi* haec est ratio. *Ligatum* quod attinet; illud aliis mineris et metallis permixtum et incorporatum est. Reperitur autem in *Antimonio*, solari ideo nuncupato; cum elegantibus, sed non longis striis punctisque rubris interspersus, cum cinnabari, sed quae non altum minii colorem, verum subobscurum mercurialem habet: in Lunaribus, item Saturninis et Veneris mineris et metallis, quorum defectum in Prouincia, qui ignorant, persuadebunt similiter ignaris. Quoniam vero profundius haerere videntur, ac exinde tam in eruendo, quam separando, labore et expensis maioribus indigent, faciliori viuendi generi homines aucti, suis compedibus innoxum varieque dispersum intactum relinquunt.

56. Aurum denique omne, siue fodinale, siue fluuiatile, et obryzum participat de argento, hoc tamen plus vel minus, quam illud, tertia nihilominus pars auri fodinalis passim ceteris

ris paribus, argentum est, vel sic computatur.

57. Argentariarum laborem Romanis curae fuisse, certissima ostendunt vestigia. Visuntur adhuc tumuli scoria- rum, imo ipsae scoriae lapidescentes dignoscuntur. Si quaeras, vbi nam? *Schiastensibus*, *Herzoganensibus*, *Banizensibus*, *Toroczkaensibus*, *Offenbanyensibus* ruderibus et longis *Rudnensium* iudiciis relictis, tractus Transilvaniae ex Hungaria intrantibus, sinistram versus argentariis fertiles sunt. Sed dicis causa quis credat? Adfunt ipsa rerum testimonia, palpantur manibus igneque probantur.

58. Soli hodie *Bistricienses* ex argentariis *Rudnensibus* aliquantulum argenti eruunt. *Siculi* glebae suae amantissimi et vel ob vniculam sterilem stirpem zelotypi oculos Fisci metuunt, prouentuque Cereris contenti, scintillantes argenteae minerae venulas, eruere non satagunt.

59. Quidquid praeter haec in agendis cuniculis, excavandis puteis, dis-
fcer-

scernendis, vrendis et quassandis venis, aliisque operis metallicis, legum vim obtinet, a plurimis post *Plinium*, antiquorum et modernorum temporum Metallurgiae scriptoribus, inter quos *Leonh. Lohneisius*, *Lazarus Erkerus*, *Albinus*, *Mathesius*, *Kirchmaierus*, *Alvarez Alphonsus Barba*, *Röslerus* in speculo Metallurgiae, et *Spanius* in Speculo Juris Metallici, aliique praeter metalli scriptorum patrem *Agricolam* traditum abunde. Ideo ne perfunctoria narratione manuarum opera expeditos, et nil, quod non metallice, vel lingua metallica dictum approbantes, offendam metallarios, laborem mallei et incudis rastrique metallici altioribus intentus aliis relinquens, ad eosdem et similes alios scriptores, propriam imprimis capeffendam experientiam scire plura cupidi, se remitti nouerint.

60. Metallurgiae quippe, praeter Pyrotechniam nulla haecenus scientia theoretica datur, fortuito casui experientiaeque ab vtili cuncta debentur. *Lotura auri*, *schlemmen und Schlich ziehen*, solius aptae iactigationis manuum opus est: *Architectura subterranea*, das

Gebäu führen: *Ichnographia et Geometria subterranea*, das vermessen, versteinen, marktscheiden: *Hydraulica Metallurgia*, die Gewaltigung der Wasser durch Stollen einbringen, Wasser leiten: *Diuisiones*, quae ius et proprietatem pariunt; Feld vermessen, Grundgruben und masen, mechanicam et manualement peritiam tantum requirunt. Similiter pure mechanicae considerationis sunt, machinae e profundo mineras ad altum ducentes, vel e cuniculis horizontaliter promouentes.

61. Quicquid in lotura fit, vel ad eam pertinet, id totum eo spectat, vt aurum a compedibus terreis, faxeis, fabulosis, limosisque liberetur, ac vt dignoscatur, vbi lotura instituenda est. In fodinali, cuniculari scilicet et puteali labore, ad ductus venarum, securitatem metallariorum, et maxime ad aeris recentis appulsus, qui, quibus instrumentis et modis fieri debeat, attendendum. Ad mensuras non ita stricte, quia potentia rationi et iuri saepe praeualet. Denique in omni opere metallico aquae, lignorum, commoditatis vecturae, et molarum quassato-

toriarum precipuae exigantur rationes, antequam continuando labori, manum admoueat metallarius.

Varias, varii, huius vel illius operae tradunt emendationes, quisque pro suo genio et saepe commodo.

62. Quoad molas quassatorias, in defectu sufficientis aquae, ostendit formulam instrumenti mole parui, insignis Architectus Caesareus, cuius in machinis compendiandis laboribusque facilitandis, ratio Archimedeo problemati innititur: *Vi enim minima pondus licet maximum loco mouendi.* Vnius videlicet hominis manuali opera, duodecim pistillorum mola facile agi posset, si in praxim duceretur. Simili machinula campana Viennensis 400. Centen: in turrin eleuata, leuissima tenuium brachiorum opera. Huius problematis veritati innixus Archimedes petiit sibi spatium, vbi pedem figat, dari, vt terram loco moueret.

63. Pyrotechnia Aurilegulum in tantum instructum esse oportet, in quantum is aurum alijs metallis et venis metallicis marcasiteisue absorbtum eruere, quid, vel quotam partem in se contineant, dignoscere; venas examinare, ope Saturni, vel Salis fusorii fundere, excoquere et ad trutinam expendere, necesse habuerit. Cetera ad Chymiam spectant et Pyrosophorum sphaeram tangunt.

CAPVT III.

Laborem auri Monetarium declarat.

I.

Quicquid *Auri liberi* per loturam acquiritur, in puluere est, plus vel minus ramentoso, grumoso, granulato, vel farinae, aut tenuis sabuli instar molli, colore, plus minus pallido, vel subobscuro, ramentis metallicis, quae lotura expurgari prout limus et arena ceu grauiora et in aqua subsidentia non possunt, referto.

1. Scobibus ferri minutulis, pluribus autem marcasitae ramentis, omne aurum siue fodinale, siue fluuiatile luxuriat; quibus vt expurgetur, validiori vel remissiori ignis ministerio, variisque cuneis et cribris indiget.

2. Puluis itaque aureus primum e lotura madidus comparet, post exsiccat, lapide magnetico fusque deque volutato, a scobibus et ramentulis nigris, vere martialibus, lanæ et floccorum

corum instar adhaerentibus tantundem, plus vero mercuriali amalgamatione tam ab iis, quam ceteris recrementis, liberatur. Additur vna Mercurii curen- tis ad duas auri, sed leuiter calefacti, partes; fit inde amalgama, quod tam- diu aqua pura abluitur, donec massa argenti colorem acquirat.

Mercurius quippe aurum amplexus, caetera intacta relinquit, sed et vola- tilio rem auri portionem, is cum pri- mis, qui sine additamento calcis viuae et ex nobiliori cinnabarina minera eli- citur, aliquando secum rapit; nec prius auri consortium deserit, quam igne v- stulatus et candefactus absque tamen fusione, vel in auras auolet, vel per descensum collectus, massam auri soli- dam relinquat.

3. Mediante hac mercuriali amalga- matione et taediosos loturae labores *Peruuiani* abbreviant, et crebris lotio- nibus contingere solitae auri iacturae consulunt. Teruntur ibi venae aureae, vel limus ac arena aurifer, in mortariis, seu molis amalgamatoriis, affusa aqua, tantillo salis et multo hydragiro per- mixta,

mixta, attritisque et eiectis excrementis terreis aurum Hydragiro maritatum retinetur. Processum vide sis, in *Alphonf. Barba. Lib. metallico* et *Kirchero in Mundo subterraneo.*

4. Romanis hunc liberi auri purgandi modum, haud ignotum fuisse, Plinius testatur *Lib. XXXIII. Cap. VI. Argentum viuum aurum ad se trahit, ideo et optime purgat, caeteras eius sordes expuens.* Qui quanto curiosius et sincerius peragitur, tanto minus in liquefactione et excoctione, massa aurea, de suo quanto perdit.

Praeter ramenta illa externe confocia, omni auro, plus vel minus argenti et aeris, indiuiduo nexu inesse solet; quibus, vt purum et defaecatum compareat, labore grauiori, exfoluitur.

Fusum quippe in lamellas, vel granula, vel bracteas, in crucibulo vel catinis, vel ollis fictilibus pulueri ex latentibus vstis, (qui quo antiquiores, eo aptiores) et sale montano per stratificationem immixtum, sub operculo lutato, igne per gradus aucto,

ac per horas VII. vel VIII. continuato, puritati restituitur, absorbtis a salino pulvere, ambobus metallis.

5. *Caementatio* labor hic appellatur, priorum temporum monetariis, ceu minoris impendii, antehac usitatissimus neque Romanis ignotus. *Torretur* inquit Plinius: *cum duabus salis portionibus, et una lapidis, quem Schiston vocant. Ita virus tradit rebus una crematis in fictili vase ipsum purum et incorruptum.* Schiston, Graeci concreti aluminis vnum genus vocant, quod et cum haematide cognationem habet. Fortius agit *pulvis Caementatorius* in Hungaria vsitatus, qui ex lateribus, calcinato vitriolo, purificato nitro et sale montano, aceto humectatis, parari solet. Cuius, vt et aliorum puluerum in operando vires, a salibus, agitatione ignis in poros auri impactis et spiculorum cuneorumque instar contiguitatem soluentibus, referantibus, ac similes particulas, similibus nequentibus, dependere videntur.

6. Quoniam autem in isthoc labore plura subinde praeter molestim repeti-

titionem, occurrunt incommoda; aucto quippe ignis gradu, saepe aurum in fluorem abit, catillos caementatorios perrumpit, cineres terramque profundius permeat. Neque puritate certa ac aequali exit. Argentum etiam caemento et lateribus fictilium absorbtum, saepe cum aliqua auri parte, duplicato eoque sumptuoso labore reducitur.

7. Cogitatum ideo de separatione auri per *viam humidam*, per quam aurum et argentum peracto labore absque iactura rehaberi potest. Adduntur auro argentato, tres partes argenti fini, *quartationis* nomine, inde orto, proportione tamen argenti auro prius calculata, simul funduntur; granulantur; granulatae massae marcis tribus quatuorue affunditur aqua fortis ad eminentiam iustam, h. e. duorum, triumue digitorum transuerforum, calore arenae operatio incipit, lucta in bullis conspicua excitatur, et massa argenti abit in fluorem aquëum, aurum vero sub pulueris nigricantis forma, fundum petit et aqua decantata, edulcoratur, ac in laminas funditur; argentum post, sale et cupro praecipitatur, et sic aquae fortis partes, ambobus exuuntur.

8. Nitri spiritus, penetrantissimum solvens horum metallorum, *aquae fortis*, seu separatoriae basis est, cui additur ratione dupla, vitriolum calcinatum, ut tanto melius spiritus ille penetrans ex nitro eliciatur. Vti vero in manipulatione speciales cautelae observandae veniunt: ita ad vitrioli natales oculum ut intendat operarius, necesse est; quod enim auri pondus aliquando in aqua forti augeatur, vel minuatur, non aliunde dependet: illud cum lucro operarii, hoc cum damno Domini, calculo utrinque variante.

Et hoc observandum, ne nimia spiritus subtilitate, iusto maior in vitro effervescentia oriatur, cum iactura ramentorum auri, quam particella aquae dulcis affusa temperat, et iacturae obviam it. Et argentum visibiliter effumando, ne de sua substantia nimium deperdat; olei, sebi, vel saponis additamento occurrendum.

Nec sal montanus, tam ex pulvere caementatorio, quam praecipitatione argenti in aqua forti inconsulte emanferit, siquidem nec ipsi parcat auro.
effe-

9. Eadem operatio est cum argento aurato per *Aquam Regiam* dictam, effectus dispar. Ex quo solo apparet texturas horum metallorum et situm partium internum, dissimiles et differentes esse. Licet non ignorem, nitri spiritum certa modificatione praeparatum vtriusque metalli soluentem perhiberi, diuersa tamen enchiresis, diuersitatem non minus euincit.

10. Ex aqua forti prodit aurum, ab integra puritate, tribus quatuorve granis abludens; ast per *Antimonium*, vt meracissimum euadat, vltra purgatur. Additur nimirum *Antimonium* crudum melioris notae in proportionem tripla et quadrupla auro argentifero, funduntur ambo in crucibulo, donec iunctim scintillauerint, absorbito argento et cupro a regulo, aurum putum, purumque solum relinquitur, secedendo propter grauitatem ad fundum. Atque repetita, si opus fuerit, bina vel trina fusione et sulphure *Antimonii* fortiori igne pulso, aurum colore et qualitate, vt requiritur, prodibit. In hac operatione *Sulphur* istud *Antimonii* tanquam acidis, vitriolicis particulis pollens, agit in

caetera metalla, cum quibus, intacto auro, vtpote diuersi ab aliis metallis partium situs, abit in scorias.

11. *Nescio, an scias, scribit ad me nobilissimus historiarum Professor Helmstadiensis et Academiae Regiae scientiarum Berolini socius, Joh. Georg Eccardus: in Hercynia nostra, iam cudi aureos, quos ducatos vocant, quibus inscriptum: EX AVRO HERCYNIAE INFERIORIS. Extrahitur ab artifice quodam, hoc aurum ex argento opera facillima, neque argentum inde in bonitate sua quicquam deperdit. Vel provt ab aliis accepti, ex thaleris extrahi aurum, manentibus forma et characterizatione externis.*

12. An autem isthaec extractio, modo iam pridem a *Guilielmo Budaeo*, de *Affe Lib. III.* notato, peragatur, sic enim ille: *Apud nos vir quidam obscurae sortis, chrysolisium instituit, id est, lauandi auri officinam, rem omnino quaestuosam; sed paucissimis hominibus cognitam. Huius est, id artificium, vt vi aquae medicatae, quam Chrysulcam appellant, quantulamcunque auri partem argento,*

argento, aut cuius metallo illam, aut confusam, nullo propemodum dispendio, adimat; ita ut inauratis, nihil iam ferme depercat mundo, nisi quod usu interteritur. Res omnino stupenda, auri argentique, quotamcunque portionem, ex aere eximere, etiam (quod magis mirevis) manente vasculi forma quassa interdum et inani, veluti quadam idea, a materia abstracta.

Ignorare equidem me, non difiteor, licet plures manipulationes ab Artiftis fieri non penitus ignorem, at nisi per caementationem, possibilitatem aliam, non agnosco, cuius spicula soluentia, absque fluore, similitudinem partium auri a dissimilibus reducibilem indicare, et hac via a compedibus alterius metalli liberari posse, lubens assentior.

De qualitate mixtionis metallorum, et internae auri puritatis, documenta certitudinis, petuntur ex *Lapide Lydio*, ex aere, aqua et igne.

13. Primum experimentum obuium, fit per *Lapidem Lydium*, cuius aequabilis, non nimis dura, neque mollis superficies,

cies, affrictu, auri vestigium recipit; et color ope proportionis acuum; puritatem, vel mixturae quantitatem cum argento et aere, coniectura vix fallente in exercitatis, definit; sophisticationem autem aqua fortis prodit.

14. Hoc experimentum pariter Romanis in vfu fuisse, ex Plinio constat: *Auri argentique mixtionem*, sic ille Lib. XXXIII. Cap. VIII. *comitatur lapis, quem coticulum appellant; quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Thmolo; nunc vero passim, quem alii Heraclium, alii Lydium, quia ex Lydia. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binasque latitudinis non excedentes, quod a sole fuit, in his melius, quam quod e terra; his coticulis periti, cum e vena aut limo rapuerint experimentum, protinus dicunt, quantum auri sit in ea, quantum argenti vel aeris, scrupulari differentia, mirabili ratione non fallente.*

15. *Gravitas*, seu *pondus* auri, vt soliditatis, ita et internae puritatis index est. Docent experimenta hydrostatica, corpora solida non aequè grauitare in aëre et in fluidis, iisdemque di-

diuerſi generis. Metalla v. c. non tantum grauitant in aqua, quantum in aëre, h. e. leuiora ſunt, certos ſuae grauitatis gradus amittendo, aurum quidem vnam decimam octauam; argentum, vnam decimam; aes, vnam nonam; plumbum vnam ſeptimam partem.

Et corpora heterogenea; ſed in libero aëre aequae ponderantia, intra aquam inaequaliter ponderabunt. Et illud, cuius moles minor eſt, praeponderabit maiori. V. C. Maſſa *auri* et *plumbi* in libero aëre ſeparatim pendens 19. vncias, in aqua pendeſcit aurum 18. vncias, et plumbum 17. vncias et $\frac{5}{12}$, et ſic amittet illud vnam, hoc vnam et $\frac{7}{12}$, vnc. Sint duo *numiſmata aurea*, in aëre aequipendentia, quorum vnum fit purum, alterum adulteratum, ope hydro-metri, illico dignoſci poteſt, vtrum purum, vel adulteratum ſit, hoc etiam minus, illud plus grauitabit in aqua.

16. Sed et hoc abſque *Lapide Lydio* et *ignis* experimento definiri poteſt, quantum in vna maſſa huius, vel illius metalli continetur? Capto quippe experimento hydroſtatico, calculus propor-

tionalis, qui in cupellationibus Pyrotechnicis aequè in vsu, dabit petitum.

Multiplicata nimirum proportione amissionis metallorum intra aquam, producta a se inuicem detrahantur, obtineatque residuum in regula proportionum primum locum. Similiter multiplicata proportione amissionis metalli gravioris et massae compositae intra aquam, producta a se inuicem detrahantur, et hoc obtineat secundum locum. Tertium vero obtineat denominator proportionis metalli leuioris, et operatione facta, prodibit pondus metalli leuioris, massae permixti.

Sic v. c. massa ex *auro* et *argento* in aëre 16 vnciarum, in aqua 15. suppositis experimentis hydrostaticis quantum vnum quodque metallum suae grauitatis in aqua amittet, ope calculi iuxta regulam hanc instituti, proueniet in dicta massa quaesitam mixturam Argenti esse 3. unc. $\frac{15}{16}$ Auri 12. vnc. $\frac{11}{16}$ eritque tota massa 16. vnciarum. Sic massa auri argentea pendeat 95. libras: in aqua 89. ope praedicti calculi constabit inesse argenti 22. $\frac{17}{16}$ et auri

72. $\frac{3}{4}$ libras. Sit ducatus aere adulteratus, pendeat in libero aëre 76. gran. ut in aqua 68. $\frac{2}{3}$ gran. hoc est, amittat ponderis sui intra aquam $7\frac{1}{3}$ gran. Apparebit ducato permixta esse 57. grana aeris et 19. grana auri, detractis enim 57. ex 76. remanent pro auro 19. grana.

Si te Algebraici calculi, pigeat, ne inaniter detinearis, accipe exquisitissimum bilancem monetarium, cui appendas massam quaesitam; aequilibrium, tam extra, quam intra aquam, additione, vel subtractione ponderum docimasticorum minutissimorum obserues; et ponderibus a se inuicem detractis, differentia indicabit, quod scire desideras.

17. Securissima, tamen propter inaequalem aquarum consistentiam, et approbatissima ac vltima mixturae, vel finitatis auri docimasia, fit per *Cupellationem*, in fornacula probatoria, dum duo vel tria grana auri explorandi plumbo sincero immerguntur, heterogeneis a plumbo absorbtis, at auro nec uitrescere, neque in cupella mergi valente. Vnde subducto iuxta minutissimum pon-

dus calculo, de totius massae mixtura, vel puritate, quantum scilicet huius et illius metalli tota massa contineat, iudicium fertur, vbi grana auri aequaliter e catillo prodierint. Et haec operandi ratio, tam *Monetariis*, quam *Metallariis* summe necessaria est, legibusque graduum ignis scientifice subiecta.

18. Notae characteristicae puritatis, *Caractae* sunt, quarum 24. Marcam constituunt. Finissimum, seu obrysum aurum, quod 24. Characterum est. Sicut argentum, quod 16. Lothonum: licet ad supremum hunc puritatis gradum, vix reduci ambo possint; quantum ab illa nota, deuiat, tantum de *albo* et *rubro*, hoc est, argento et aere participauit aurum.

19. Romanos *Cupellationis* expertes haud fuisse, apparet ex numo argenteo **CARISII**, in quo crucibulum cum capitello, a dextris spatula pro carbonibus imponendis, fornacula, et sinistra forceps, cum inscriptione: **T. CARISIVS**. Ab altera parte Caput Deae Iunonis, vnde *Monetalis* dicta, intextis comis

comis et duobus cincinnis retro pendentibus cum inscriptione : MONE' TA.
1.) Inde Poeta :

*In formam calidae percussit pondera
massae*

*Fudit et argentum flammis aurumque;
Moneta*

*Fregit et immensis coxit fornacibus
aera.*

Permutationibus antiquitus necessaria acquirebantur, quibus, propter multiplicationem et ad distantissima loca extensionem generis humani, summo vtrinque commodo, vniuersalissimus aëris, argenti et auri vsus, communi gentium consensu, substitutus est.

Auri vsus in numis, aere argentoque tardius inualuit. Seruius Rex primus signauit aes, antea rudi vsos Romae, *Raemeus* tradit. Signatum est nota *pecudum*, vnde et *pecunia* appellata.

I 5

Ar-

1) Male ab auctore numus iste, alias satis obuius, describitur. Auerfa enim pars continet: Incum cum pileo Vulcani laureato, a dextr. forceps, a sin. malleolus cernitur, omnia in corolla laurea, v. *Mor.* T. I. Tab. I. n. IV. l. Gente *Carif.*

Argentum signatum anno urbis conditae D. L. XXXV. 2) Q. Fabio Cos. quinque annis ante bellum Punicum. Nota fuere *Bigae* et *Quadrigae*, *Victoria* et *Ratis*, praesertim Consularium, unde *Victoriati*, *Bigati*, *Quadrigati*, *Ratiti*.

20. Numus aureus annis LXII. argenteo serius cudi cepit. Et quia monetam constare oportebat ex materia, quae ad custodiam esset habilis, et in quam propter raritatem multarum rerum pretia velut concentrari possent: *Aurum autem Substantiam habeat compactam, nec usu facile deteritur.* Plinius *Libr. XXXIII. Cap. III.* Commerciorum utilitati, quia communis mensurae vicem obire valet, summe prospectum videtur auri in monetam cusione. Argento quoque fordescebant digiti, *decidua*, ut Plinius *L. XXXIV. Cap. III.* ait, *materia*, et in numis mundities auri placuit.

21. Longe ante conditam Romam, Reges, Vrbesque Graeciae ex tribus ma-

2) Potius CDLXXXV. Q. Ogulnio Gallo et C. Fabio Pictore, Coss. *Plinius Libr. XXXIII. Cap. III.*

metallorum generibus summa industria, mira proportione, eleganter extantis caelaturae, conflarunt numos. Atque aurum Graeciae purissimum est, quod ex numis *Philippi Macedonis, Alexandri Magni* et quibusdam *Lysimacheis*, qui apud nos subinde inueniuntur, abunde patet, ii enim et similes 23. characterum et 10. granorum finitatem, teste *Patino* exaequant.

22. Aurum Imperii Romani superioris aetatis, eiusdem cum graecis conflaturae notaeque selectissimae est. Dilutores metallorum monetarumque ualutores, praeferunt Zichinorum ducatorumque nostrorum auro; quin et *Bodini* tempore Parisiis in auro *Vespasiani* tantum 788. deteriorationis partem, quod additamentum est, deprehenderunt, notante *Jouberto*, in *Notit. Rei Num.* Ideo Romani quibusdam aureis expressae apponi fecerunt. *Aurum Purum*, prouti apparet ex illo *Caii Catonis*, in quo repraesentatur: *Dea Roma* cum petaso *Mercurii*, cum inscriptione: *C. CATO*; auersa facies ostendit *Deam Monetam*, palla ad laeuam brachium suspensa, bilancem dextra tenentem;

(sic

(sic et in aliis hac figura tres aliquando Monetae repraesentantur) ad cuius pedes: AVR. PVR. 3) Sic etiam in argenteis, quorum aliquot ad manus: ARGENT. PVRVM. 4) ideo appositum.

Sed

- 3) Numus rarissimus, sed mihi suspectae fidei, cuius solus, quod ego scio, Stephanus Zamofius, in *Analect. Lapid. vetust.* meminit.
- 4) Quod vix crediderim. Occurrunt passim in numis consularibus notae: A. PV. EX A. PV. quas alii: *Auctoritate Publica*, alii: *Argento Puro*, alii denique: *Argento Publico*, legunt. Aliquid novi protulit Cl. Kbell in *suplem. ad Numism Imp. Rom.* p. 8— ad numum *Luventii Reguli*, cum siglis: III. VIR. A. P. F. quas legere mavult: *Ad pecuniam Feriendam*. Vbi ille „ Neque me absterrent „ numi gentis *Fabiae*, *Luciliae* et *Tituriae*, in „ quibus EX A. PV. vel A. PV. caelatum, has „ enim siglas ad caput, cui adstituuntur, non vero „ ad argentum, ex quo numus status est, referendas censeo, atque legi forsitan posse: *Ex Aerario Publico*, vel *Aere Publico*, nempe ad signum illud alicubi dedicandum conlato; aiebam, forsitan, haesito enim, an non praestaret legere: „ *Ex Argento* vel *Aere Punico*, de Poenis nempe „ capto, idque propterea, quia in nullo numo „ ostendi potest, usum fuisse compendii PV. pro „ vocabulo: *Publicus*, P. PVB. PVBL. nusquam „ leges aliter. „ Qua vero in numo Gentis sentinae, aperte: ARG. PVB. legitur, omnes illas notas: A. PV. vel EX A. PV. *Argento Publico* legere malle.

Sed et loca metallo auri nobilia, faepe in numis designa videas, prouti in illo Traiani aureo, ex METALLO PANNONICO, cum simulacro Monetae; NORICO et DALMATICO. Hadriani. Vide *specim. R. Num.* Morelli. Sic Carclus I. Hassiae Landgravius ex auro ope Mercurii e fluuio Ederae aurifero loto, cudi fecit numos cum inscriptione: MONETA PRIMA AVREA AEDERAE AVRIFLVAE. 1677.

23. Et quantae Romanis curae fuerit, puritati monetae attendisse, apparet inde, quod *Mario Gratidiano*, Tribuno Plebis, qui primus legem fixerat, de probandis denariis, cum primi artifices multis modis illusissent plebi: *Ars facta denarios probandi tam iucunda lege plebi, ut vicatim totas statuas, eidem dicarent.* Plin. L. XXX. Cap. XI.

24. Constituti ideo VIRI MONETALES Auro Argento Aere Flando Feriundo, dicti, non ex infima gente, neque pauperes, neque vnicus tantum; sed equestris Ordinis, honesti, probi, fide

fide publica ornati, numero *tres*, aliquando quatuor, sed tantum *Auro flando feriundo*, cum facultate suis nominibus pro maiori securitate, numos sub sua cura cufos, signandi.

Est et PRO-TRIVMVIRI MONETALIS in numo III. *Spanhemii* mentio, qui absentibus III. Viris suffectus est. 5) Saequiori aevo appellati *Procuratores Monetae*, post *Monetae Praepositi* Ammiano et Cassiodoro; et a *Comite sacrarum largitionum*, dependebant.

25. *Monetalium Triumviratum* in Dacia fuisse memorant inscriptiones marmorum, prouti est illa ad facellum pagi *Korne*, prope ad *Várhely* seu *Vlpiam*.

C.

5) Commentum de *Pro-Triumviris Monetalibus*, ex numo C. Marii Trogi, male lecto, ortum est. Habent numi: C. MARIVS TRO. gus III. VIR. Sed loco TRO. in *Medioburbi Numism. Imp.* Rom. passim. PRO, quasi Pro-Triumvir; passim vero; PROQ. vel PRQ. quasi: Proquaestor, Triumvir, offendimus. Restituit veram lectionem *Spanhemius* T. II. p. 168. vel etiam *Morellii Thesaurus Num.* Ipsemet vidi denarium huius Marii rarissimum, in cuius Aversá; Pegasus in basi, cum inscriptione: C. TRO.

C. CVRTIO C. F.
 POLLIA. RVFIN.
 TSIBVNO LATICL.
 LEG. XIII. GEM. III. VIR.
 A. A. A. 6)
 COL. VLPPIA TRAIANA.
 DACIC. SARMIZ.

Caius Curtius Cuius Filius Pollia Rufinus, Tribunus Laticlauiaris Legionis XIII. Geminae, vnus e III. Viris Auro, Argentis, Aere (Flando. Feriundo) Coloniae Vlpiae Traianae Sarmiz. Colonis primariis indultu Augustorum monetam cudere mos erat; ita in praecipua hac Daciae Colonia, in qua Praefectus Daciae nomine Imperatoris tanquam metropoli, residebat, Triumuiros ius monetandi obtinuisse a vero non abludit, tanto quidem magis, quo Tribunum Legionis Praesidiariae tertiae decimae geminae, in Dacia hac locatae, ibidem habitasse alterumque post Praetorem, seu Praefectum, locum tenuisse, verosimillimum est.

Sub

6) Addendum: F. F. vide sis, *descript.* nostras Rom. N. 79.

Sub *Tribunitia potestate* datam III. Viris Monetalibus auctoritatem, numos A. A. A. cudendi et num probae notae essent ac requisiti valoris ? examinandi, obseruat, *Du Choul, de Relig. veter. Romanor.* In numo Augusti, ab vna parte intra coronam ciuicam legitur: AVGVSTVS TRIBVNIC. POTEST. In auersa S. C. in circumferentia : C. PLOTIVS RVFVS III. VIR. A. A. A. F. F. In alio visitur effigies capillis lauro intextis, tenet sinistra Victoriae simulacrum, dextra scipionem cum bilance pendula, cum inscript. CAESAR AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS TRIBVNITIA POTESTATE. In auersa : M. SALVIVS OTHO III. VIR A. A. A. F. F. in medio S. C. vel Senatus Consulto. 7)

Verba legum decem viralium, monetas ponderandi, examinandi et signandi ad Tribunos pertinuisse ostendunt : V. C. *Tribuni sunt, domi pecuniam publicam custodiunt. Aes, Argentum, Aurumue signant.*

Vti

7) Numus quoad faciem aduersam rarissimus, si bene descriptus fuerit, quod valde dubito.

Vti *Tribunos*, equestris ordinis ac *Consulibus* autoritate pares fuisse constat: ita et III. *Viros Monetales*, cuius dignitatis et in honore gradus fuerint, apparet ex elegantissimis inscriptionibus Gruteri, editionis Graeuianae, Tom I. pag. 452. *Plautius* non tantum *Augur*, *Praetor Aerarii*, *Censor* inter *Patricios*, *Curator Viarum sternendarum*, *Proconsul Siciliae*, sed et III. *Vir A. A. A. F. F. Legatus Legionis V.* in *Germania*, *Caesaris Claudii Consul*, *Proconsul Asiae*, *Legatus*, *Propraetor Moesiae*, insignibus titulis aucti memorantur.

Alibi, III. *Vir Monetalis A. A. A. F. F.* qui et *Proconsul Prouvinciae Pannonicae*, *Legionis III. Aug. Legatus*, bis donatus *corona vallari*, *murali aurea in expeditione Dacica*. Idem et *Propraetor Prouvinciae Africae*. Sic *Caerellius* III. *Vir Monetalis A. A. A. F. F.* *Tribunus Laticlavius Leg. III.* Idem hic *Caerellius*, *Legatus Augusti Leg. XIII. Geminae*, in marmore nuper effosso e ruderibus *Albensibus*, memoratur. 8) Sub

8) Hanc aliamue C. Caerellii, Legati Augustalis Legionis XIII. Geminae inscriptionem, v. l. & no. LX. et LXI.

Sub his, *offinatores Monetae Aurariae, Argentariae Caesaris, vt et Exactores Auri, Argenti, et Aeris. Vide inscriptiones, Tom. I. pag. 74. 9)*

Inter hos *Primicerii* monetariorum *Porphori* fit etiam in Gruterianis mentio.

In numis, qui quotidie adhuc effodiuntur, frequens est III. Viri A.A.A. F. F. memoria et plures obuii, nec aliis, quam qui vix primis labris antiquitates Romano-numismaticas delibarent, ignoti.

26. Deae *Aequitatis* et *Monetae* vnum idemque simulacrum est, depinguntur a dextris cum *Cornucopiae*, a sinistris cum *balance*: vt ex aequo religio vtriusque et reuerentia traderetur, Significari iis volentes puritatem, integritatem, aequum, valorem, nec non ius cudendi et iustum pondus. Sic apparent in *Philippi* et *Gordiani* numis. In *Diocletiani* argenteo stat Dea *Aequitas* cum

9) In monumentis Dacicis occurrunt: P. *Aelius FF. Auri lustralis Coactor* et *Tiberius Serranus, Exactor Auri, Argenti et Aeris Augustalis*, ibid. n. CXXIV. et CXXVII.

cum Cornucopiae et bilance cum inscriptione: *Sacra Moneta Augg. et Caes. Nostr.* In aereo *Constantis*: *Moneta Aug. S. C.* In *Claudii* et *Neronis* apparent bilances vel foli, vel duobus digitis tenti. Sunt et *Iunonis* et *Apol-
linis Monetalis* expressa in numis et hoc nomine adorata simulacra. In *Pescenii* argenteo, Figura muliebris stolata stans dextra bilancem, sinistra Cornucopiae: *Moneta Aug.* In *Maximini* argenteo eadem figura cum descript: *Aequitas Augusti.* In *Saloninae* uxoris Gallieni aere, apparent tres figurae muliebri habitu, vna quaeque cum bilance in sinistris et adiacent totidem incudes pro cufione Monetae, a dextris Cornucopiae cum inscriptione *Aequitas Publica.* In *Gallieni* cum inscriptione: *Monet. Aug.* Tres similes Monetae apparent cum attributis. In *Alexandri Seueri* sub figura mulieris stolatae, vti et *Pescenii*, cum inscript. *Moneta restituta*; et in alio Imperator paludatus stans, dextra extensa, sinistra hastam tenens, titulum sibi vindicat: *Restitutoris Monetae.*

27. Ius et Maieſtatis faſtigium haud obſcure innuere voluerunt Imperatores Romani, qui *Numo Aureo*, non niſi Deorum Dearumque cum primis *Iunonis*, *Vestae* (vti in inſigni nuper inuen- to, cui ſubtus PIETAS pondere 10. aureorum noſtratum) 10) *Romae* et *Imperatorum* effigie ſignari permiferunt. Inde *Rufini* exagitat Claudianus ſuper- biam, qui ad obtinendum ſupremum Caefareae Maieſtatis apicem, nil ſibi reliquum putabat, quam numis aureis ſuam imprimere effigiem:

----- quod poſt vota daretur
Inſcribi propriis aurum fatale figuris.

Sic ex Procopio *Goth. Lib. 2.* hanc vnicam Auguſti faſtigii praerogatiuam, datam poſt Caefares, ſolis Francorum Regibus, pluribus explicat illuſtre rei antiquariae decus, Ezechiel Spanhe- mius.

28.

10) Aureus iſte *Liuiæ Auguſtæ*, elegantiffimus atque eximia raritatis, haecenus Schaesburgi latuit; nunc vero in Cimelio Excellentiffimi Domini Gubernatoris Regii Magni Tranſilvaniae Principatus, *Samuel. L. B. de Bruckenthal*, adſeruatur. Exhibet *Auerſa*: Caput Liuiæ velatum, ſubtus PIETAS. *Auerſa*: Veſtam, ſeu Liuiam ſedentem, d. extenſa Palladium, ſin. haſtam puram tenentem. In area S. C. Infra: VESTA.

28. *Aureus Romanus*, quinque et viginti denariorum pretio, vniformis semper fuit et proin⁹, quia non nisi vna eius species fuit, non nisi *Aureus*, vocatus est: cum contra *Argentei* trium essent generum: *Denarii*, *Victoriati* 1) et *Sestertii*. Alius autem fuit *Aureus Denarius*, qui non Romanae, sed peregrinae monetae fuit species, veluti ἡρακλειώσις Aetici, seu *dimiati stateres* Graecorum. Fuit autem *aureus Romanus* *stater Aetico*, qui sicut et *Craesius* ac *Philippaeus* et *Daricus* didrachmus erat, maior et grauior; nostro duplo et quasi dimidiato maior. *J. F. Gronov. de Pecunia vetere.*

29. In moneta nostra aurea, *materia*, *pondus*, *forma* et *valor* in considerationem veniunt. *Materia* est puritas intrinseca, das Korn; quae communi statuum Romani Imperii consensu, *Maiestatis Imperatoriae* sanctione, ita definita est: vt aurum ducatorum infra puritatem 23. characterum et octo granorum cudere nemini integrum sit, vel, vt tria tantummodo grana argenti et vnum aeris contineant, h. e. tantillo ab finitate deficiat. *Pondus* et *Forma*,

K 3

ex-

1) Seu *Quinarii*. Dantur et aurei huius moduli, sed minus obuii.

extrinsecam bonitatem indicant, den
 Schrot; cuius haec norma est, vt ex
 vna Marca *Viennensi* ducati aurei 80.
⁵¹²
²⁷
²⁷ cudantur, ac singuli ponderent 3. et
 denarios ponderis minoris monetalis.
 Monetaria *Cremnicensis* in Hungaria ex
 vna Marca, quae est antiqua Budensis
 dat, 70. et $\frac{2}{3}$. *Coloniensis* vero 67. du-
 catos. Figura externa, characteristica
 est. His accedit *valor imposititius*, seu
 aestimatio, quae a voluntate imperan-
 tis solummodo pendet, et consensu vi-
 cinorum populorum ratificatur.

31. Vti enim auro, supra caetera
 metalla in se ipso, valor et pretium
 non est; et omne quod est, folius o-
 pinionis est: ita numorum aureorum
 valor imposititius, cum conuentione
 hominum ex voluntate imperantis, pro-
 portionatus esse debet.

Agnouit hoc et eleganter expressit
 acutissimus poematum scriptor *Lucre-
 tius, Libr. 5.*

*Tum penetrabat eos, posse haec (Metalla) li-
 quescere calore*

*Quamlibet in formam et faciem decurrere rerum,
 Et prorsum, quamuis in acuta ac tenuia posse*

Mu-

*Mucronum duci, fastigia procudendo,
 Et sibi tela parent, filuas excidere possint,
 Materiam laeuare, dolare et radere ligna,
 Et terebrare etiam, ac pertundere perque forare.
 Nec minus argento facere haec, auroque parabant.
 Quam validi primum violentis viribus aeris;
 Nequicquam, quoniam cedebat victa potestas;
 Nec poterat pariter durum sufferre laborem.
 Nam fuit in pretio magis aes, aurumque iacebat
 Propter inutilitatem, hebeti mucrone retusum;
 Nunc iacet aes, aurum in summum successit ho-
 norem.*

*Sic voluenda aetas commutat tempora rerum,
 Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore.*

Propterea et Congenses inter metal-
 la praestantissimum iudicasse ferrum;
 aurum et argentum vilius duxisse,
 quod haec exiguo sint vsui, ex illo
 autem vtilissima ad vitae culturam in-
 strumenta parari, ex Diariis constat.
 Sic gracilis suis *Comment. Reg. Libr. I.*
XI. memorat: Peruvianos in magna fe-
 licitatis parte habuisse, quod Europaei
 ferrea instrumenta ipsis attulissent, ac
 vnus ex primoribus eius gentis non
 poterat forfices, per Hispanos importa-
 tas satis admirari, dicens: si Hispani
 nil aliud fecissent, quam vt nouaculas,
 forfices, pectines et specula ipsis at-
 tulerint, hoc sufficere posse ad se obli-

gandos, vt istis viciffim omne aurum et argentum vltro traderent. Nam antea capillos fibi cultris e filice factis, fecabant, non sine ingenti dolore. Iidem aurum, argentum et gemmas regibus offerebant, tanquam dona, non tanquam tributum. Et si vsum pecuniae remoueas, facilius genus humanum auro et argento, quam ferro caruerit.

32. Nihilominus a moratioribus gentibus, ex commerciorum vtilitate et commodo vfu receptum, vt argento aurum decupla proportione praepolleat. Sic in foedere Romanorum cum Aetolis conuentum erat, vt pro decem minis argenti vnam auri darent. *Polyb. Excerpt. Leg. 235. 5.* Eandemque fere et hodie apud nos proportionem obseruari experimur. Decem marcarum argenti, iuxta instructionis Caesareo Leopoldinae normam, propemodum aequat vnus marcae auri campionis pretium.

Ad ius igitur Maieftatis pertinet, quicquid in numis cum aureis, tum argenteis est, et per hoc non obscure innuitur supra naturam constitutos esse

Prin-

Principes, qui rebus valorem et pretia statuere possunt, et eadem, temporum et publicarum necessitatum intuitu variare, h. e. modo augere, modo minuire.

Tam ex supra memoratis commentationibus, quam aliis breuitatis studio hic non recensendis documentis, haud obscure constat: Aurum omne, non tantum quod mercenario labore erutum est; sed praeter hoc, census auri tam Lustralis, quam Coronarii incolis impositos, summa cura Romanos exegisse et Romam transtulisse, frequentem ideo *Coactorum Auri Lustralis, Exactorum, Quaestorum et Proquaestorum*, tam in numis, quam inscriptionibus Dacicis, fieri mentionem.

33. Aurum argentumque, quod in Dacia effossum est, deuehebatur (per viam et securitatem Coloniarum, vt Capit. I. pag. 19.) in Macedoniam (*ego vero potius in Illyriam dixerim*) et trahebatur Praefecto, qui Romanorum iussu impositus Thessalonicae curabat, (*non tantum*) fructusque fodinarum et census publicos in publicam vtilitatem e-

rogabat ac dispensabat. Sic *Sam. Contr.*
Schurzfleisch.

34. Nullos tamen aureos cufos is negabit, qui contra quotidianam inscriptionum fidem, officiales Auro, Argento, Aere flando, feriundo, hic fuisse inficiabitur. At paucissimos respectu argenteorum et aereorum, paucissimorum pariter a prioribus saeculis usque ad tempora, et nuper admodum in ruinis et ruderibus antiquis Apulensibus, effossio; contra argenteorum cumprimis et aereorum notabili quantitate promiscua inuentio, sufficiens perhibet testimonium.

35. Tam frequens, tamquam foecunda a tot inde saeculis ad haec usque tempora numismatum tum Graecorum, *Heraclæorum*, 2) inprimis *Philippinorum*, *Alexandrinorum*, *Dyrrachiorum* &c. cum Romanorum, usque ad Decium, Volusianum et Tyrannos Imperatores, non
quae-

2) *Thasiorum* auctor dicere voluit, cum inscriptione: ΗΕΡΑΚΛΑΕΟΥΣ ΣΟΤΗΡΟΣ infra: ΦΑΣΙΩΝ. Numi in Transilvania admodum vulgares et obuii; quorum non contemnenda copia etiam anno 1777, in territorio pagi Rastenholz, Sedis Cibiniensis, forte fortuna inuenta est.

quaesita inuentio, in ruderibus antiquarum ciuitatum et municipiorum non solum, verum in omnibus fere Daciae huius pratis, iugeribus et montibus, vt olim quasi feminata, in dies propullulare et ex improviso germinare crederes. Quot centena abiere in fibulas, nodos vestiarios, pocula, Scyphos, pollubra? quot in exteras euecta Prouincias? quot quisque adhuc in loculis tenet? quot centena proximis annis in locis, vbi ne prouidentissimus quisque quaesiuisset, collectiua quantitate effossa sunt? Vt ego, qui a paucis annis in rem numismaticam antiquam oculos intendi, vltra quinque millia argenteorum et aereorum viderim, manibusque tractarim, vbi aereorum non centum. Atque eorum, quae videre licuit, vel ad meam peruenere notitiam tum prioribus temporibus, cum proxime in saepe memoratis ruinis Apulensibus inuentorum aureorum Romanorum, varii moduli, hic exhibere specimen, nec scopo alienum, neque ingratum, vti spero fuisset, nisi opportuniori loco, ad recensitionem Analectorum Antiquitatum Dacicarum, in specie Apulensium, reiiciendum potius censuissem.

36. *Dacica Numismata*, quorum Iuvenalis *Satyr. VI. v. 204.* meminit, 3) ante dominationem Romanorum cusa, vix aliquem vidisse, asseverare, aut negare ausim. Reges Dacorum licet auri cupidissimos, in formam nequidem barbaram cudisse aurum; sed cultiorum populorum, Coloniaramque Graecarum ipsis conterminarum, non fecus ac Tartaros hodie, Christianorum Europaeorum vsos fuisse numis.

Memini me vidisse ferreum, forma medi talleri, 4) sed Gothicum ex characteribus conieci: Dacos enim nequidem proprios habuisse characteres, licet Scythicos ab aliquibus obtrudi probe sciam, credo.

Post decessum Romanorum, [Hunnos raptis vsos numis vicinarum potentiarum ac populorum, non aliter ac Valachos hodie antiquissimis Francicis et
Bur-

3) - - - - - cum lance beata

Dacicus et scripto radiat *Germanicus* auro.

Male adplicat auctor versus hos ad *Dacica numismata*, cum de Domitiani Augusti, *Dacici*, *Germanici*, aureis sermo fit.

4) Plures vidi, omnes concauos.

Burgundicis vti, tam aureis, quam argenteis, vix cuiquam dubium est.

37. Nec quidem Vaiuodis (sic Praefecti Prouinciae sub Regibus Hungaris appellati) nisi sub Regum effigie, monetam auream cudere licuit.

Nec tum quidem, cum Dacia haec a Corona Hungariae auulsa, separatum constituere cepit dominium, sub Ex Rege *Joanne* Patre et Filio, sub aliis, quam Regni Hungariae et gentilitiis insignibus, cusa est moneta aurea.

38. Exstat aureus paruulus, sed crassus, pendens 4. $\frac{1}{2}$. ducatos, cum inscriptione: JOANNES R. HVNGARIAE 1529. Cum insignibus Hungariae et annexorum Regnorum, et in medio scutulum cum insigni gentilitio; auersa parte imago B. Virginis Jesulum dextra tenentis cum inscriptione: PATRONA HVNGARIAE, et lateralibus litteris: N. B. *Nagy Banya*, locus cusionis monetae. *

I. JO-

* Quia alii Joannis de Zapolya numi, VNGARIAE habent, non dubito, quin etiam iste ita habeat. Numi eius rari, rarissimus vero aureus 2. ducatorum pondere:

- 1.) JOANNES I. REX HUNGARIAE. Protome Regis modica barba, et corona aperta.

Av. DEXTRA DEI FACIT VIRTUTEM. Lupus gentilium, medio corpore e tricollis exurgens, vultibus crucem duplicem tenet, a tergo parmula cum quatuor taeniis hungaricis. v. J. D. Köhler's, *Historische Münzbeschreibungen* T. VI. E reliquis eiusdem numis aureis sequentes mihi innotuerunt.

- 2.) S* LADISLAVS* REX* 1531. S. Ladislaus loricator, et palliatus stans, d. bipennem, S. globum crucigerum, hinc inde castellum et Siglae L. *Simplex*. Claudiopoli, vt videtur, cufus.

Av. JOHANNES D* G* R* VNGARIAE. Deipara coronata, D. Jesulum, sub pedibus Luna crescens. Infra parmula cum Lupo gentilium. *Cl. Dan. Cornides*.

Alius similis eiusdem anni, nisi quod S. Ladislaus inter Siglas N. et N. Sub pedibus vero H. G. (H. G.) *Eiusdem*.

- 3.) S. LADISLAVS. REX. 1532. S. Ladislaus coronatus, et loricator stans, d. bipennem, S. globum, inter castellum Claudiopolitanorum, et Siglas L. *Simplex*.

Av. JOHANNES* D* G* R* VNG. B. Virgo coronata sedens cum Jesulo ad dextram, ad pedes luna crescens. Hinc inde Siglae D. G. infra scutum cum lupo gentilium. *Ill. L. B. de Bruckenthal*.

- 4.) S* LADISLAVS REX. 1533. S. Ladislaus, vt in antecedente stans inter castellum, et monogramma DF. (F. G.) *Simplex*.

Av. JOANNES D. G. R. VNGARIE. Typus B. Virginis, vt supra, infra scutulum cum Lupo. *Eiusdem*.

- 5.) S. LADISLAVS REX 1534. Sanctus Ladislaus loricator et corona ornatus stans inter H. et DF. d. bipennem, S. globum crucigerum tenet.

Av. JOANNES D. G. R. VNGARIE. B. Virgo Maria coronata sedens, cum puero Jesu in dextra,
ad

- ad pedes luna crescens. Subtus parmula cum lupo gentilitio, Schneizel Tab. 1. n. 1. *Simplex.*
- 6.) S. LADISLAUS REX. 1539. S. Ladislaus lorica-
tus, d. bipennem, S. globum crucigerum, stans
inter castellum, et parmulam cum vnicornu di-
midiato, quod Thefaurarii Georgii Martinii in-
signe. *Simplex.*
- Av. JOANNES D. G. R. HVNGARIE. B. Maria coro-
nata sedens, d. Iesulum, sub pedibus luna falca-
ta. Infra parmula cum Lupo Zapolyiano. *Cl.*
Dan. Cornides.
- 7.) S. LADISLAUS REX. 1539. S. Ladislaus vt in an-
tecedente: sub castello littera F. sub parmula
G. (Frater Georgius) *Simplex.*
- Av. JOANNES DEL. G. REX. HVNGARIE. Scutum
coronatum, et quadripartitum: in area I. et
IV. fluuii Hungarici: in II. et III. vero crux
patriarchalis. Scutulum medium iterum in
quatuor areas distinctum, in omnibus exhibet
lupum gentilitium. † *Eiusdem.*
- 8.) S. LADISLAUS REX. 1540. Sanctus Ladislaus vt
supra, stans, ad latus *dextr.* castellum et littera:
F. ad *sin.* parmula cum vnicornu dimidiato, in-
fra: G. (Frater Georgius, cuius inligne gentili-
tium vnicornu, castellum vero insigne vrbis
Claudiopolitanae.)
- Av. JOANNES D. G. R. HVNGARIE. B. Maria Vir-
go, vt supra. Infra lupo gentilitiis in parmula
Ill. Comit. Festetiz simpl.
- 9.) S. LADISLAUS REX 1540. Sanctus Rex, vt supra.
Ad latus *dextr.* littera: H. Hermannstadt, infra
sin. Enses Cibiniensium decussatim positi, sub-
tus: G. (Georgius.)
- Av. JOANNES D. G. R. HVNGARIAE. Imago Deiparae
sedentis vt supra; infra scutulum cum lupo.
Eiusdem simpl.
- 10.) S. LADISLAUS REX 1540. Imago Regis loricati,
vt

† Sic *Cl. Cornides.* Sed pace tanti Viri, potius cre-
diderim, vnum horum animalium Vnicornu esse.

vt supra, inter castellum et parmulam in qua vnicornu, nec non litteras: F. G.

Av. JOANNES D. G. R. HVNGARIAE. Scutum quadripartitum, in area I. et IV. teniae Hungaricae, in II. et III. crux duplex. Parmula media similiter quadripartita continet area I. et IV. lupum gentilitium Zapolyiorum, II. denique et IV. vnicornu; quod etiam ad gentis huius insignia spectat. Vnicornu vero aduersae partis Georgii Martinusii insigne mihi esse videtur. *Simplex.*

39. Filius eius *Joannes Sigismundus*, prout inter vicissitudines, spem potendi corona et regno Hungariae, non prius deposuit, quam mors finem vitae poneret: ita in numis, qua argenteis, qua aureis, in quorum medio ab vna parte figilli instar impressum erat gentilitium insigne cum litteris: *Joh. 2. El. Rex Hung.* 5) altera vero parte calua et leuigata, id testatum voluit; horum tamen paucissimi hodie supersunt, ideoque valde rari. 6)

Sim-

5) In numis istis vncialibus, de anno 1562. ita: I. E. R. V. Joannes Electus Rex Vngariae, vel: I. S. E. cundus R. V. anni vero 1565. semper: IO SE-REX VN.

6) Rari equidem de anno 1562. minus vero de a. 1565. qui potius exceptis aureis, obuui dicendi. Aurifabris enim licentia indulta fuerat monetas cudendi, hinc tot et diuersi in vncialibus istis typi.

Simplex aureus *Joannem Sigismundum*, inuenili facie, corona capiti imposita, laciniis vtrunque pendentibus sedentem, cum inscriptione: JOAN. SIGISM. REX HVNG. 1557. infra duos enses decussatim inuersos, ciuitatis Cibiniensis, vbi cusus est, insigne, repraesentat. *Auersa*: scutum corona tectum, in quatuor areas, quarum duae a dextra, tertia a sinistra, quarta in quatuor areolas diuisa, Prouinciarum et Familiae insignia ostendit, circulariter autem: ISABELLA D. G. REG. VNGAR. S. P. V. 7) minorennitatem sub tutoratu matris indicat.

- 1.) ISABELLA D. G. R. HVNG. DALMAT. CROAT. &c. Scutum quadripartitum corona aperta tectum. Area I. similiter quadripartitam exhibet aream. 1. Lupum dimidiatum in tricollis. 2. Crucem Hungaricam quoque in tricollis. 3. Trabes Hungaricas et 4. vnicornu. Area II. Aquilam Polonicam. III. Serpentem coronatum Mediolanensem infantem deglutientem, IV. denique insignia Dalmatiae.

Av. Continet inscriptionem:

1.5.5.7.

- 7) Potius: S. F. V. (Sic Fata Volunt) numus, si genuinus, certe rarissimus, ob effigiem Principis Sacra Hungariae corona ornatam; nec sequentes eius matrisque *Isabellae*, aurei obuii:

L

I. 5. 5. 7.

S I D E V S

N O B I S C V M

Q V I S C O N T R A

N O S. S. F. V. aureus decuplus.

- 2.) ISABE † D † G † REGIN † VNGA † 1557 † Scutum quadripartitum coronatum, vt in anteced.
Av. IOHAN † SIGISM † R † VNG † S † F † V † Effigies B. Mariae capite coronato in luna cornuta sedentis, cum Jesu filiolo in dextra. Subtus duo malleoli decussatim positi *Simplex.*
- 3.) VSABE. D. G. REG. VNGA. S. F. V. Scutum quadripartitum, vt in primo.
Av. IOHAN SIGISM. R. VNG. 1557. B. Maria coronata sedens, Jesulum ad dextram, sub pedibus luna bicornis, infra enses Cibinienses coronati. *Simplex Ill. L. B. de Bruckenthal.*
- 4.) VSABE. D. G. REG. VNGA. 1558. Scutum coronatum in quatuor areas distinctum, vt supra, nisi quod vnicornu loco, leo coronatus sit.
Av. IOHAN. SIGISM. R VNG. S. F. V. Typus b. Virginis sedentis, vt supra. Infra in margine castellum. *Simplex. C. Festetics.*
- 5.) JOHAN. SECVN. D. G. R. VNGA. 1558. Scutum quadripartitum: in areis superioribus quatuor fluvii, et crux duplicata: in inferioribus tria capita Leopardorum, ac vnicornu erectum. Scutulum medium exhibet lupum Zapolyanum. *Ill. L. B. de Bruckenthal.*
Av. PATRONA VNGARIE. Typus B. Virginis sedentis cum Jesulo ad dextram inter N. et B. *Quadrans.*
- 6.) VSABE. D. G. REG. VNGA. 1559. Scutum antecedenti simile.
Av. IOHAN. SIGISM. R. VNG. S. F. V. Idem b. Mariae typus, subtus duo mallei decussatim positi. *Simplex.*

- 7.) IOH. SECV. D. G. ELE. VN. REX 1560. Scutum quadripartitum coronatum, vt 1557. Num. I. Ill. L. B. de Bruckenthal.
- Av. PATRONA* VNG* S* F* V** Typus B. Mariae sedentis more consueto: infra castellum Claudiopolitanorum. *Simplex.*
- 8.) YSABE. D. G. REG. VNGA. 1560. Scutum priori simile. *Eiusdem.*
- Av. IOHAN. SIGISM. R. VNG. S. F. V.* Typus Deiparae vt supra: infra enses Cibiniensium. *Simpl.*
- 9.) IOH. SEC. D. G. ELE. REX V. 1561. Scutum vt supra.
- Av. IOHAN. SIGISM. R. VNG. S. F. V.* Idem b. Virginis sedentis typus. *Simplex* diuersis typariis conflatus.
- 10.) IOHAN. SEC. D. G. ELE. REX VN. 1561. Idem scutum corona tectum.
- Av. PATRONA VNGARIAE.* B. Virgo coronata sedens cum puerulo in dextra, ad pedes luna cornuta. Infra enses Cibiniensium. *Simplex.*
- 11.) IOHANNES SIGISM. R. VNG. S. F. V. Typus b. Mariae vt supra.
- Av. IOHAN. SECV. D. G. ELE. REX VN. 1562.* Insignia quadripartita, vt supra. *Cl. Schwarz Rec. Crit. Smeizel. p. 15.*
- 12.) IOH. SECV. D. G. ELE. REX VN. Scutum coronatum quadripartitum, cuius I. area, iterum in quatuor partes diuisa, quarum 1. Lupum gentilitium; 2. crucem Hungaricam; 3. Tenias Hungaricas continet, 4ta vero glabra est. (quod vix crediderim) in II. area, aquila Polonica; in III. serpens Mediolanensis et IV. Insignia Dalmatiae.
- Av. PATRONA VNGARIE.* Imago b. Virginis sedentis, vt supra. Infra duo enses Cibiniensium. *Schmeizel p. 19. Simplex.*
- 13.) IOH. SE. REX VN. In scuto medio numo impresso, cum lupo gentilitio tricollis insidente; supra hinc inde, stella et luna cornuta.

1. 5—6. 5. *Auersa pars vt in argenteis, calua et vacua. Decuplus Com. Fesletics.*

14.) IO. SEC. D. G. ELE. REX VN. I 66. Scutum quadripartitum. vt in prioribus

Av. PATRONA VNGARIE. B. Maria more solito sedens cum Jesu puerulo in dextra, subtus duo enfes Cibiniensium coronati. Similes de anno 1568. et 1570. omnes simplices.

15.) IO* SECV* D* G* ELE* REX* VN* I* 5* 7* I*

Scutum coronatum, ac quadripartitum. Area I. iterum quadripartita exhibet in areola 1. lupum gentilitium, 2. crucem duplicatam, 3. fluuios Hungaricos, et 4. Leonem II. Area Aquilam. III. vacua est, in IV. vero Dalmatiae arma cernuntur. *Cl. Dan. Cornides.*

Av. PATRONA VNGARIE* B. Maria cum puerulo ad dextram, coronata sedens: genu d infisit parmula ovalis cum duabus cruciculis: † corona tectis. (†) Ad pedes luna bicornis, † infra duo*

(†) Insigne hocce mihi incognitum est: Simili Gedanenses vtuntur. Aquilam in parte aduersa non Silesiacam, sed Polonicam esse, vel ex armorum descriptione Principis Ioannis I. libro: *Refutatio scripti Petri Melii — Albae Juliae 1567. praefixa liquet. Vbi inter alia:*

Cernis, vt i suavi labuntur quatuor amnes

Murmure, Pannonici nobile stemma foli.

Primusque Ister adest, rapidusque Tybiscus, at illos,

Draus cum Sauo fratre sequuntur aquis.

Flumina bruta suum laetantur adesse Patronum

Passa fatis tergo flebile Martis opus.

Clara Polonorum quicquid complectitur ales,

Huius ad augustam ferre laborat opem.

Fallor an Italicis florebut rura Ducatus,

Dum Mediolanas victor habebit opes.

Conscia signa fidem faciunt, crux, ales, et anguis

Monocerosque ferox, Dalmaticusque Leo.

Definite, o Proceres, studia in contraria scindi,

Ne vindex laceret viscera vestra Lupus.

duo acinaces decussatim positi. *Simplex.*
Rarior.

Ex aureis *Ferdinandeis* Cibinii annis 1551 — 56.
 culis, sequentes sunt.

1.) FERDINAND. D. G. R. VNGARIE. Typus B. Virginis
 sedentis cum Iesulo ad dextram: sub pedibus
 luna falcata. Infra scutum Austriacum. *Ill. L.*
B. de Bruckenthal.

S. LADISLAUS REX 1553. S. Ladislaus more con-
 sucto stans inter litteram H. (Hermannstadt) et
 enses Cibinienium coronatos. *implex.*

*Alter Similis, exceptis duabus stellis, quae inter
 S. Ladislai pedes occurrunt. Eiusdem.*

2.) S. LADISLAUS REX 1555. S. Ladislaus loricated et
 coronatus stans, d. bipennem, f. globum cru-
 cigerum. Hinc lit. H. Hermannstadt, illinc: duo
 enses decussatim inuersi, apertaque corona tecti.

FERDINAND. D. G. R. VNGARIE. Deipara sedens vt
 in antecedentibus, infra parmula cum fasciæ
 Austriae. *Simplex. Com. Festeticæ.*

Primi inter Dacicos numerandi *Stephani Bathorei* de *Somlyo*. Conuentum
 quippe erat Augustissimum Imperatorem
 felicitatis recordationis, *Maximilianum* in-
 ter et *Joannem Sigismundum* paulo an-
 te huius obitum, pactorum conuento-
 rum tabulis ne quidem permutatis: vt
 hic deposito *Regis* titulo, *Principis*, *Vai-
 uodæ* vero *Transilvaniae* *Siculorumque*
Comitis, qui post eum succederent,
 tanquam *fiduciarii* *Augustae* *Domus* *Au-
 striacae*, *Praefecti* *Prouinciae* *u*teren-
 tur.

40. Ideo primus Joannis Sigismundi Successor, *Stephanus Bathoreus* cudit aureos sub sua effigie mento raso, aliquando barba truncata, cum inscriptione: STEPHANVS BATHORI de SOMLYO, VAIVODA TRANSILVANIAE et SICVLORVM COMES; ab altera parte cum Insigni Gentilitio, trium dentium draconis supra se positorem in circulo, quem draco in gyrum actus caudamque mordens format. Hoc enim insigne, *Vidus de Bathor*, quod draconem immanem in paludibus *Etседianis* diu latitantem occidisset, ad optasse perhibetur.

* Anne Insignia Bathoreanae domus tres dentes draconis, vel lupi sint, adhuc Historici certant. Postremum magis mihi arridet, quod et proverbium Gabrielis Bathori, Princ. Transilu. *si Transilvania peritura, potius a dentibus lupinis dilaceranda esset*, haud obscure prodit. Numi Stephani Bathori, Vaiuodae Transilvaniae, omnes rarissimi sunt, cum effigie eius, fateor, me nullum vidiisse.

1.) MONET. TRANSIL. S. B. D. S. (Stephani Bathori de Somlyo S. Ladislaus Rex loricatedus cum bipenni et orbe crucigero, stans inter 15--73.

PATRONA VNGARIE. Deipara sedens coronata, cum Jesu puero in dextra, ad pedes luna cornuta. In margine enses coronati Cibiniensium. Schmeizel pag. 25. *Simplex*.

2.) MON. TRANSIL. S. B. D. S. S. Ladislaus more consueto stans inter 15--74.

PATRONA VNGARIE. Idem, vt in antecedente, typus. *Simplex Com. Fesletics.*

3.) MON. TRANSIL. S. B. D. S. S. Ladislaus inter: 15—76.

PATRONA VNGARIE. Typus Deiparae cum insignibus Cibiniensibus, sicut in prioribus. *Simplex L. B. de Bruckenthal.*

41. Hac forma cusi sunt eius aurei varii, maioris, et minori moduli vsque dum folio Polonico conscenso, Principis titulum sibi adoptauit, prout in numis eius Polonicis videre est. Vaiuodae vero fratris vterino, *Christophoro* reliquit.

* STEP. D. G. REX POL. Protome loricata capite coronato.

M. D. L. RV. PRV. PRIN. TR. (Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Princeps Transilvaniae) 80. Insignia corona ornata. Köhler Duf. Rab. P. I. pag. 54.

Qua Rex Poloniae Transiluanicis etiam in oris numos ex auro et argento cudi fecit. Vnciales argenteos consignauit *Mich. Lillienthalius*. En aureos simplices binos:

S. LADISLAUS REX 1586. S. Ladislaus loricatus et coronatus, more consueto, stans, inter N—B. (Nagy-Bánya.)

STEPHANVS D. G. REX POL. PRV. B. Virgo coronata et pallio amicta sedens, in dextra Jesum filiolum, ad pedes lunam cornutam. Infra parmula cum dentibus lupinis.

STEPHANVS D. G. REX POL. PRV. B. Maria coronata sedens, ad dextram Jesulum, sub pedibus luna falcata, infra parmula cum tribus dentibus lupinis.

S. LADISLAUS REX 1586. S. Ladislaus coronatus et loricatus stans, d. bipennem, f. globum crucigerum, hinc inde: N. B. Cl. Dan. Cornides.

Cuius pariter aurei, effigiem barbata, humeros clamyde tectam cum inscriptione: CHRISTOPHORVS BATHORI *de Somlyo*, ab vna; ab altera vero: VAIVODA TRANSILVANIAE et SICVLORVM COMES, cum dentibus draconis, dracone in gyrum torto inclusis, exhibent.

* Ratione numorum Christophori aureorum cum eius effigie, sit fides penes auctorem; nullos ego vidi, nec in ditissimis Excell. Domini Gubernatoris Transilvaniae, L. B. de *Bruckenthal* et Ill. Comitibus *de Fesetics*, numophylaciis occurrunt. Eiusdem Vaiuodae sunt

1.) CHR. BATH DE SOM VAIVODA. TRANSILVA. ET SIC. COMES 2. Scutum coronatum a duobus Geniis tentum, cum tribus dentibus lupinis.

ANNO DOMINI MILESIMO QVINGENTESIMO SEPTVAGESIMO SEPTIMO. In area:

V I R T V S
V N I T A
V A L E T.

Diuersi moduli aureus, *decuplus, quintuplex, duplex.*

2.) MON. TRANSIL. C. B. D. B. (Christophori Bathori de Somlyo) S. Ladislaus Rex loricatus et coronatus stans inter 15—80. bipennem dextra, globum crucigerum sin.

PATRONA VNGARIE. Deipara coronata sedens cum
Jesu puero in dextera, ad pedes luna cornuta,
Infra enses Cibiniensium. *Simplex*

Alius est *decuplus* cum inscriptione
circulari CHRIST. BAT. DE SOM.
VAIVODA TRANSIL. ET SIC. CO.
in area scutum inferius acuminatum a
duobus angelorum simulacris vtrinque
tentum, sub corona cum tribus denti-
bus draconis, ab altera: AN. DOM.
MILESIM. QVINGENT. OCTVAG.
TERT. in area lineis subductis: VIR-
TVS VNITA VALET.

* Numus a Stephano Rege Poloniae, in memoriam
fratris sui relictus, cuius aduersa plane eadem
cum numo anni 177. Epigrapha vero partis
auersae sic habet ANNO DOM. MILLESIMO QVINGEN.
OCT. TERTIO. Exstat etiam *Elisabethue Botzchkaei*.
Christophori Bathori conthoralis, ex auro et ar-
gento numus raritate insignis. *Decuplus* est:

ELISABETHA BOCHKAI CONSORS. ILL. PRIN. TRANSIL-
VANIE Insignia Botzchkaiana, seu scutum, in quo
leo cauda erecta, cuius extremitates in septempli-
ces ramos diuisae, sedens, anteriore pede iacu-
lum fert.

At. ANNO DOMINI MIL. QVING. SEPTVAG. SEPTIMO.
In area:

V I C T R I X
C A S T A
F I D E S.

Exstat numisma in honorem *Stephani* cufum, posteaquam qua Rex Poloniae cum Moschouitis acerrime pugnasset, et victo exercitu Moschouitico pacemque implorante, plurima loca ditioni Poloniae restituit. Ostendit hoc effigiem Regis cataphracto induti thorace tenuis, capite lauro cincto, barba truncata cum inscriptione: **STEPHANVS I. REX · POLONIAE &c.** infra 1585. auersa parte, Moschouitam pileatum et corona turrita, vultu dextrae manui innixum, laeuam vltra genua protendentem, scutum, sagittas fractas, acinacem et arcum ad pedes iacentes prospectantem, sub umbra palmae arboris sedentem: ad cuius sinistram mulier vincit de trunco arboris retro manibus stat inclinata, puerulum erectis supra caput manibus ex aduerso plorantem adiutura, cum inscriptione: **DEO REIQVE POLON. ET LITH. POL. LIVONIAQVE RESTITVTIS.** Pendet aureos 16.

42. Viuente adhuc Stephano Rege, Christophoro autem fratre defuncto, succedit nepos *Sigismundus*, cuius frequentes aurei, variae figurae exhibentes

tes effigiem, capite nudo, dextra clauam ad humerum inclinatam, primo quidem sub titulis: *Vaiuodae Transilvaniae et Siculorum Comitibus*, mox *Regnorum Transilvaniae, Moldaviae et Valachiae Principis*; tandem et *S. R. J. Principis, Aurei Velleris Equitis, Opuliae Ratiboriaeque Ducis*, Vltimo permutato et tertium repetito Principatu, folius *Transilvaniae Principis* titulo, ab altera parte cum dentibus draconis, et insigni aurei velleris.

* Tituli: *Equitis Aurei Velleris*, vel *Ducis - Opuliae Ratiboriaeque*, in Sigismundi numis, quod ego quidem scio, non occurrunt, vltimusque suorum numorum A. 1601. cufus, sequentem praefert titulum SIGISM TRANSIL. et SAC. ROM. IMP. PRIN. Ex aureis huius Principis innotuerunt mihi:

I.) SIGIS. BATORI DE. S:OMLYO VAIVO:da TRAN:silvaniae ET Siculorum C:omes. Scutum Batoreanum gentilitium, quod sub corona duo genii tenent.
ANNO MILLESI. QVINGEN. OCT. TERTIO, In area:

V I R T V S
V N I T A
V A L E T

Decuplus, insignis raritatis. *Cl. Dan. Cornides*. Quoad aueriam similem Christophori Batori habemus numum postumum. Hinc illum ex hocce Sigismundi numismate vel casu, vel ad reuocandam Parentis memoriam conflatum fuisse, vix dubitauerim.

- 2.) MONETA. TRANSIL. SIGISM. B. D. S. (Bathori de Somlyo) S. Ladislaus more solito stans inter K. B. Kremniz-Banya.

PATRONA VNGARIE 1585. Deipara cum Jesu filiolo in dextra, sedens, ad pedes luna cornuta. Infra duo enses, nisi malleoli, decussatim positi. *Simplex* Schmeizel, p. 9.

- 3.) MONETA. TRANSIL. SIGISM. B. D. S. S. Ladislaus Rex cum bipenni et globo inter: 15—86.

PATRONA VNGARIE. B. Virgo Maria, vt supra. Infra enses Cibiniensium decussatim positi. *Idem* p. 30.

- 4.) MONETA. TRA. ILLUSTRISSIMI SIGIS. A. D. S. S. Ladislaus inter 15—87.

PATRONA VNGARIE. Typus B. Virginis sedentis cum Jesulo ad dextram: infra enses Cibiniensium. *Simplex* L. B. de Bruckenthal.

- 5.) MONE. TRA. ILLUSTRISSIMI SIGISM. B. D. S. S. Ladislaus vt supra, inter 15—88.

PATRONA VNGARIE. *Idem*, qui in antecedente, typus. *Simplex*.

- 6.) SIGISMVND. BATHORI. B. Maria capite coronato, pulvinario insidens, d. Jesum filiolum, sin. pomum, ad pedes luna crescens. Infra parmula cum dentibus lupinis.

PRINCEPS TRANSILVANIAE. S. Ladislaus loricator stans d. globum crucigerum, sin. bipennem, hinc inde: 15—91. *Simplex* Com. *Festetics*.

- 7.) SIGISMVNDVS BATHORI. S. Ladislaus, vt in antecedente stans inter 15—91.

PRINCEPS TRANSILV. Effigies b. Mariae sedentis. Infra parmula cum insigni Bathoreano. *Simplex*. Schmeizel p. 32.

- 8.) MONE. TRAN. SIGI. B. D. S. S. Ladislaus d. bipennem, sin. globum gerens, stat inter 15—91.

PATRONA VNGARIE. Typus Deiparae sedentis cum luna bicorni sub pedibus. Köhler l. c. T. II. n. 2245. *simplex* similis cum 1592. *ibidem*.

- 9.) SIGISMVND. (sic) BATHORI. Typus b. Mariae se-

sedentis, cum puerulo in dextris, ad pedes luna; infra parmula cum dentibus lupinis.

S. LADISLAUS REX. S. Ladislaus stans more solito, inter 15—92. *Simpl. ibidem.* n. 2246.

10.) MONET. TRAN. ILL. SIGISM. B. D. S. S. Ladislaus coronatus, et loricatus, d. bipennem, f. globum, inter 15—93.

PATRONA VNGARIE. Typus ficuti anni 1588. *Simplex L. B. de Bruckenthal.*

11.) MONETA TRAN. ILL. SIGISM. B. D. S. (sic) S. Ladislaus, vt supra inter 15—94.

PATRONA VNGARIE. Idem B. Virginis typus: infra castellum Claudiopolitanorum. *Simplex Eiusdem.*

12.) MONE. TRANSIL. (sic) ILL. SIGI. B. D. S. S. Ladislaus, vt supra, d. bipennem, f. globum crucigerum, ad latera: 1—4.
5—9.

PATRONA VNGARIE. B. Maria coronata puluinaro infidens, d. filiolum, f. pomum, sub pedibus luna bicornis. In margine infra enses Cibiniensium. *Simplex. Comes Festetic.*

13.) SIGISMVND. BATHORI. B. Virgo sedens, d. filiolum, f. rosam, ad pedes luna cornuta. Infra insigne gentilitium.

S. LADISLAUS REX 1595. S. Ladislaus cum bipenni et globo stans inter N—B. *Röbher T. II, n. 2247. Simplex.*

14.) SIGISMVND. BATHORI. Typus Deiparae sedentis, quae sinistra corculum gerit. Infra insigne gentilitium in parmula coronata.

S. LADISLAUS REX 1597. S. Ladislaus more consueto d. bipennem, f. globum crucigerum, stans inter N.—B. *Simplex. Com. Festetic.* Similem *Röbher l. c. n. 2247.* nisi quod b. Virgo sinistra rosam gerat.

15.) SIGIS. D. G. TRA. MOL. WA. T. ransalpinæ; S. R. I. P. (Sacri Romani Imperii Princeps) Aquila biceps sub corona, cum scuto gentilitio in pectore torque aurei velleris circumdato.

S. LADISLAUS REX 159°. S. Ladislaus more consueto, inter N—B. Köhler. T II. n. 248.

Consideranda hic etiam veniunt numismata Imp. Rudolphi Caesaris Augusti, in Transilvania cusa, quorum aureum simplex Cl. Schwarz in *Rec. Crit. Schmeizel* pag. 30. publici iuris fecit.

RVDOL. D. G. ROM. IM. S. A. G. H. B. R. Sanctus Ladislaus more consueto stans inter : s. L. (Sanctus Ladislaus)

AV. PATRONA VNGARIAE 98. Imago b. Mariae sedentis cum puerulo. Subtus castellum, Claudiopolitanorum insigne.

43. Cesserat is principatum *Andrae Bathori* patrueli, cuius aurei effigiem habitu Cardinalitio et insigne Bathoreorum cum pedo pastorali et mitra dignitatis sacrae, cum circulari inscriptione: ANDREAS MISER. DIV. CARD. TRANSIL. MOL. ET VAL. PRINCEPS EPISC. VARMIENS. SIC. COM. exhibent; sed quia insperatum Principatum ultra septem menses non tenuit, paucissimi cudi potuerunt, ideo copia talium vix amplius superest.

* Imo dubium est, an unquam extiterint. Quid si haec perigrapha sumpta sit ex Sigillis infelicissimi huius Principis? Duo illius haecenus vidi, sed admodum detrita. Prius in documento d. III. Maii 599. exarato. Ouale est cum circumscriptioe: ANDREAS S. R. E. CARDINALIS BATHOREVS. Scutum Cardinalitio pileo ornatur, ex insignibus vero nihil, nisi dentes Lupini in Scutulo medio, et area quarta lupus, vt videtur dimidiatus su-
per

per tribus collibus apparet. Alterum in documento d. V. Octob. scripto, quod maius est, et rotundum. Epigraphe ANDREAS DI. MIS. S. R. E. CAR. BAT. TR. MOL. VAL. T. PR. PAR. RE. HVN. DO. SI. CO. EP. VAR. PERP. ADMI. Hoc est: *Andreas Dei misericordia S. R. E. Cardinalis Bathoreus, Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae Princeps, Partium regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, Episcopus Varmiensis Perpetuus Administrator.* Scutum coronatum, variasque in areas distinctum, sed exceptis insignibus Moldaviae, et Valachiae, quae suprema sunt, nihil cognosci potest.

Vt tamen defectum hunc aliquo modo sarciam; adii cere lubet numisma aliud rarissimum *Michaelis Vaiuodae Valachiae Transalpinae*, in *Transilvania* cufum, quod in Cl. *Joachimi Neuerbst. Münzfab. T. II Tab. III.* aere incisum cernimus:

MICHAEL. VAL. TRANS. VAIW. S. C. REAE. M. CONS. PER. Protome Michaelis aduersa facie, barba promissa et mitra zobolina cristis ornata tecta.

AU. TRANSIL. LOCVMT. CIS. TRAN. PAR. HI. SVR. EXER. GE. CAP. In area:

A. D.

VIGILAN
TIA. VIRTV
TE. ET ARMI
S: VICTORI
AM. NACT
V S.
I 6 0 0.

Aureus decuplus. Ad illustrandam eius inscriptionem obscuriorem integrum huius Principis titulum describam: *Michael Valachiae Transalpinae Vaiuoda, Sacratissimae Caesariae Regiaeque Maiestatis Consiliarius, per Transiluaniam Locumtenens, Eiusaemque*
Cis-

*Cis-Transfluaniam et Partium ei subieclarum fines,
Exercitus Generalis Capitaneus.*

44. Diplomate Turcico munitus, intruferat se in Principatum *Moisēs Siculus*, (Zekel) cuius denarius aureus visitur sine effigie, cum gentilitio insigni, qui tamen nec receptus, neque inauguratus prope coronam cum *Vaiuoda Moldaviae* infeliciter pugnans, cito occubuit.

* Minime cum *Vaiuoda Moldaviae*; sed *Valachiae, Radul* seu *Rudolpho*, pugnans, d. 17. Jul. 1603. periit. Aureus eius *sextuplex* et multa raritate insignis, sequens est:

MOISES ZEKEL DE SEMENFALVA VAIVODA TRANSILVANIAE ET SI. COMES. Insigne gentilitium: Duo leones erecti, caudis eleuatis, pedibus anterioribus gladium coronam apertam permeantem, sustollunt, ad vtrumque gladii latus supra, stella in luna bicorni.

Av. ANNO DOMINI MILLESIMO SEXCENTESIMO TERTIO CLAVDIOPOLI. In area:

D E V S
P R O T E C T O R
M E V S.

45. Huius temporis est numisma *Coronensium* aureum, quod ab vna parte caput cum triplici facie ostendit, vna imberbis iuuenis est; altera a tergo
bar-

barbata, in vertice tertia, cuius promissa barba frontem primae imberbis tegit, vt altera barbata facies, fronte calua appareat, cum lemmate: OCCIDENS. DEVS. ORIENS. et inscriptione circulari: TERRENA CONSIDERES VT COELICA POSSIDEAS (*in numis POSSIDES*) Ab altera parte: A TERGO ET FRONTE MALVVM TANDEM DEVS PROPITIARE. (*male, opitiare*) AN. MDCII. FATALI TRANSILVANIAE. (*in numis TRANSILVANI.*) Haec se mutuo explicant, erant Coronenses in angustiis, et quasi malleum inter et incudem, quo se verterent dubii, ob irruptionem Stephani, Vaiuodae Moldaviae, Turcarum cum Moise Siculo, et validi exercitus *Georg. Basta*. Pendet ducatos 2 $\frac{1}{4}$.

* Numi hi diuersis typariis cusi, variique ponderis occurrunt. In nonnullis CIBIN. legitur. Fugit me igitur, quare Kölescherius numum hunc aenigmaticum Coronensibus adscripserit. Vidi aliquando numum talem Cibinii cusum, pondere 3. ducat. qui loco *consideres* et *a tergo*: CONSIDES, et ATEGO. habebat. In numo denique *Ill. Comit. de Fesletiz*, aureo ac argenteo legitur: TRANSILANI. Qualem vero Cl. *Schwarzius* l. c. pag. 28. descripsit, me inter plures nunquam vidisse, ingenue fateor. „ In Archetyp. inquit: tam affabre eminentias et

„ umbras busti tricipitis artifex miscuit, vt ad
 „ dextram non difficiliter detegas caput imberbe,
 „ galea romana tectum; ad sinistram caput bar-
 „ batum, vitta opertum turcica: in summitate
 „ denique caput, barba quoque insigne et nu-
 „ dum (*Kopasz - Feje*,) „ Illustratio huius numi
 Kölescheriana ad annum 1602. minime quadrat,
 historia testis est. Meliora nobis *Ioannes Oltaräus*,
 scriptor coeueus, in *Chron. Mscr.* refert: Perni-
 ciosus plane hic annus (1602.) Transilvaniae
 fuit. „ Nihil enim calamitatis, quo genus hu-
 „ manum ob peccata affligi solet, diuinitus, re-
 „ liquum fuit, quod non uberrime totoque, vt
 „ aiunt, plauistro, in hunc annum redundauerit.
 „ Vrbs Cibiniensis pressa gladio, fame, peste,
 „ phrenesi et sexcentis aliis calamitatibus, per
 „ primum anni quadrantem infestata est hostiliter
 „ ab Hungaris, quod fidem Imperatori Rudolpho
 „ datam rumpere, vt reliquae ciuitates, nollet;
 „ suburbia eius et pagi circumiacentes flamma
 „ ferroque vastati, rustici miserabiliter trucidati,
 „ plurimi a Tartaris captiui abducti, reliqui in
 „ urbem compulsi, ibique vel fame, vel phrenesi
 „ ac peste sublati sunt. Cui malo, vt in dies ma-
 „ gis ac magis serperet, occasionem dabat innu-
 „ mera plebs misere plane in vrbe Cibiniensi de-
 „ gens, sine vilo certo domicilio, et sine ali-
 „ mentis necessariis Hocque contagio circiter
 „ tria millia sublata sunt, neque paruus eorum
 „ numerus fuit, qui fame enecabantur.
 „ Aestate adpropinquante pestis atque phreneseos
 „ contagium nonnihil remittit, et sperabamus me-
 „ liora; sed quid fuit? Batae exercitus profligat
 „ Hungaros mense Julio penes Marusium ad
 „ Albam Iuliam. Hinc ille exercitus per totam
 „ Transilvaniam dilapsus, omnes segetes depopu-
 „ latur et deuastat, triticumque rusticis vi eripit.
 „ Hinc vicissim grauis fames sub hyemem subori-
 „ tur. Sed diuina numinis ira nondum his poe-
 „ nis placata est. Ecce enim pestis contagium
 „ „ mense

„ mense Septembri iterum serpere incipiens per-
 „ uadit totam Transiluaniam, plurimumque dam-
 „ ni dat; praesertim circa Cibinium, Claudiopolim,
 „ Bistricium &c. Sic nullis non poenarum gene-
 „ ribus diuinitus afflicti, nondum tamen recon-
 „ ciliationem cum Deo meditatur; sed quasi in-
 „ tuto nauigantes, securi contempnimus omnia.
 „ Valde igitur verendum, ne haec futurorum ma-
 „ lorum tantum sint prodromi.—

46. Sequitur *Georgii Basta* ouale.
 Caput capillis truncatis, barba acumi-
 nata et crassa mystace, thorace lorica-
 to, cum inscriptione: *Georg. Basta*
Dns. in Sult. Eq. Aur. Ab altera par-
 te fertum laurinum cum tribus spicis
 per medium fertu intextis, subtus:
VALL. PROF. SIC. DEV. DAC. REC.
 1603. h. est: Valacho Michaelē Vai-
 uoda Valachiae, qui in tentorio ad
 Mirislo, prope Enyedinum e viuis sub-
 latus est, profligato, Siculo deuicto;
 vel Moise Siculo Principatum affectan-
 te; vel Siculis eius partes sequenti-
 bus, deuictis; Dacia recuperata: h. e.
 in potestatem Augusti fel. rem. Imp.
Rudolphi II. redacta, cum inscriptione:
S. C. M. ac Cath. Reg. Hispa. Consil.
Bell. et in Trans. Capit. General. Hoc
 ponderat aureos decem.

* Numum hunc Cibinii cufum auctor fatis oscitanter descripsit. Epigraphæ enim Aduerfæ sic habet: GEORG. BASTA DN. IN. SVLT. EQV. AVR. *Auerfa*: S. C. M. AC. CATH. REG. HIB. (sic) CONS. BEL. ET IN TRANS. CAPIT. GENERAL. Tres palme ramuli corolla laurea. Infra:

V A L L. P R O F.

S I C. D E V.

D A C. R E C.

1603.

Habeat hic etiam locum aureus simplex optimæ notæ; sed incerti temporis et auctoris, incertamque sculptoris, vel oscitantiam redolens:

MON. OR. TRAN. ISL. VA. VNG. S. Ladislaus more consueto stans, d. bipennem, f. globum crucigerum. Subtus parmula cum leone.

Av. PATRONA VNGARIE. Effigies coronata b. Mariæ sedentis cum puerulo in dextra: Infra duo malleoli decussatim positi. *Alius similis*; sed in parmula aduersæ partis, duo dentes erecti, vt videtur, et in *Auerfa* subtus figura ad formam fere litteræ: p. (*Com. Fesletiz*) Anne Epigraphæ cum Cl. *Schwarzio* pag. 21 legenda sit: MONETA ORDINARIA TRANSILVA. VNGARICA; vel bonus ille artifex scalpere voluerit: MONETA NOVA REGNI TRANSILVANIÆ? peritioribus relinquo. Dauus sum, non Oedipus.

47. *Ciuitatis Cibiniensis* ab vna parte aquilam imperialem cum insignibus in pectore, torque aurei velleris pendulo circumdatis, repræsentat, cum inscriptione marginali: RVDOL. II. D. G. ROM. IMP. S. AVG. G. H. B. REX.
ab

ab altera duos enses cuspide tenus decussatim inuersos, inter manubria triangulum trifoliatum, sub corona regia, insigne Cibiniensium, a dextra crucis littera: H. a sinistra iunctim: A. H. I. R. (Albertus Huet Iudex Regius) supra, eius insigne mitra Electorali non absimilis, et intra cuspides vnicornu; littera: H. Hecht, nomen Consulis, cum inscriptione: SOLI DEO GLORIA. CIVIT. CIB. ANNO 1605.

* Aureus simplex Ill. Comitis de *Festetiz* in Epigraphæ aliquantulum differt: RVDOL. II. D G RO. IMP. S. AVG. G. H. B. R. E. X. (sic) — SOLI DEO GLORIA CIVIT. CIBIN. ANNO 1605. *Georgius Hecht* (Czukás) obiit in Consulatu d. 19. Jan. 1580. Quomodo igitur littera: H. nomen eius indicare posset? Legerem potius, vt in alijs Cibiniensium numis *Hermannstadt*.

48. *Stephani Botskai* aureus decuplus capite mitrato et mento barbatulo cum inscriptione: STEPH. BOTSKAI HVN. TRANSILVQ. PRINCEPS ET SIC. COMES. ab altera brachium enses tenet lemniscatum, cum inscriptione: PRO DEO ET PATRIA et circumferentialiter: DVLCE EST PRO PATRIA MORI 1605. In *simplici*: STEPHANVS BOCHKAI DE KIS-MARIA,

ab vna, ab altera insigne gentilitium, tres corbes insidente lupo, cum inscriptione: REGNOR. HVNG. ET TRAN. PRINC. 1607. ostendit. Effigies capite mitra tecto: STEPH. BOCH. R. HVNG. TRAN. PRIN. interne: C. V. *Colosvár*, auersa intra circulum a serpente formatum, Leo sedens sagittam ori infixam pede arripens, cum inscriptione: ET SICVLO-RVM COMES inferne insigne Ciuitatis *Colosvár*; *simplex* ducatus.

* Fugituo oculo auctorem nostrum numismata haec inspexisse, nullus dubito. In nullis enim, quos vidi, titulum: *Regnorum Hungariae Transilvaniaeque Principis*, alias in Bethlenianis obuium, inueni; in nullis denique lupum tribus corbibus insidentem, vel leonem sagittam ori infixam habentem. Nescio etiam qua ratione lupum illum insigne gentis Botfchkaianae dicit. Testor de his ipsa numismata:

1.) S. LADISLAUS REX 16 5. S. Ladislaus more solito stans inter N. et B.

STEPHA. BOCHKAY. PR. TRAN. SYL. (sic) B. Virgo mater cum puerulo in dextra, sedens, sub pedibus luna falcata. *Simplex*. Schwarz p. 32.

2.) STE. BOCHKAY D. G. HVNGA. TRANSILVQ. PRIN. ET SICV. COMES.

DVLCE. EST PRO PATRIA MORI I. 6 O. 5. idem ille decuplus, quem auctor supra descripsit.

3.) STEPH. D. HVN. TRAN. P. ET SIC. CO. S. Ladislaus vt in prioribus, d. bipennem, s. globum crucigerum, stans inter S. et L. (Sanctus Ladislaus.)

PATRONA HUNGARIAE 1605. Deipara coronata sedens, in dextra Iesum filiolum, globum crucigerum gerentium; f. vero corculum. Ad pedes semiluna. Subtus parmula cum leone Botfchkaiano. *Simplex Com. Festetiz.*

4. STE. BOCH D. G. HVNG TRAN. PRI. Protome mitra et habitu patrio ornata inter c. et v.

ET. SICVLORVM. COMES 1606. Leo in circulo a dracone formato, caudae suae insidens, d. vngui iaculum per caput vt videtur, infixum. Infra castellum Claudiopolitanum. *Simplex. Com. Festetiz.* In quibusdam difimilem. Schmeizel, T. III. n. XVII.

- 5.) STEPH. D. G. HVN. TRAN. P. ET SICV. (forte SICV. CO.) S. Ladislaus inter s. et l.

PATRONA HUNGARI. 1606. Virgo Christophorus in luna falcata; infra insigne Botfchkaianum, siue Leo in parmula. *Simplex Schwarz, p. 35.*

- 6.) STEPH. D. G. HVN. TRAN. P. ET SIC COM. Protome eius loricate, pileo Hungarico tecta.

SOLI DEO GLORIA CIVITAS CIBINIENSIS ANNO 1606.

Duo enses inuersi decussatim positi sub corona aperra. Ad dextrum latus lit. H. ad sinistrum monogramma *Alberti Huet* (Süveg)

- Comitis Nationis Saxoniae, *Iudicisque Regii Cibiniensis aeternae memoriae!* AR. Inter enses triangulus (+) cum tribus Nymphaeae foliis: infra vnicornu coronatum dependentibus a collo lemniscis. *Simplex L. B. de Bruckenthal.*

M 4

7.)

- (+) Enses coronati ciuitatis Cibiniensis insigne: Triangulus vero Vniuersitatis Nationis Saxonicae a tempore Regis Ludouici I. nec non Iudicatus Cibiniensis Litera: H. non, vt Schmeizelius voluit, Consulis Georgii Hechtii (Csukás) nomen denotat, quippe qui ante diem V. Octob. M. D. LXXX. terrenis valedixerat: ast sicuti in aliis *Hermannstadt* Pileus cum vnicornu arma sunt Demus Hutianae. Similis typus occurrit in numo Imp. Rudolphi vnciali de anno 1605.

7.) STEPHANVS BOCH. kai D G PRINCEPS HV. TR. ET S. C. Protome loricato capite nudo, d. tenet clauam Turcicam; infra enses Cibiniensium in scutulo coronato.

GROS. fus ARGENT. EUS SE. XTUPLES REG. ni HV. ngariae ET TRAN. silvaniae 1606 Scutum coronatum, quadripartitum cum nota numerali: VI. In area I. Crux duplicata tribus collibus insidens. II. Superne Sicularum Sol cum Luna falcata, inferne Aquila Comitatenfium. III. Fluuu Hungarici: denique in IV septem Saxonum castella. 2, 2, 3. In scutulo medio Leo gentiliius. *Aureus Sextuplus. Eiusdem.* Adferuatur etiam rarius hocce numifina in Numophilacio. *Ill. Com. Fefletiz.*

Dantur etiam huius Principis numi postumi, ipfemet groffos argenteos triplices de annis 1607. 1608. et 1609. vidi, hinc aureum de anno 1607. quem Kolescherius protulit, genuinum effe facile crediderim.

49. *Sigismundus Rakoczi* ex Gubernatore Principis, *decuplus* cum effigie ab vna et infcriptione: SIGISMVNDVS RAKOCZI D. G. TRANSILV. PRINC. ET SIC. COMES. Ab altera arealiter characteribus antiquis: NON EST CVRRENTIS, NEQVE VOLENTIS, SED MISERENTIS DEI. In circumf.: SOLI DEO GLORIA A, D. 1607.

* Meliora dabimus ex ipfo raritatis insignis numo:

Y.) SIGISMVNDVS RAKOCII (sic, loco Y.) D: G: PR: TR: PAR: RE: H: D: ET SIC: CO: Buftum Prin-

Principis loricatedum capite nudo, barba acuminata, d. clauam, f. capulo gladii applicata.
SOLI DEO GLORIA ANNO DO. MDC. VII. In aera:

NON
EST CVRRE
NTIS NEQVE
VOLENTIS SED
MISERENT
IS DEI. Schmeizel, Tab. IV.
n. XIX.

Rarioribus et sequentes adscribendi sunt:

2.) SIGISM. RAKO. D. G. TR. PAR. RE. HVN. DO. Pro-
tome eius vt supra, inter c. et v. Coloschvar.

ET SICVLORVM COMES M. DC. VII. Aquila alis ex-
pansis, coronata stans, dextro pede aciuacem
sublimem tenet, sinistro basi insistit, qua su-
per: AQV—ILA. Infra in vna serie septem
castella; in ima tandem parte castellum cum
tribus turribus. Hic quoque characteribus mo-
nasticis signatus: sic *alius* similis, sed pondere
2. ducat. de anno 1608. *Alius* posterioris an-
ni similis: SICOLORVM. habet.

50. *Gabrielis Bathori* aurei ab vna
effigiem, capite nudo mentoque bar-
batulo, clauam dextra ad humeros in-
clinatam tenentem, cum inscriptione:
D. G. TRAN. VAL. TRANSALP.
PRINCEPS, ad latera C. V. Colosvar:
ab altera aquilam erectam expansis a-
lis, ore hiantem, in pectore gentilitium
insigne Batorem, cum inscriptione:

PART. REG. HVNG. DOM. ET SIC.
COM. 1610. ostendunt.

* Expeditionem Valachicam susceperat Princeps, d. 21. Dec. 1610. hinc dubito aureum hunc anno eodem cūsum fuisse.

Eiusdem *Gabrielis Bathori*. Effigies capite mitrato a fronte plumis ornata, cum clamide et inscriptione: GABRIEL BATHORI D.G. PRINC. TRANSILV. *auerſa*: Miles cataphracto et casside indutus frameam dextra extendens, equo ad cursum incitato insidens, sub prioribus pedibus Ciuitas Coronensis montibus circumſepta; a retro exercitus signis inclinatis ciuitatem impetens, infra 1612. et supra: PART. REGNI. HVNG. DOM. ET SIC. C. *Decuplus* est. Sub hoc Principe cūsi maiores et minores aurei et argentei, cum insigni *aquilae* erectae expansis alis ore hiante, insertis pectori tribus *dentibus draconis* Bathoreanis, post accedere *sol* et *luna* supra, infra, vero aquilam *septem ciuitates*, insignia ab hoc tempore trium statuum Transilvaniae.

- * Solita Transilvaniae insignia nec Gabrielem Bathori, nec, vt aliis placuit, Stephanum Botschkai agnoscunt auctorem; sed *Sigismundum Bathori*, cuius in sigillis, vna cum insignibus Valachiae Moldaviaeque, Anno adhuc 1596. d. 21. April. occurrunt. Quare vero sol et luna, Siculorum insigne, in numismatibus Gabrielis Bathori nunquam obseruentur, causa me fugit. Ex aureis adiicimus:
- 1.) GABRIEL. D. G. PRIN. TRAN. SI. C. S. Ladislaus loricator et coronatus cum bipenni in dextra, et f. globo; ad latera: N. B.
PATRONA HUNGARIAE. 1609. Deipara coronata sedens cum puerulo in d. ad pedes luna falcata, *Simplex Com. Fesletiz.*
- 2.) GAB. BATHORI: D: G: TRAN: PRINC. Protome Principis loricator capite nudo d. tenet clauam turcicam.
PAR: RE: HV: DO: ET SI: CO: 1609. Insigne gentilitium dracone circumdatum et coronatum, *Simplex.*
- 3.) GABRIEL. D: G: PRIN: TRANSILVANI: B. Virgo Maria velata sedens, d. Jefulum, ad latera: N. B.
PAR: REG: HVN: DOMINVS: ET SI: CO: 1610. Scutum quadripartitum, in area: 1. Teniae Hungariae; 2. Crux duplex in tribus collibus; 3. Leo cauda admodum hirsuta et 4. Capita coronata Dalmatiae. *Simplex Com. Fesletiz.*
- 4.) GABRIEL D. G. PRIN. TRAN. ET SI. S. Ladislaus more solito inter N. B.
PATRONA HUNG. 1610. Typus B. Mariae sedentis cum puerulo in dextra, ad pedes semiluna, *Simplex. Cl. Schwarz p. 38.*
- 5.) GABRIEL. D. G. PRIN. TRAN. ET S. (sic) Scutum quadripartitum cum insignibus Hungariae, Dalmatiae et Bohemiae, in scutulo medio dentes Bathoriani, ad latera: 16—10.
PATRO HUNG Virgo theophoros coronata sedens cum puerulo in dextra, ad pedes luna cornuta. $\frac{1}{4}$ duc. *Comes Fesletiz.*

- 6.) GAB. PATHORI. D. G. TRAN. PR. Protome lorica-
ta capite nudo, d. clauam Turcicam, inter
c. v.
PA. REG. HV. DO. ET SIC. CO. 1611. Scutum genti-
litium coronatum, et dracone circumdatum.
Infra castellum Colos-Variensium. *Simplex.*
L. B. de Bruckenthal.
- 7.) GAB. BATHORI D. G. TRAN. PRIN. Protome lori-
cata cum claua turcica inter: c. et v. Colos-
var.
PAR. RE. HVN. DO. ET SIC. CO. 1611. Scutum gen-
tilitium dracone circumdatum, sub corona.
Röbler, T. II. n. 2255.
- 8.) GAB. D. G. PR. TRA. VAL. TRANSAL. Protome
loricata, capite nudo, d. clauam; hinc inde:
c. v.
PAR. REG. HVN. DOM. ET SIC. CO. 1611. Insigne
gentilitium, vt in antec. subtus castellum.
Simplex.
- 9.) GABRIEL. D. G. PRIN. TRANSILVA. Protome loricata
capite nudo.
PAR. RE. HVN. DO. ET SIC. CO. 1611. Aquila
expansis alis cum scuto gentilitio ad pectus;
ad latera: N. B.
- 10.) GAB. D. G. PR. TRAN. VALACHIAE TRANSALPINAЕ.
Protome loricata capite aperto, hinc inde c. v.
PAR. RE. HV. D. ET SIC. CO. 1612. Scutum tribus
dentibus lupinis, a dracone circumdatum, co-
ronaque ornatum: infra, castellum vrbis Clau-
diopolitanae. *Simplex L. B. de Bruckenthal.*
Alius similis cum epigraphe: GAB. BA. D. G. TRAN.
PRINCE. Eiusdem
- 11.) GABRIEL. D. G. PRIN. TRANSILVA. Protome lo-
ricata.
PAR. RE. HVN. DO. ET SIC. COM. 1613. Insigne
gentilitium dracone circumdatum et coronatum;
in area: CIBINI. *Röbler, T. II. n. 2259.*
- 12.) GAB: D: G: P: TR: VAL: TRAN: Protome
mitra plumata tecta.
PAR: RE: HV: DO: ET SIC: CO: 1613. Scutum
cum

cum tribus dentibus lupinis a dracone cinctum, super incumbente corona aperta. Ad latera: R. O. Infra: castellum cum tribus turribus. *Simplex* conf. Schwarz p. 9.

13.) GABRIEL, D. G. PRIN. TRANSIL. Protome vt in omnibus, barbata, capite aperto.

PAR. REG. HVN. DO. ET SI. C. 1613. Aquila expansis alis, cauda et pedibus cum scuto pectorali, in quo dentes gentilitii; ad latera N. G. *Simplex* alius similis sed crassus, pendens 6. Duc.

51. Priori Bathoreo numismati oppositum Coronensium *aureum* et *argentum* ab vna parte intra torquem seu coronam, areali inscriptione: ILLE IN EQVIS FT CVRRIBVS; ab altera ciuitatis insigne; Corona cum radicibus; ad latera: C. B. (Ciuitas Brasfo) in circumferentia: NOS IN NOMEN DOMINI CONFIDIMVS 1612. expeditionem sub iudice *Michaelae Weifs*, contra Gabr. Bathori Principem susceptam, innuit. *Quintuplex* est. * Alius *simplex*, ab vna ciuitatis insigne: Corona cum radicibus, cum inscriptione: DEVS PROTECTOR NOSTER. Auerfa: B. Virgo cum Jesulo a dextris, cum inscriptione: PATRONA HVNGARIAE. 1613.

* Secundum *Schmeizelium*, decuplus, vtrunque probabile. Typum huius numi rarissimi exhibet posterior Tab. IV. n. XXIII. qui vero sic habet:

Adv. Corona ciuica cum Epigr :

I L L E
I N E Q V I S
E T C V R R I
B V S.

Av. NOS IN NOM DOM. CONFIDIMVS. 1612. Insigne Coronensium.

Hac in expeditione bellica celeberrimus ille et de patria optime meritus Praetor Coronensium *Michael, Weifs*, siue *Albinus*, occubuit, cuius in memoriam grati conciuēs tale cudi fecerunt numisma :

Adv. Corona liliacea cum inscriptione :

M I C H A E L
A L B I N V S
A . P . B .
1 6 1 2 .

Av. AD VTRVQVE IMPER. PRO PATRIA LEGATO.
In area :

P R A E S T I
T I T O V A E
D E B V I T
P A T R I A E

Decuplus, rarissimum, adseruatur in Cimelio Ill. Com. de *Festetix*. Simplex Coronense, cuius auctor meminit, apud Cl. *Schwarzium* pag. 39. praefert Epigr: PATRONA. VNGARIAE. et B. Virginem capite coronato sedentem, d. Jesulum, s. globum crucigerum tenentem; ad pedes luna bicornis; ad latera c. B. (Ciuitas Brassö, vel: Corona Barciae.)

52. *Cibiniensium aureus* aequae et *argenteus*, cuius ab vna inscriptio arealis: VERA SALVS CHRISTVS TVA SCEPTRA SALVTE CORONET. 1613. Ab altera: Enses per crucem decussatim inuersi, trifolio angulari in-nexi, inter manubria corona, ad latera in medio: CI—BI. (Cibinium) et in circumferentia: ET FERAT AVSPI-CIIS PROSPERA VELA TVIS. Vo-tiuus est, *Gabrieli Bethlen* Principatum capessenti oblatu.

53. *Gabrielis Bethlen*, repraesentat ef-figiem barbatam, capite mitra plumis pretiosae thecae insertis ornata tecto, inscriptione: GAB. BETHLEN. D. G. PRIN. TRAN. PART. REGNI HVNG. D. et SIC. COM. ab altera: Brachium ex nubibus protensum catafracto indu-tum, enses per coronam tranfixum manu tenens, cum inscriptione pen-dula cincinnata: CONSILIO FIRMA-TA DEI. et in circumferentia: DNS. ILLVM. MEA ET SALVS MEA QVEM TIMEBO. 1616. *decuplus est.*

* In numo *Ill. Com. de Fesletiz.* Epigraphe aduersae sic habet: GAB. BETLEN. D. G. TRAN PART. REG. HVN. DO. ET SI. CO. *Conf. de aureo hoc insigni cuius ty-*

typum Schmeizelius Tab. V. n. XXVII. protulit,
Cl. Schwarz, pag. 22. et 40.

Eiusdem effigiem barbatam capite pileo oblongo zobelinato plumisque ornato, toga lineae pelle obducta humeros tegente, cum inscriptione: GABRIEL D. G. REGNORVM HVNGARIAE. Aversa in scuto ovali quatuor arearum, insignia Hungariae et Transilvaniae, ac in arearum medio scutuli loco draco in gyrum actus, caudam ore tenens, duos *anseris siluestres* sagitta per collum vtriusque traiecta (Insigne lineae istius Bethlenianae, quae *de Ictar* denominatur) includens, cum inscriptione: TRANSILVAN. PRINCEPS AC SICVLORVM COMES, scutum corona tegit. Sunt et alii *Electi Hung. Croat. Dalm. Reg.* nec non *Opulidae Ratiboriaeque Ducis*, titulis cusi, varii et pondere et magnitudine. *Simplex* est, Effigie barbata, capite nudo: GAB. D. G. S. R. I. ET TRAN. PRINC. ab altera: B. Virgo cum Iesulo ad dextram, litt. N. B. (Nagy-Banya) in circumferentia: PART. HVNG. DOM. SIC. COM. OP. RAT. DVX. 1623.

* Prior numus ex auro, *decuplus*, latitudine argentei semiuncialis, exornat etiam *Numoph. Fesletiz.* Sed differt aliquantulum epigraphe auersae: TRANSYL: PRINCEPS. AC. SICVLORVM COM: In area: 1. Crux Patriarchalis coronae tribusque collibus insistentis; 2. Sol et aquila dimidiata; 3. Flumina Hungarica et 4. Luna falcata septemque castella hoc ordine: 3, 3, 1. Spectat ad annum 1620. namque in Diaeta Posonienfi, d. XI. Nov. 1619. Proceres Regni Hungariae *Bethlenium*, *Principem Hungariae*, salutauerant. In simplici, quem profert *Kölescherius*, potius legendum erit: PART. R. HVNG.— Adiungimus reliquos huius Principis Merentissimi, numos aureos:

1.) GA: BET: D: G: P: T: Protome cataphracta, barbata, pileo ungarico plumis ornato tecta.

PAR. RE. HV. DO. ET SL. CO. 1614. Scutum a dracone coronato cinctum, cum insigni gentilitio. Subtus castellum vrbis *Claudiopolitanae*. *Simplex.*

2.) Eadem Epigraphe, idem typus.

PA. RE. HVN. DO. ET SL. CO. 1615. Idem vt in antecedente typus, *simplex*. Similis extat de anno 1616.

3.) GAB. BET. D. G. P. T. Eadem protome.

PA. RE. HV. DO. ET SL. CO. 1618: Scutum vt supra.

4.) GABRIEL. BETH. D. G. PRIN. TRAN. Scutum bipartitum, in area superiore aquila dimidiata, et coronata, inferiore vero septem castella: 3, 4.

PATRONA. HVNGARIAE 1619. B. Virgo coronata, nimboque ornata sedens, d. sceptrum, s. Jesulum: ad pedes luna bicornis: hinc inde: A. I. (Alba Julia) *Quadrans L. B. de Bruckenthal.*

5.) GABRIEL. BETH. D. G. PRIN. TRAN. Protome loricate, mitra plumisata tecta, toga lincea pelle obducta humeros tegente.

PAR. REG. HVN. DOM. ET SICVL. COM. 1619. tria scuta iuxta se posita, supra medium duo leones coronam tenent. In l. area superior continet solem atque lunam bicornem; inferior: aquilam

dimidiatam, Comitatenfium infigne. In 2. insignia Bethleniana, in 3. denique occurrunt feptem caftella: 1, 2, 1, 2, 1. Subtus A. I. (*Alba Julia*) *decuplus*.

- 6.) GABRIEL. D. G. P. TRAN. Protome cataphracta, pileo tefta.
 PAR. RE. HVN. DOM. ET SIC. CO 1619. Scutum orbiculare cum duobus anferibus, telo percuffis, nec folum dracone cinctum; fed et lemnifcis praeterea oblaqueatum, corona faftigiatum aperta. Iuxta insignia figlae: A. I. *simplex* Cl. Schwarz, p. 41.
- 7.) GAB. D. G. PRIN. TRAN ET S. (fic) Scutum quadripartitum cum armis Regnorum Hungariae, Dalmatiae et Croatiae, in fcutulo intermedio infigne Bethlenianum. Ad latera: 16—19
 PATRON. HVNG. B. Maria velata et coronata fedens cum Jefulo ad dexteris, fub pedibus luna falcata. $\frac{1}{4}$ Duc.
- 8.) GABRIEL D G. PRINC. TRAN Protome Principis, vt no. 4. ad latera: A. I.
 PAR. RE. HVNG. DOM. ET SIC. COM. 1620. Scutum coronatum cum armis gentilitiis, absque vero dracone. *Simplex Com. Fefetics*.
- 9.) GABRIEL. D. G. ELECTVS HVNGARIAE. DALMA. Protome loricata et regio paludamento amicta, capite mitra cristata operto
 CRO. SCLA. C. (cetera) REX TRAN. PRINC. ET SIC. COM. 1620. Scutum quadripartitum in area 1. Crux dupl. in 2. Aquila media oppositum lunae folem refpiciens; in 3. fluvii quaterni, in 4. feptem caftella: Parmulam mediam infigne Bethlenianum dracone circumdatum complet. In ima parte figlae: A. I. (*Alba Julia*) *decuplus*.
- 10.) GAB. D. G. EL. HV. DA. CR. SC. REX. Protome loricata: capite nudo, d. Sceptrum: hinc inde: K. B. (*Kremnitz Banya.*)

- TRANS. PR. ET SIC. COM. 1620. B. Virgo coronata, puluinari insidens, d. Jesulum Scepstrigerum; ad pedes luna crescens. Infra scutulum coronatum cum fluuiis, et cruce regni Hungariae. *L. B. de Bruckenthal.*
- 11.) GAB. D. G. S. R. I. ET TRAN. PRINCEPS. Effigies loricata capite nudo.
- PART. R. HV. DO. SIC. CO. OP. RAT. DVX. 1620. Deipara sedens, ad d. Jesulum, sinistra sceptrum tenet. Ad latera: N. B. In ima parte: insignia Hungariae. *Schmeizel* p. 67. Sed epigrapha ad annum 1620. non quadrat, legendum igitur putarem: 1629.
- 12.) GABRIEL (B. Virgo cum Jesulo ad dextras sedens D. G. EL. HVNGARIAE. DAL. CR. (Scutulum coronatum cum fluuiis hungaricis et cruce duplici) SCL. REX. Protome loricata, capite nudo, dextra sceptrum.
- TRANS. PRINCEPS ET SICVLOR. COM. 1621. Scutum quadripartitum cum parmula media insigne Bethlenianum continens Area. Crux duplex coronae tribusque collibus insistentis II, Sol et aquila media. III. Fluuuii hungarici, et IV. Luna falcata septemque castella, ordine: 3, 3, 1. Scutum tegitur sacra Regni Hungariae corona. Subtus ad latera K. B. (Kremniz-Banya) *decuplus.*
- 13.) GAB. D. G. EL. HVN. DA. CR. SC. REX. Protome cataphracta paludamentoque amicta, capite aperto.
- PRIN. TRANSYL. ET SIC. COMES 1621. B. Virgo coronata radiata sedens, ad dextram Jesulum, nimbo cinctum, sceptrumque gerentem, sub pedibus luna bicornis. Ad latera: N—B. Nagy-Banya. Subtus parmula coronata cum fluuiis hungaricis et cruce duplici. *Simplex. Com. Festetic.*
- 14.) GAB. D. G. EL. HV. DA. CR. SC. REX. Effigies vt no 11. cum sceptro in dextris, inter K et B. *Kremniz-Banya.*

- TRANS. PR. ET SIC. COM. 1621. B. Virgo coronata sedens cum Iesulo sceptrigero, et sub pedibus luna coronata. Infra scutulum coronatum cum insignibus Hungariae. Röbher, To. I. n. 738. *Simplex.*
- 15.) GABRIEL. D. G. EL. HVNGARIE DAL. CR. SCL. REX. Protome capite mitrato, d. clauam.
PATRONA VNGARIE. 1611. Imago b. Mariae Virginis, *ibidem* n. 739.
- 16.) GABRIEL. D. G. ELEC. HVN. DAL. Protome mitra tecta inter: A. I. *Alba Julia.*
CRO. SCL. C.ETERA, REX TRAN. PRIN. S C. Scutum quadripartitum sacra corona hungarica tectum, in area 1. Crux duplex; in 2. Sol et luna, desuper aquila media; in 3. Fluuii Hungarici, et 4. septem Saxonum castella. In parmula media insigne gentilitium. Cl. Schwarz, pag. 44.
- 17.) GABRIEL. (Effigies b. Virginis sedentis cum Iesulo sceptrigero nimboque ornato ad dexteris, sub pedibus luna falcata) D: G. EL. HVN. DAL. CRO. (parmula cum teniis hungaricis et cruce patriarchali) SCLA. REX. Protome cataphracta, capite nudo et paludamento ad humeros.
PRIN. TRANSYL. ET SICVL. COMES 1621. Scutum coronatum quadripartitum, cum scutulo gentilitio in medio. Area 1. continet crucem duplicem in tricollis. 2. Aquilam mediam infra solem. 3. quatuor fluuios Hungaricos et 4. septem castella infra lunam falcatam In marginibus scuti: N. B. *Nagy-Banya. Decuplus Com. Festetics.*
- 18.) GAB. D. G. S. R. I. ET TRAN. PRIN. Insignia Hungarica inter: N. B.
PAR. R. HV. D. SI. CO. OP. RA. D. 1621. B. Virgo coronata supra lunam falcatam sedens d. Iesulum. $\frac{1}{2}$ Duc. Röbher, T. II. p. 714. Sed titulus Ducis Opuliae Ratiboriaeque non respondet anno: 1621.

19.) GABRIEL. (B. Virgo supra lunam sedens, capite coronato nimboque cincto, cum Iesulo ad dextram, capite nimbato, dextra sceptrum gerente) D. G. EL. HUNGARIAE DAL. CR. (parmula coronata cum insignibus hungaricis) Protome loricata, capite aperto, d. sceptrum gerens.

TRANS. PRINCEPS ET SICVLOR. COM. 1622. Scutum infra coronam Hungaricam, quadripartitum, cum scutulo gentilitio in medio, Area I. exhibet crucem hungaricam in corona ac tricoll. II. Solem et aquilam mediam. III. quatuor teniae, seu fluuui et IV. Lunam cornutam supra septem castella 3, 3, 1. Ad latera: K. B. *Kremnitz Banya* decuplus. *Com. Fesletics.*

20.) GAB. D. G. HV. DA. CR. SC. REX: Effigies vt n. 17. inter K. et B.

TRANS. PR. ET SIC. COM. 1622. B. Virgo capite coronato et nimbato puluinari insidens, d. Iesulum sceptrigerum nimboque quoad caput cinctum, ad pedes luna bicornis. Infra parmula coronata cum insignibus Hungariae. *Simplex. Eiusdem.*

21.) GAB. D. G. E. HV. DA. CR. S. REX. Protome loricata capite nudo.

PRIN. TRANS. ET SIC. COMES 1622. B. Virgo coronata supra lunam falcata sedens, d. Iesulum; ad latera: N. B. Subtus scutulum coronatum cum armis Hungariae. *Röblyer, T. I. n. 740.*

22.) GABRIEL. D: G: SA: RO: IM ET TRANS SYL. PRINCEPS Protome loricata, capite nudo, ad humeros cum paludamento. A tergo: 1622.

PAR. RE. HVN. DO. SIC. CO. AC OPOL. RATIB. DVX. Scutum quadripartitum corona clausa opertum, cum parmula gentilitia in medio. In area I. Aquila, vel vultur expansis alis tricollis insidens, cor carpit, quod dextro ungue tenet. II. Aquila media sub sole. III. Aquila expansis alis, cauda et pedibus. IV. septem castella, supra luna bicornis. A lateribus scuti: N. B. *Decuplus. Com. Fesletics.*

- 23.) GAB. D. G. S. R. I. ET TRAN. PRIN. Effigies barbata capite nudo.
 PAR. (†) HVN. DO. SI. CO. OP. RA. DVX. 1623. Typus B. Mariae sedentis cum Jesulo ad dextram: ad latera N. B. *Simplex L. B. de Bruckenthal.*
- 24.) GABRIEL D. G. SAC. RO. IM. ET TRA. PRI. P. artium. Protome vt n. 20. Infra nota valoris: 24.
 REG. HV. DN. SI. CO. AC. OPA. RA. DVX. S. (sic) 1623. Scutum vt n. 20 in duobus anterioribus arcis insignia Opauiae ac Ratiboriae, in duobus posterioribus supra: Aquila media sub sole; infra: septem castella. A lateribus 8. 2. Schmeizel Tab. v. B. XXXI. aureus, sed typarijs argentei 24. denariorum, cufus.
- 25.) GAB. D. G. S. R. I. ET TRAN. PRIN. Protome cataphracta capite aperto.
 PA. R. HV. DO. SI. CO. OP. RA. DVX. 1625. B. Virgo coronata sedens cum Jesulo ad dextras; sub pedibus luna cornuta, iuxta N. B. subtus insignia Hungariae bipartita. Röhler T. II. n. 2265.
- 26.) GAB. D. G. S. R. I. ET TRAN. PRIN. Protome loricata, capite nudo, ad humeros cum paludamento.
 PA. R. HV. DO. SI. CO. OP. RA. DVX. 1626. Typus b. Mariae sedentis, corona nimboque ornatae, atque dextra Jesulum nimbatum sceptrigerumque tenentis, sub pedibus luna bicornis, infra parmula coronata cum insignibus Hungariae bipartitis. A lateribus: *Simplex. Com. Fesjetiz.*
- 27.) GAB. D. G. RO. IM. ET TRAN. PRIN. Scutum coronatum ac bipartitum cum scutulo gentilitio in medio. In area I. Fluuii Hungarici. II. Crux duplex coronae apertae collique insistentis, iuxta N. B.
 PAR. REG. HVN. DO. SIC. CO. OP. R. DV. 1627. Virgo Maria coronata et nimbo ornata, tota radiis circ-

(†) Sic: sed legendum: PARTIUM REGNI.

circumdatus sedet, dextra genstans Iesulum sceptrigerum et nimbo cinctum. Schmeizel Tab. n. XXXII.

28.) GAB. D. G. SA. RO. IM. ET TRAN. PRIN. Protome vt anno 23.

PAR. R. HVN. DO. SI. CO. OP. RAT. DVX. 1627. B. Virgo tota radiis illustrata, capite coronato nimboque cincto sedens, dextra sceptrum, sin. Iesulum nimbatum globumque crucigerum tenentem. Ad pedes scutulum ouale cum fluuiis Hungaricis et cruce patriarchali in corona. *Simplex.*

29.) GAB. D. G. SA. RO. I. ET TRAN. PRIN. Protome capite aperto.

PAR. R. HVN. DO. SI. CO. OP. R. DVX. 1628. B. Virgo coronata, radiisque circumfusa sedens, d. Iesulum sceptrigerum, ad pedes luna crescens: infra scutulum cum armis Hungariae. *Dupl. L. B. de Bruckenthal.*

30.) PAR. R. HVN. DO. SI. CO. OP. RAT. DVX. 1628. Deipara corona radiisque cincta sedens, d. sceptrum, f. Iesulum laeua globum tenentem: sub pedibus luna consueta: ad latera N. B. infra insignia Hungariae. *Simplex Eiusdem.*

31.) GAB. D. G. SA. RO. IM. ET TRAN. PRIN. Protome, vt supra.

PAR. R. HVN. DO. SI. CO. OP. RAT. DVX. 1628. Similis B. Virginis praecedenti typus, nisi quod siglae: N. B. in ima parte iuxta scutulum sunt. *Simplex. Eiusdem.*

32.) GAB. D. G. SA. RO. IM. ET TRAN. PRIN. Protome loricate capite nudo, humeris paludamento amictis

PAR. R. HVN. DOM. SIC. COM. OP. R. DVX. 1629. B. Virgo coronata pallioque amicta, tota radiis circumfusa sedens, d. sceptrum, sin. Iesulum nimbo cinctum globumque crucigerum ferentem. Ad pedes scutum solito maius cum bipartitis Regni Hungariae insignibus, in ima parte siglae: N. B. *Simplex. Com. Festetic. A-*

lium similem cum Epigr. PAR. R. HVN. DO. SI. CO. OP. RAT. DVX. Schöler T. II. n. 2267. et Cl. Schwarz pag. 48.

33. GAB. D. G. REX HVN. ET PR. TRANS. Cum hac epigrapha aureum commune, cum effigie Principis ab vna, et typo Mariae Virginis ab altera parte, hoc anno 1629. cufum, Schmeizelius se vidisse pag. 74. testatur. Numus certe aenigmaticus, sed absque dubio a monetario imprudente cufus. Conf. Cl. Schwarz, pag. 47.

54. *Catharinae Brandenburgicae*, sororis Frid. Wilh. Electoris, est ab vna effigies ad morem istius temporis ornata, cum inscript. CATH. D. G. N. M. B. S. R. I. TRAN. PRIN. ab altera, scuti in varias areas distincti, cum scutulo in medio, superiores areae insignia Transilvanica, ceterae Brandenburgica exhibent, cum inscript. PART. REG. H. D. SIC. COM. 1630.

* Plenior huius aurei simplicis dabimus descriptionem:

1.) CATHarina D. ei G. ratia, N. ata M. archionissa B. randenbur. ica, s. sacri R. omani I. mperii ET TRAN. siluaniae PRINC. eps. Protome facie aduersa.

PAR. tium R. egni H. ungariae D. omina, sic. ulorum CO. mes, A. C. B. orulliae, I. uliae C. liuiae, M. on. tium D. ucissa, 1630. Scutum ovale corona clausa opertum, inque sex areas distinctum. In area I. Aquila media sub sole. II. sub luna bicorni septem castella 1, 2, 4. III. Leo erectus. IV. Aquila Brandenburgica. V. Gryphus et VI.

Qua-

Quatuor quadrae Zolleranae. In scuto medio Anseres Bethleniani sagitta confixi. Ad latera: c. v. *Colos-Var. Rarissimus*, eiusdem raritatis et sequens:

2.) CATH. D. G. N. M. B. S. R. I. ET TRAN. PRINC. Protome vt in antecedente.

PAR. R. H. D. SIC CO. L. N. B. I. C. M. D. 1630. B. Virgo coronata, nimbo cincta radiisque circumfusa sedens, d. sceptrum, f. Iesulum pomiferum et nimbo redimitum. Ad pedes parma scutulata cum aquila Brandenburgica. *Simplex*.

3.) CATH. D. G. N. M. B. S. R. I. ET TRAN. PRIN. Protome eius aduersa.

TANDEM BONA CAUSA TRIUMPHAT. Leo canem proculcans: Victoria cum ferto superuolitante. *Sextupl. L. B. de Bruckenthal*. Numus hic mnemonicus est, formae oualis, et eximiae raritatis.

55. *Stephani Bethlen*, ab vna effigiem barbatam cum mitra et inscriptione: STEPH. BETH. D. G. PRIN. TRA. ab altera scutum anseres siluestres e diametro sagitta transfixos et circa scutum draconem, vt supra in gyrum actum, et caudam ore mordentem, cum inscript. PART. HVNG. DOM. ET SIC. COM. 1630. ostendunt.

* Aureus *simplex* III. Com. *Festetics*, hocce modo.

STEPH. BET. D: G: PRIN. TRA. Protome cataphracta, capite mitra plumis ornata aperto.

PAR. REG. HVN. DOM. ET SIC. COM. Scutum gentilitium inter c. v. *Colos-Var* in circulo a dracone formato, supra corona aperta.

56. Aurei *Georgii Rakoczi* effigiem capite pileo oblongo zobelina Scythica obducto et plumis ornato, tecto, dextra sceptrum tenente, cum inscriptione: GEORGIUS RAKOCZI D. G. PRINC. TRAN. Ab altera scutum ouale, solem, lunam, aquilam expansis alis et ciuitates septem, in medio horum circulo ouali et ex corona pendente, insigne gentilitium, aquilam dextro pede frameam tenentem, supra mediam rotam expansis alis stantem, exhibent, cum inscriptione: PART. R. H. D. ET SIC. COM. Et in alio cum inscript. *Non est currentis, neque volentis, sed miserentis Dei*, consueto symbolo.

* Tales aureos huius Principis, cum insignibus Transiluanicis atque gentilitio, nusquam vidi. Ex aliis vero sequentes:

1.) GEORG. RAKOC. II (sic) D: G: PR. TR. PAR. RE. HVN. DO. ET SIC. COM. Effigies Principis loricata, capite barbato et mitra cristata tectum, d. clauam tenet, sinistra ad gladii capulum applicata.

SOLI. DEO. GLORIA. ANNO. DOM. 1631. Tabula quadrata intextis ad latera ornamentis quibusdam, cum inscriptione:

NON
EST CURREN
TIS NEQVE
VOLENTIS
SED MISERE
NTIS DEL

ad latera: c. v. Colos-Var. *Decuplus*, similes *decupli* et *quintuplices* extant etiam de anno: 1637. RAKOCII loco RAKOCY positum esse, nullus dubito.

- 2.) GEOR. RAKO. D. G. PR. TR. PA. RE. HVN. DOMI. Protome loricata, vt prius.

ET SICVLORVM COMES 1633. Similis aquila cum castellis VII. Sed infra castellum Claudiopolitanorum. *Simplex*. L. B. de Bruckenthal.

- 3.) GEOR. RAKO. D. G. PRI. TRA. Protome vt no. 1. PA. RE. HV. DO. ET SIC. CO. 1631. Aquila coronata expansis inter a. i. *Alba Iulia*, d. acinacem gerens, s. pede lineae insistit qua super: AQUI-
LA, desuper vero septem castella in vna serie. *Simplex*. Cl. Schwarz p. 60. Similis habetur de anno 1646. excepto: GEORG. — Schmeizel, Tab. VI. n. XXXVII.

- 4.) GEORGIVS RAKO. D. G. PRI. TRA. Protome capite aperto.

PAR. REG. HVN DO. ET SI. CO. 1645. B. Virgo coronata et nimbo cincta in luna falcata, circumiecto amiculo sedens, d. sceptrum, s. Jeshulum pomigerum nimboque insignem. Ad latera: N. B. infra scutulum coronatum cum insignibus bipartitis Hungariae. *Simplex*. Schwarz p. 52.

- 5.) GEORGIVS RAKOCI. D. G. PRI. TR. Protome Principis.

PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1646. Effigies b. Virginis inter N. B. cum insignibus Regni Hungariae sub pedibus. Röbher T. II. n. 2274.

- 6.) GEORG. RAKO. D. G. P-TRA. Protome priori consimilis.

PAR. REG. HVNGA. DOM. ET SIC. CO. 1647. Scutum coronatum inter: N. B. Superius sol, aquila dimidiata, et luna crescens: in media area dimidium rotae: infra aquila coronata cum acinace: porro VII. castella: 3, 3, 1. *Sextupl.* L. B. de Bruckenthal.

7.) GEORG. RAKO. D: G. PRI. TRANS. Protome loricata capite nudo, d. sceptrum tenet, f. gladii capulum.

PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1648. B. Virgo coronata in luna bicorni inter: N. B. d. Jesulum nimbo cinctum globumque crucigerum tenentem, sin. sceptrum. Subtus scutulum coronatum cum bipartitis R. Hungariae insignibus. *Simplex Com. Fesletics.*

8.) GEORG. RAKOCI. D. G. PRI. TRA.

PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1648. Idem in utraque parte ut Num. 6. typus. *Simplex. L. B. de Bruckenthal.*

Similes sunt Georgii II. Rakoczi filii, aurei, iisdemque insignibus et inscriptione.

* 1.) GEOR. RA. D: G: P. TR. Protome loricata capite barbato pileoque zobelino opertum, d. sceptrum, f. capulum gladii.

PAR. REG. HV. D ET SI. CO. 649. B. Virgo coronata sedens, d. Jesulum pomigerum nimboque cinctum, f. sceptrum, ad pedes luna falcata. Ad latera: N. B. infra insignia R. Hungariae bipartita in parmula coronata. *Simplex. Schwarz p. 53.*

2.) GEO. RA. D. G. P. TRA. Protome loricata, priori similis.

PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1650. B. Virgo coronata sedens, d. Jesulum dextra globum tenentem, f. sceptrum, sub pedibus luna falcata. Ad latera: N. B. Infra insignia Hungariae. *Simpl. L. B. de Bruckenthal.*

3.) GE. RA. D. G. P. T. Similis Protome.

PAR. RE. HV. DO. ET SI. COM. 1651. Idem cum antecedente typus. *Simpl. Eiusdem.*

4.) GEOR. RAKO. D: G: PRI. T. Protome ut no. 1.

PAR.

PAR. REG. HVN. DOM. ET SIC. COM. 1652. Scutum coronatum bipartitum, in area I. supra sol infra aquila media expansis alis; in II. Luna cornuta, infra septem castella. In scuto medio insigne gentilitium, aquila corona acinacem d. gestans, supra rotam mediam. In margine scuti hinc inde: N. B. *Nagy-Banya*. Decuplus C. *Festetics*.

- 5.) GE. RA. D. G. P. T. Protome cataphracta vt in ceteris.

PAR. REG. HVN. DO. ET SIC. COM. 1653. B. Virgo coronata in luna falcata, d. Jesulum pomigerum, f. sceptrum. A lateribus N. B. Infra parmula coronata cum insignibus Hungariae *Simpl. C. Festetics*. Similem de anno 1655. sed cum Epigr. PAR. RE. HV. DO. ET. SIC. COM. Köhler T. II. n. 2275. Huic *similis* extat etiam de anno 1656.

- 6.) GEOR. RAK. D. G. PRI. TRA. Scutum coronatum duabus areis distinctum inter: N. B. in area I. fluuui Hungarici: in II. crux duplicata.

PATRONA HVNGAR. 1653. B. Maria coronata, radiisque circumfusa sedens, d. sceptrum, f. Jesulum. *Quadrans L. B. de Bruckenthal*.

- 7.) GEORG. RAKO. D. G. P. TRA. Protome more consueto.

PAR. REG. HVN. DOM. ET SIC. COM. 1654. Scutum coronatum bipartitum, inter N. B. In area I. Superne sol: infra aquila dimidia. In area II. Luna bicornis, infra castella, in scuto medio insignia Rakocziana. *Septupl. L. B. de Bruckenthal*.

- 8.) GE. RA. D. G. P. T. Protome, vt supra.

PAR. REG. HV. DO. ET SI. CO. 1654. Typus consuetus B. Virginis sedentis inter: N. B. Infra insignia Hungariae in scutulo coronato. *Simpl. Eiusdem*.

- 9.) GEORGIUS RAKO. D. G. P. T. Protome eadem.

PAR. REG. HVN. DOM. ET SIC. COM. 1656. Scutum coronatum, vt in priore. *Simpl. Eiusdem*.

10.) GEOR. RAKO. D. G. PRI. TRA. Protome more solito.

PA. RE. HV. DO. ET SIC. CO. 1657. Aquila coronata expansis alis inter: A. I. *Alba Iulia* d. acinacem tenet, subtus AQVILA tandemque septem castella in vna serie. *Aureus sexangulus. Com. Fessler's.*

11.) GEORGIUS RAKOCI D. G. PRINCEPS TRA. Effigies cataphracta capite mitra zobelina operto, d. clauam turcicam, s. ad capulum glaudii.

PART. REG. HVN. DO. ET SIC. CO 1657. Scutum sub corona clausa, ouale et bipartitum. In area 1. Aquila media, supra sol radiatus; in 2. supra luna falcata radiisque illustrata, infra vero septem castella, 1, 2, 2, 2. Scutum medium exhibet Aquilam cum acinace supra mediam rotam. In margine scuti infra: A—I. *decuplus*. Alium *quadrangularem* huius anni pedentem XI. Ducatos, 37. gr. possidet III. L. B. *Bruckenthal*.

12.) GEOR. RAKO. D: G: PR. TR. Effigies cataphracta vt n. 5,

PAR. REG. HVN. DO: ET SIG: CO: 1660. Scutum bipartitum, ouale, pileo principali opertum. In arae 1. sol radiatus et aquila media; in 2. luna bicornis radiata, et septem castella, 1, 2, 2, 2. Scutum medium exhibet insigne Rakocianum, aquilam mediae rotae insistentem, ungue acinacem tenentem. Ad latera scuti: c. v. *Colos-Var. Decuplus*.

57. Trium solummodo mensium interludio *Franciscus Rhedai* Principatum tenuit, aliquos tamen cum consuetis et Rhedeianae familiae insignibus cudi fecit.

* Numi albis coruis rariore et vix inspecti.

58. Frequentes sunt *Achatii Bartsai*, inter quos *decuplus*, cum inscriptione circulari: ACHATIVS BARTSAI D. G. PR. TR. PA. RE. HV. DO. SIC. COM. in area insignia Transilvaniae, et in medio scutulo, gentilitium: brachium supra cubitum telo transiectum et cubito tenus coronae innixum, manu frameam tenet. 1660. altera circulariter: SVB OPPRESSIONE RAKOCIANA REGNI TRANSILV. ET OBSIDIONE CIBINIENSI. Alia sunt propria effigie et ordinariis Principatus et familiae insignibus.

* Ex aureis infelicis huius Principis obseruauit:

1.) ACHA: BAR. D. G. PR. TR. Effigies capite barbato et nudo, tunica ungarica amicta, d. tenens sceptrum.

PA. REG. HVN. DO. ET SI. CO: 1. 6. 5. 9. Scutum coronatum ouale et bipartitum, in area 1. Aquila media sub sole radiato, in 2. Luna radiis circumfusa, infra septem castella: 1, 2, 2, 2. In scuto medio insigne Bartschaianum: brachium cataphractum acinacem tenens, sub cubito sagitta transfixum, cubito vero coronae apertae innixum. Ad latera: c. v. Coloschvar. *Decuplus* C. Festsetics.

2.) ACHA. BAR. D. G. P. TR. Protome loricata, pileo cristato, d. sceptrum, s. capulum acinacis.

PA. RE. HV. DO. ET SI. CO. 1659. Scutum ouale coronatum, et bipartitum. Area superior continet insignia Bartschaiana, inferior distincta: in areola 1. solem, et aquilam dimidiam; in 2. vero

vero lunam falcata[m], et VII. castella: 3, 3, 1.
Ad latera: c. v. (Coloschvár) *Simplex*. L. B.
de Bruckenthal.

3.) ACHA. BAR. D. G. PR. TR.

PAR: REG: HVN: DO: ET SIC: CO: 1660. Idem
in vtraque parte typus, vt no. 1. *decuplus*.
Eiusdem.

Alius similis quintuplex forma ordinaria. L. B.
de Bruckenthal.

4.) ACHATIVS BARCSAI: D: G: P: T: PA: REG: HV:
DO: SI. C: Scutum coronatum et bipartitum,
in area 1. supra sol radiatus, infra aquila media;
in 2. supra luna radiata, infra septem castella:
1, 2, 2, 2. In scuto gentilitio, quod medium
est, brachium lorica[m] vt supra, sed telo su-
pra cubitum transiectum. Ad latera: 1—6.

6—0.

SVB. RAKOCIANA OPPRESSIONE REGNI TRANS. † In
secundo circulo: ILVANIAE. ET OBSIDIONE. CIBI-
NIENSI. In area:

D E V S
P R O V I
D E B I T.

aureus octangulus et decuplus, Com. Festetic.

Alius itidem decuplus forma consueta, cum siglis:
I. R. ad scuti latera. L. B. *de Bruckenthal*.

5.) ACHATIVS BARCSAI D. G. P. T. PA. RE. HV. DO. SI. CO.
Idem scutum, nisi quod aquila, Comitatusium
insigne, hic coronata sit, brachiumque ab imo
fagitta transfixum. Infra a lateribus scuti:
16—60.

SVB RAKOCIANA OPPRESSIONE REGNI TRA. Inscri-
ptio circumferentialis interior: NSILVANIAE ET
OBSIDIONE. CIBINIENSI: In area:

. D E V S.
. P R O V I.
D E B I T.

octangulus et decuplus. Eiusdem.

59. *Ioannis Kemeny* aurei effigie barbata, capite pileato, thorace loricato, dextra sceptrum tenente, inscript. IOH. KEMENY D. G. PRIN. TRANS. a uersa parte, insignibus, in medio gentilitio; cerui palmati, seu rangiferi e corona ad medium exilientis et vtrunque lateraliter solis et lunae, aquilae et septem ciuitatum, cum inscriptione: PAR. R. H. DOM. ET SIC. COMES.

* Huius numi rarioribus adnumerandi sunt, aureos vidi:

1.) IOAN. KEMENI D. G. PRIN. TRA. Protome cataphracta, barbata, pileoque zobolino tecta, d. clauam turcicam, f. gladii capulum.

PAR. REG. HVN. D. ET SI. CO. 1661. Scutum ouale pileo principali opertum cum scuto medio, insigne gentilitium continente, ad cuius latera supra sol et luna radiis circumfusa; infra, aquila media septemque castella: 2, 2, 2, 1. *Simplex C. Festetics*. In alio simili epigraphe: IOH. KEMEN. D: G: P: TR. Auersae: PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1661.

2.) IOAN: KEMENY D: G: PRI. TRA. Protome vt no. 1.

PAR. REG. HVN. DO ET SIC. CO. 1661. Scutum coronatum et bipartitum, in area 1. supra sol radiatus, infra aliqua media; in area 2. supra luna radiata, infra septem ciuitates: 1, 2, , 2. In medio scutum gentilitium. Ad latera: c. v. Colos-Var. *Decuplus C. Festetics*.

3.) IO. KEMENI D. G. P. T. Protome eadem.

PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1661. Similis vt Num. 1. Typus. *Dupl. hexagonus. L. B. de Bruckenthal.*

60. *Michaelis Apafi* decupli, quinarii, binarii et simplices, rotundi, quadranguli et sexanguli, cum effigie capite pileato, dextra sceptrum tenente: MICHAEL. APAFI D. G. PR. TR. ab altera; insigne familiae de Apa-Nagyfalua, vitis botrifera supra cassidem ense transfixam pendula; et ordinaria Provinciae, cum inscriptione: PART. H. DOM. ET SIC. COMES.

* Recensemus etiam huius Principis aureos, etsi quoad maximam partem minime rari:

1.) MICHAEL. APAFI D. G. P. TR. Protome cataphracta, mento barbato, capite pileo zobolino plumisque insigni, tecto, d. clavam turcicam, l. capulum gladii.

PAR. REG. HVN. D. ET SICV. CO. 1663. Scutum coronatum cum insignibus Transilvaniae, et scuto gentilitio in medio columnae imposito: Subtus Cibiniensium insigne in parmula. *Decuplus C. Festetics.*

2.) MIC. APAFI D. G. PR. TR. Effigies vt no. 1.

PAR. REG. HVN. D. ET SI. CO. 1663. Scutum coronatum vt no. 1. subtus enses Cibiniensium coronati, sed absque triangulo. *Sexangulus. Eiusaem.*

3.) MI. APA. D. G. PR. TRA. Protome more solito.

PAR. REG. H. D. ET SI. CO. 1664. Scutum coronatum quadripartitum: in area I. Sol. II. Luna. III. Aquila dimidia, et IV. Septem castella: 3, 2. In scuto ovali medio Arma Apasiana. Infra insignia ciuitatis Brassouiensis, seu Coronensis inter: c. B. *Quintupl. L. B. de Eruckenbal.*

4.) MIC. APAFI. D. G. PR. TR. Protome similis.

PAR.

- PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1667. Scutum ouale coronatum, inter: A. F. (arx Fogarasch) typus antecedenti similis. *Simplex Eiusdem.*
- 5.) MICH. APAFI D. G. PR. TR. Protome loricata, vt supra.
- PAR. REG. HVN. DOM. ET SI. CO. 1667. Simile scutum ouale coronatum inter: K. V. (Kolos-Vár) sed ordo Castellorum: 1, 2, 2, 2. *Decupl. Eiusdem.*
- 6.) MIC. APAFI. D. G. P. T.
- PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1667. Idem in vtraque parte typus, ordo vero castellorum: 2, 2, 2, 1. *Simplex. Eiusdem.*
- 7.) PAR. REG. HVN. DO. ET SI. CO. 1668. Idem scutum inter: A. F. *Simplex. Eiusdem.*
- 8.) MICHAEL. APAFI. D. G. PRIN. TRAN. Effigies vt supra.
- PAR. REG. HVN. DOM. ET SI. CO. 1670. Clypeus coronatus, cum scuto gentilitio in medio; a lateribus supra sol et luna falcata, infra aquila media et septem castella: 2, 2, 3. Hinc inde: A. F. *Arx Fogarasch. Simpl. Eiusdem.*
- Alius* decuplus, et similis de anno 1671. L. B. de *Bruckenthal.*
- 9.) MI. APA. PRIN. T. Protome more solito.
- PAR. REG. H. D. ET SI. CO. 1673. Scutum coronatum cum insignibus regni Transilvaniae, et Apasianis. In ima parte insigne Coronensium, siue corona radici imposita. *Quintupl. L. B. de Bruckenthal.*
- 10.) MIC. APAFI. D. G. PRIN. TR. Eadem effigies.
- PAR. REG. HVN. DO. ET SI. C. 1674. Scutum ouale corona opertum, in parte superiore sol et luna cornuta; inferiore aquila media septemque ciuitates, 2, 2, 1. In scuto medio insigne Apasianum. *Simplex Eiusdem.*
- 11.) Aureus insolitae magnitudinis pendens 100. Duc. in cuius medio typus aurei decupli, quem typi decem ducatorum simplicium circumdant:

Adv. MICHAEL. APAFI. D. G. PRIN. TRAN. Protome loricata vt supra. *Typus vero simplicium* :

MI. APAFI. D. G. PR. T. Protome more solito.

Av. PAR. REG. HVN. DOM. ET SIC. CO. 1674. Scutum exsculptum pileo ducali tectum cum scuto gentilitio in medio columnae imposito, a. dextra, supra sol radiatus, infra septem castella: 2, 2, 3. a sinistra, supra luna radiata, subtus aquila media, *simplicium* :

PAR. REG. HVN. DO. ET SI. C. 1674. Scutum corona aperta, supra sol et luna; infra aquila media et septem castella: 2, 2, 2, 1. In scuto arma gentilitia.

12.) MIC. APAFI. DEI: G: P: Inscriptio interior literis maiusculis, exterior vero in duobus ramulis in formam corollae positis: SPLENDOR OPES AVRVM MVNDI MIHI NVLLA VOLVPTAS QVIN PVTO PRO CHRISTO HAEC OMNIA DAMNA MEO. Effigies cingulotenus, vt in aliis, cataphracta, pileo zobolino plumisque ornato tecta, d. sceptrum, s. capulum gladii.

PART: REG: HVNGARIAE: D. ET SI: CO: 1677. Epigraphe exterior in duobus ramis vt supra: SPES CONFISA DEO NVNQVAM CONFVSA RECEDIT. FIDENTEM NESCIT DESERVISSE DEVS. Scutum gryphis ornatum, atque corona principali opertum. In margine coronae literae: C. D. H. In scuto supra: sol et luna; infra: aquila media et septem castella, 1, 3, 2, 1. Scutum gentilitium in medio, seu galea ense transfixa, viti imposita, cuius duo palmites botriferi supra galeam. Subtus in parmula literae: A: F: (Arx Fogarasch) et tres pisces. *Aureus insolitae magnitudinis Cimelii Caesar. conf. Neueröfn. Münzkabinet. T. I. Tab. XXXIX.*

13.) MIC. APAFI. D. G. P. T. Protome vt alias.

PAR. REG. HVN. D. ET SI. CO. 1677. Scutum ovale coronatum cum insignibus Transilvanicis, et gentilitiis in medio. Infra in scutulo: A. I. *Decupl. hexagonus. L. B. de Bruckenthal.*

14.)

- 14.) MIC. APAFI. D. G. P. TR. Effigies more solito.
PAR. REG. HVNG. DO. & SI. CO. 1678. Scutum cum insignibus Transilvaniae et gentilitio, infra: A. F. *Simplex*.
- 15.) MIC. APAFI. D. G. PR. T. Protome similis.
PAR. REG. HVNG. DO. & SICV. COMES. 1681. Simile, vt 1678. Scutum cum Siglis: A. F. *Simplex*.
L. B. de Bruckenthal.
- 16.) MIC. APAFI. D. G. PRI. T. Eadem protome.
PAR. REG. HVNG. DO. & SIC. COMES. 1682. Idem typus cum siglis: A. F. *Simpl. Eiusdem*.
- 17.) MICHAEL. APAFI. DEI GRATIA PRINC. TRANS. Effigies vt supra,
PAR. REG. HVNGARIAE. DO. ET SI. CO. 1683. Scutum ouale coronatum, in quo supra, sol radiatus et luna falcata radiis illustrata, infra: aquila media et septem castella: 2, 3, 2. In medio scutum gentilitium columnae impositum. Subtus in parmula: A. I. (Alba Iulia) *Decuplus*.
Alius *similis* de anno 1689. cum siglis: A. F. (Arx Fogarasch) sexangulus eiusdem ponderis. *Com. Festetics*.
- 18.) MIC. APAFI. D. G. P. TRAN.
PAR. REG. HVNGA. DO. & SI. CO. 1684. Typus vt anni 1682. qui in duobus etiam sequentibus occurrit. *Simpl. L. B. de Bruckenthal*.
- 19.) MIC. APAFI. D. G. P. ERA.
PAR. REG. HVNGA. DO. & SICV. CO. 1684. *Simpl. Eiusdem*.
- 20.) MIC. APAFI. D. G. P. TR.
PAR. REG. HVNGA. DO. & SICVLO. COM. 1685. *Simplex Eiusdem*.
- 21.) MICHAEL. APAFI. DEI GRATIA. [PRINC. TRANS. Protome more solito.
PAR. REG. HVNGARIAE. DO. ET SI. COM. 1686. Scutum ouale coronatum cum insignibus Transilvaniae, et gentilitio. Infra: A. I. *Sextupl. hexagonus. Eiusdem*.
- 22.) MIC. APAFI. D. G. P. TRAN. Protome similis.

PAR. REG. HVNGA. D. & SICV. CO. 1687. Idem scutum infra. A. F. *Simpl. Eiusdem.*

Alius similis de anno 1688. forma solita. *Alius* item hexagonus. *Eiusdem.*

23.) MICH. APAFI D. G. P. TRAN. Protome solita.

PAR. REG. HVNGA. DO. & SICVLOR. COM. 1689. Idem cum antecedente typus. *Eiusdem.*

61. Aureorum, qui erepta barbarae feruituti Ottomanicae, et Christiano Augustae Domus Austriacae dominatui, vindicata potentibus armis Dacia, sub Diuo *Leopoldo Magno*, signari ceperunt: vna pars exhibet Augustissimi gloriosae reminiscentiae *Leopoldi* effigiem thorace tenus, aliqui paludatam stantem et lorica indutam, cum inscriptione: LEOPOL. D. G. ROM. I. S. A. G. H. B. R. *altera* infigne Imperatorium, *Aquilam bicipitem expansis alis*, in cuius pectore insignia Transiluanica cum inscriptione circulari: DVCATVS NOVVS TRANSIL. infra: C. V. Colos-Var, locus cusionis.

Iisdem sub Augustissimo et longiori vita dignissimo Caesare *Iosepho I.* fel. record. Effigie, forma et inscriptionibus.

62. In censum non veniunt, quos umbratilis Princeps *Emericus Thökölyi* ad Christianam Insulam (Grosau) sub tentorio sua effigie, gentilitiis et Transiluanicis insignibus ac titulis Anno 1690. Nec quos ciuiliam motuum nuper Praefides cum insignibus Rakocianis, ac Principatus, et inscriptione ab vna: **MONETA NOVA AVREA TRANSILV.**

63. Et ab altera, supra palmam frondosam ex septem collibus surgentem: **TANDEM OPPRESSA RESVRGET. 1705.** cudi fecerunt.

* Attamen bene monuit Cl. *Schwarzius* l. c. pag. 29. *In collectione numismatica non refert, legitime an illegitime principatum aliquis gesserit, iusque monetas conlandi recte sibi arrogauerit, an minus? Inferam igitur etiam Thökölyi aureum simplicem, quem indicat auctor, eumque rarissimum:*

EME. THÖKÖLI. D: G: P. T. Protoine cataphracta mento barbatulo, capite mitra vnionibus insigni, operto, d. sceptrum, f. gladii capulum.

PAR. REG: HVNGA: D: & SICVLO: CO: 1690. Scutum quadripartitum, cuius ad vtrumque latus supra sol et luna; infra aquila media septemque castella, 1, 3, 2, 1. In area 1. et 4. Leo coronatus erectus, vtroque pede anteriore coronam ferens; in 2. et 3. Leopardus erectus acinacem vibrans. In scutulo medio aquila biceps explicatis alis et pedibus, in vtroque vertice coronata. Scutum maius duae exornant galeae, in dextra idem leo

cum corona, in sinistra idem Leopardus cum gladio. *Excell. L. B. de Brukentbal.*

Francisci Rakoczi sunt:

1.) FRANCISCUS II. D: G: TRANSYL: PRIN: RAKOCZI.
DVX. CONFEO. R: STAT. (Confoederatorum
Regni statuum) Caput eius nudum. Subtus:
D. WAROV. F.ecit.

DIMIDIUM. FACTI. QVI. BENE. COEPIT. HABET.
Tres figurae muliebres, quarum duae stantes.
Quae a dextris dextra gladium inuersum cum
balance tenet, sinistra manu alligata dextrae
alterius mulieris, quae sinistra porrecta auicu-
lam alas vibrantem tenet. Ad pedes huius,
figura ingeniculata compedes eius soluit. Co-
ram genua liber cum inscriptione: *Leges Patr.*
Infra in segmento:

OPERE. LIB.ertatis INCHOATO.

ANNO. MDCCLIII.

XIV. IVNII.

2.) MONETA NOVA AVREA TRANS. Scutum ouale
corona clausa opertum in tres areas distinctum,
in area superiore aquila media expansis alis,
in media sol et luna falcata, in inferiori se-
ptem castella: 4, 3. In scuto medio insigne
Rakocianum, Aquila gladium gestans in rota
media.

TANDEM OPPRESSA RESVRGET. Palma arbor ex
septem (quatuor Schmeiſel, Tab. VIII. n. L.)
collibus surgens, ad utrumque latus: K. V. Co-
lós-Var et infra: 17-05. *Simplex.*

3.) Addimus numisma AntiRakocianum insignis e-
legantiae, ex argento unciale, ex auro diuersi
ponderis, a *Georgio Schüler* monetario, olim
aurifabro Cibiniensi, Cibinii cufum:

VERA S LVS PATRIAE SPONDET VR AB ARBO IS
VMBRA. SVB QVA PAX, REQVIES IPSA, SECV-
RA VIRENT. (1710.) Regio Transilvaniae paupae
sub

sub tegmine arboris cum præcipuis suis vr-
 bus, castris et fluuiis. A dextra arboris vr-
 bus cum nota: B. *Bistricium*; iuxta fluuius Szamosch;
 alia cum lit. s. *Schaesburgum*. alia: CLAUDIOP.
 alia cum lit. M. *Meia* præterlabente flumine
 Kuküllö, tandem arx DEVA. A sinistra parte:
 Cibinium ad fluuium eiusdem nominis, cum
 figis CIB. supra arx Fogaralch: FOG. cum Alu-
 ta flumine, porro Corona: COR. infra, Alba
 Iulia ALBA IVL. In segmento inter duas li-
 neas INCOLIS NOBILE PRAESIDIUM. (1710.)
 Subtus in lemnisco pensili: MANET HINC PRO-
 TECTIO REGNI. Ad marginem: G. SCHYLER.
 literis minusculis.

AV. PERFIDA CEDE TRIAS PROPRIVS CADAT
 IGNS AB ARA † MARTI IVRE PIO DISCE SA-
 CRARE TRIAS Miles caesareus cataphractus,
 leua scutum aquila Caesarea insignitum, gestans,
 gladio, quem dextra gerit, ignem in ara ac-
 censum destruit, hinc tres figurae muliebres ti-
 more perterritae elatis manibus terga dant. In
 segmento: DE INIMICIS VICTOR. duabus li-
 neis inclusum, subtus in lemnisco: INDE PA-
 VOR PATRIAE atque ad marginem: G. S. (Ge-
 org-Schuler.) — Numisma oppositum Ra-
 kociano argenteo de anno 1705. cuius typus:
 Tres figurae muliebres velatae et laureatae ad
 aram ignitam ligna conferentes, cum epigraphe:
 CONCVRRVNT VT ALANT, et subscriptione: CON-
 CORDIAE. RELIGIONVM. ANIMATA LIBERTATE. A.
 M. D. CC. V. IN. CON. SZECH.

64. Exequiale est, quod familia Ban-
 fiana cudi fecit, cuius ab vna supra
 culcitam globus cum cruce (signum re-
 giminis) inclinata, vtrinque duo gry-
 phes fractis frameis stant, (insignia fa-
 miliae)

miliae) circumfritis cupressis a vento actis, cum inscript. ET GRYPHES TEGIT VMBRA CVPRESSI. infra in mari fluctibus agitato, naus sine velis, cum inscriptione: IACTAMVR IN ALTVM. Ex aduerso collateraliter S. K. D. K. nomen inuentoris; (*Samuel Köleseri de Keres-eer*) ab altera inscriptio arealis:

NOVIS

SIMIS HONORIB9

GEORGII COM: BANFI

DE LOSONCZ: TRANSY: SVB

AVGG: ROM: IMPP: LEOP: ET IOS:

XVII. AN. GVB. REGII. EIVSDEMQV.

CONIVG: PIENT: CLARAE. COM.

DE BETHLEN. POSTQVAM. VIX.

ILLE. AN XLVIII. HAEC. XXXIX.

DVRANTE CALAMITOSO POPV

LAR: BELLO. MORT: ET

CLAVD: CONTVM: FIL:

FILIAEQV. AE: GR: E:

AN: D: MDCCIX.

F. E.

* Ita in numo depicto; sed Kölescherius hocce modo: *Nouissimis honoribus Georg. Com. Banfi de Losonc Transilvaniae sub Augg. Rom. Imp. Leop. et Ioseph. XVII. Ann. Gubern. Regii. Eiusdemque Coniug. Pient. Clarae Comitissae de Bethlen, postquam vixit ille A. Aet. XLVIII. haec XXXII. durante*

rante calamitofa populari bello mori. et Claud. contumul. Filii Filiaeq. aetern. gratitud. ergo. A. D. M. DCC. IX. F. F.

65. Pro memoriali Familiae cui e-
rant nuper decupli, quincupli aurei
Principis Valachiae, qui ab vna effi-
giem, pro more gentis capite mitra pre-
tiosa tecto, de humeris clamide pen-
dente ornatam, cum infcriptione cir-
culari: **CONSTANTINVS BASSA-
RABA DE BRANCOVAN.** ab altera
infigne Valachiae, quo Princeps in ex-
peditionibus politicis (in ecclesiasticis
enim alio, Constantini fcilicet, et He-
lenae in medio crucem tenentibus.)
vtuntur. Sub mitra principali, in scu-
to coruum vibratis alis, rostro crucem
fimplicem tenentem, fupra truncum ar-
boris ramum ftantem, ad latera super-
ne folem et lunam, cum infcriptione
circulari: **D. G. VAIVODA ET PRIN-
CEPS VALACHIAE TRANSALPI-
NAE.** exhibent. Infaufum hoc nu-
mifma familiae Brancouanae parentat,
pofteaquam Princeps cum fuis in holo-
caufum barbarae tyrannidis conceffit.

* Numi diuerfi moduli inufitatique ponderis, ex
auro et argento in Hollandia cui.

66. At sub moderno Piissimi Imperatoris *Caroli VI.* regimine, florente metallurgia, numerosi cuduntur aurei, quorum hoc quam maxime pretium auget, quod Indulgentissimus Imperator, se *Principem Transilvaniae*, appellari et in aureis signari permittat. Exhibent Imperatorem effigie Maiestatis plena, cum inscriptione: **CAROLVS. VI. D. G. R. I. S. A. GER. HISP. HVN. BOH. REX.** auersa parte, bicipitis aquilae sceptrum et enses erectis pedibus tenentis, alis expansis et ore hiantes, Imperialia et in pectore Transilvaniae insignia cum inscriptione: **ARCHIDVX AVST. DVX BVR. PRINCEPS TRANSILVANIAE.** Cuius fastigium augeat Oriens et Occidens, glorias cumulent parti ex utroque triumpho; veneretur septentrio, sentiat Auster, et in fideli obsequio quod supra XXXX. datur, multiplicata, soluat vota, deuotissima Maiestati haereditas Dacica.

67. Monetaria Transilvanica sub cura Regalium Caes. Administratoris, in maioris moduli numismatibus ab vna: Insignia Steiuilliana, crucem in scuto, cum inscriptione: **IN VIRTUTE TVA.** Ab altera: septem montes, singulorum apices

apices planetarum characteristicis, ad latera et hinc inde cuniculis et puteis metallifossoriis, notatos, cum decliui planitie et inscriptione: RESTAVRA-BVNTVR. repraesentat.

Cassis craticulata supra galeam cruce Steinuilliana cum inscriptione: DECVS IN ARMIS. ab altera: Ensis erecta ramo soleae conuoluta, cum inscript. VTROQVE CLARESCERE PVL-CHRVN. Dicata ambo Excellentissimo Armorum Caess. Praefecto in Transilvania et Rei Metallicae Patrono.*

* Ipse Comes *Steinville* Sabesi, vbi plerumque la-
tuit, officinam fusoriam habebat, atque lapides
auriferos saepe in plateis viisque publicis legebat.
Dixisse fertur: Coloni Transilvani nonnunquam
lapide vaccam peterent, qui ipsa vacca carior
esset. Obiit Deuae d. 21. Oct. 1720. inde Cibi-
nium deductus, tandem d. 12. Nov. in Monaste-
rio Familiae D. Francisci sepultus est.

Effigies Caesaris Augusti *Caroli VI.*
Inferius: COR DOMVS AVSTRIACAE;
superne ex nubibus prouidentia ex Cor-
nucopiae mittit coronas, sceptrum et
poma imperialia cum inscriptione: HIS
NULLVM CAPVT APTIOR VNO.
Ab altera: ad portum plenis vellis
ap-

appellentem nauim, praeuolat fama
tubam inflans, cuius peristroma pen-
dens ornatur literis numeralibus: C. VI.
cum inscriptione: INGREDIOR FAV-
STO SVB SYDERE PORTVM. dum
Barcellona Genuam appelleret, alludens.

Effossis vallis fortalitii *Alba Iuliacen-*
sis antehac, *Carolinensis* nunc; dum pro-
pugnaculo a Carolo dicto, primus la-
pis angularis festo *Caroli Boromaei* po-
neretur, numisma aureum *maioris* et
medii moduli cufum est, cuius ab vna,
repraesentatur Fortalitium heptagonum,
supra hoc, aquila protensis alis eleua-
ta fortalitium obumbrans, cum inscri-
ptione: TVTISSIMA QVIES; subtus
ostenditur bifidus canalus ducendis flu-
uioꝝ Maros et Apuli ramis; ab al-
tera duo disticha arealiter:

LVCE SACRA CAROLI SIMILES ALBA ACCIPIT
ORTVS:

IN SOLIDA PRIMVS PONITVR ARCE LAPIS.
IVLIA NATA FVI, CAROLVS VIM ROEVR ET
AVXIT:

IVLIA SIN LIBEAT, NVNC CAROLINA VOCER.

Infra septem castrorum, seu urbium si-
mulacra.

* In maioribus occurrunt in segmento anticae siglae :
 G : I : H. Aquila pede dextro flabellum, ut videtur, gerit. Extant etiam in argento.

Pallas galeata et loricate, sinistra lanceam, dextra ad pedes scutum cum insigni crucis tenens, ad montes metallicos stat, cum inscriptione sub pedibus :

MINERA ꝥ CVRII ☉ LIS ꝥ NEQ. ꝥ TVRNI
 MOX. ALBAE. COEPTI. CAUSA.
 LABORIS. ERAT.
 G. H.

Circumferentialiter : ST. C. A. STAINVILLE. S : C : M : CONS : BELL :
 EQVIT : GEN : CATAPHR : COL :
 ET GEN : COMM : IN TRANSILVA.
 Ab altera : Fortalitium Carolinense cum bifido canali; inferne :

CONDITVR ALBA. CAPVT. REGNI. QVAE.
 IVLIA
 QVONDAM A. STAINVILL. LAPIS. EST QVI
 DACCICA. RVDERA. DEVAE. RESTAVRARE.
 PARAT. DE QVO CSICK. SEREDA.
 PLAVDET.

Supra semicirculariter : ANNO qVo.
 GENERALIS. ERAT. COMENDANS. IN
 TRANSILVANIA. Dum.

Dumque melioris Europae et fidelium subditorum solatio faustum Natalem Serenissimi Archiducis Leopoldi Primogeniti Augustissimi, Principis Iuventutis Christiani orbis, publica hilaritas Daciae celebraret, prodiit numisma, cuius ab vna parte ostenditur anulus, cui ornatus et pretium absente gemma et eius theca vacua, deest, simulacrum angeli infantulum fasciatum imponendum praesentat, cum circulari inscriptione: GEMMAM QVAE DERAT TANDEM OSTENDIT OLYMPVS. Ab altera stant septem Pyramides, planetarum, siue metallorum simulacris characteristicis desuper insigniti; inter sex Pyramides e regione septimi, quae solis est: Infantulus in cunis, cum inscriptione:

CAESAREAE SOBOLI SEPTEM SVA DONA PLANETAE SVBSTERNVNT.

E nubibus fulgurans tonitru proster- nit exercitum Turcicum, cum inscri- ptione: NON SINE STRAGE VENIT. Ab altera: Porta occlusa superne lunae corniculatae insigni nota- ta, e diametro e nubibus manus en- sem ramo laurino circumuolutum fera- mento apice impactum, cum inscri- ptione

ptione superna : VICTORE EVGENIO CEDITE TEMESII. Sub porta inferne alludendo ad ensem : HAEC CLAVIS RESERARE VALET.

68. Figura numismatica authoris , quam liber praefens prae se fert, repraesentat Imperatorem paludatum sedentem, scipionem regiminis vna, altera sceptrum benigne protendentem, a retro Victoria gradiua fertum laurinum capiti imponit, cum inscriptione : OPTIMO PRINCIPI RESTITVTORI DACIAE. Auerfa parte : Dacia muliebri habitu supra septem ciuitates sedens, vna manu cornucopiae, altera bilancem tenet, per tres genios, status totidem indicantes, scutellam, cui cor impositum et ex eo solem orientem radiatum, auri insigne, offert cum inscriptione : DONVM PAR VOTIS. Infra iacent incus, malleus et rastrum, laboris in aurariis instrumenta.

Haec sunt praecipua Daciae modernae aurea numismata, quae tam monetariae illustrandae, quam Historiae Dacicae, elegantissimo hodiernorum a Numismatibus instituto, texendae, speciminis loco, hac vice sufficient.

CAPVT IV.

Constitutiones Prouinciales de Re Metallica et Monetaria recenset.

I.

Maiestas et Regalia indiuiduo nexu vnum sunt, Iuraque Principum tuentur, quae tam eminentis potestatis, quam conseruationis publici, propriique vtilis causa exercere solis competit omni iure Imperantibus.

Dominii eminentis sequela est ius Territoriale, sic Iuris Territorialis annexum est Ius Fodinale cuiuscunque metalli, auri cum primis, argenti, mercurii viui, nec non minerarum salis, sulphuris et nitri; quae licet in priuatorum fundis reperiantur; omnis tamen praerogatiua, et omne ius in et circa illa, ad Regalia Principis pertineat, ac in ipsius arbitrio sit, vsum fructum in totum, vel ex parte priuato permittere, vel sibi retinere. Et hodie vulgari nomine Fiscalitates vocantur. *Vid. Approb. Const. Part. II. Tit. IX. Paragr. 1. 2.*

Com-

2. Communicatur hoc regale Dominis terrestribus, vel Communitatibus iure Feudi, vel erga certum canonem ab eminenti potestate praescriptum; vt quantum Principes de hoc iure cedunt, tantumdem iuris, sed ministerialis, se habere agnoscant.

Nobiles enim et Communitates planetaria luce gaudent, et omnem potestatem a Principis potestate mutuantur. Ipsa conditionum, quibus Maiestas saepe septa est, obseruatio, non est iuris eminentis cessio; sed tantummodo boni publici tutela. Nec stricto suo iure Principes semper utuntur; sed territoriale ius in occupatione fodinarum, ad priuatos pertinentium, redemptione per aequiualens, mitigant.

Vt Nobilium Communitatumque Iura sint tantum Feuda, et possessiones, feudales. Siquidem de iure Principis est, Nobili et Nobilitatis praerogatiuam, et bonorum immobilium dominium ex condicito fidelitatis promissae largiri; sed et per vrburarum, decimarum, aut certarum portionum, quae in fodinis *Kukus*, appellantur, solutionem, vt et

P 2 prae-

praeemptionem, Vorkauf, memoriam Domini eminentis recolere. Et exinde, fidelitate violata, amissionis omnium bonorum poenam, de iis fumere.

Instituto Collegio Aurariarum in Dacia, Romani non tantum Rei Metallicae fodinalis et lotoriae procurandae, sed et census cogendi causa, designatis officiis, se summos fundi dominos esse, declararunt. Eadem iuris constitutio ad quorumlibet Principum dominia, deriuata est. In Imperio quidem Romano-Germanico, ad solos Principes Electores Ius fodinale per *A. B. Capit. IX.* restrictum erat, nunc ad omnes, qui iura territoriorum habent, aequaliter spectat. *Carpzov. Const. 53. Def. 2.* Sic etiam ex fluuiis, vti ex Rheno legere aurum, quod *Goldwaschen*, vocatur, pro iure speciali habet Elector Palatinus; ex Edera Hassiacus Princeps.

Varia inde statuta, varias consuetudines in leges transeuntes, modo laxiori, modo strictiori sanctione, condi ab iis placuit.

Nobis

Nobis Dacicas solummodo attigisse scopus est, et quidem nouissimorum sub Principibus temporum; vt appareat: an iuris Regii cura, an beneficii in Prouinciam ex cultura fodinali, notitia, Romanorum partim, partim cultioris Europae praxi, animos eorum incesferit.

3. Primum equidem iuxta eorundem tenorem, dominis terrestribus, fundorumque proprietariis possessoribus, in propriis fundis fodinas, aperiendi libertas publice sancita; *vid. Approbatarum Constitutionum Par. II. Tit. IX. §. 1.*
 „ Auri, Argenti, Cupri sulphurisque
 „ fodinas vnicuique, cui facultas, et
 „ fundus suppetit, aperire et colere licitum esto. „ *Item Compilatarum Constitutionum Part. 3. Tit. IX. §. 1.*
 „ Metallum fodinarum in propriis fundis,
 „ seu territoriis cultura, libera esto. „

4. Imo et aliis quibuscunque, etiam peregrinis, in fundo Nobilis cuiuscunque metallica tractare publico salui conductus roboramento permittitur. *Approb. Const. Part. II. Tit. IX.* ad finem Articuli: „ Non solum incolis pro-

„ uincialibus , sed etiam peregrinis
 „ cuiuscunque nationis , praesentium
 „ vigore fides sit, tam de securitate
 „ ingressus in Prouinciam , quam de
 „ libera fodinas colendi, vel nouas a-
 „ periendi facultate. Et hi, vt nec
 „ in persona, neque in bonis aresten-
 „ tur, aut ulla illegalitate iniuriati,
 „ damnificentur, cauetur.„ Ita tamen,
 ne infalutato fundi domino, et cum eius
 iniuria ac damno, labori manum ad-
 moueant; sed „ prius de fundo con-
 „ ueniatur, ac iuxta factam conuen-
 „ tionem, eidem satisfactio praestetur „
Loco praecitato.

5. De prouentu autem fodinali tali-
 ter cautum est: „ Tam Dominus fun-
 „ di, quam metallarii iuramento ad-
 „ stricti sint, ad decimas sui prouen-
 „ tus fideliter in aerarium administran-
 „ das; si vero fraudulenter egisse com-
 „ perti fuerint, primo poena floreno-
 „ rum Hung. 500. secundo dupli, tri-
 „ pli &c. puniantur. „ *Ibidem.* „ Si-
 „ ue per proprios subditos, siue per
 „ seruos aurum in proprio fundo quae-
 „ rere licitum esto; Decimas tamen
 „ inuenti, in aerarium administret,
 „ re-

„ reliquum retinere sibi liberum esto;
 „ sed si vendere voluerit, Auri Cam-
 „ pfori, vel in Domo Monetaria ven-
 „ dere teneatur. „ *Part. II. Tit. XVI.*
Art. IV.

Ex auro in alienis fundis, erga con-
 uentionem cum fundi Domino, inuento,
 decimae fisco non dantur; sed totum
 et omne Campfori vel in Domum Mo-
 netariam administratur. *Ibidem* „ Au-
 „ rum in fluuiis, riuis, locis montosis,
 „ arenosis et limosis, indifferenter om-
 „ nibus, Valachis, Zingaribus et quibus-
 „ cunque inquilinis liberum est. „ *Ibi-*
dem. Sed cum hac praecautioe, vt ;
 „ Aurum vel in fundo fiscali, vel in
 „ locis publicis, aut penes fluuios quae-
 „ situm, erga Campfionis pretium Fi-
 „ sco cedat. „ *Ibidem.*

6. Loco urburarum seu decimarum
 sunt annui census 400. Pisetorum,
 quae Abrudbánya cum vicinis pagis
 dare tenetur.

Extra Campfionem fiscalem nemini
 aurum vendere, vel emere licet sub
 poena flor. 200. et solutionis rei ven-

ditae, aut amissionis corporis delicti.
Ibidem.

7. Eductio etiam auri ex Prouincia interdicta *App. Con. P. I. Tit. XVI. Art. I.* „ Aurum quod in labore, sci-
„ licet, aurifabrilis, non fuit, *h. e.*
„ quod tantum in puluere, aut Mer-
„ curio ligatum, vel etiam cementa-
„ tum fuit, e Prouincia euehere ne-
„ mo attentet; quod si deprehensus
„ fuerit, corpus delicti Fisco cedat,
„ et reus 200. Flor. poena mulctetur,
„ absque vltiori iuridico processu.
„ Quod si autem corpus delicti non
„ deprehensum quidem, sed post cer-
„ tis documentis innotuerit, vel cor-
„ pus delicti restituatur, vel aequiua-
„ lens pretium cum multa flor. 200.
„ pendatur. „ *Loco citato.*

8. Campionis pretium variat, tem-
poris, valoris extrinseci aurei et ne-
cessitatum publicarum ratione. Arti-
culare tamen vnus Piseti; seu 48. par-
tis vnus Marcae campforiae in pulue-
re fl. 1. denar. 80. ligati 2. fl. 20.
denar. coementati pondere vnus du-
cati 3. flor. Vide *Appr. Conslit. P. II. Tit. XVI. Art. IV.* 9.

9. Decimas Augustissimus beatae reminiscentiae *Leopoldus* remisit, pretium autem campsonis auxit, vt auri pisetum in puluere per *tres* florenos, amalgamate mercuriali ligatum autem per 3. flor. 30. den. hungaricales; virgineum per *quatuor*, leguleis soluatur, vt hoc clementiae argumento a clanculariis auri distractionibus, auri fures in meliorem frugem reducerentur. Quibus et per iura consuetudinaria, ac articularia capitalis poena dicitur, nisi gratia Principis accesserit; et Ius Regale fusque deque habitum, vindicaretur.

Quod ad constitutiones Metallicas, immunitatumque praetensas praerogatiuas, praeter securitatem publicam ac vnam vel alteram speciali decreto roboratam Abrudbányensium exemptionem, Metallicis non videtur esse prouisum. Ipsi Abrudbányenses consuetudinariis iuribus ac legibus vtuntur, illis enim ordinibus ac libertatibus, quibus per Caesareo-Regios Commissarios ante centum annos, *Paulum* de Krausenef, et *Carolus* Imhoff de Mallenspach, muniti diplomatice fuerunt, diu gauisi non sunt, variaque sub conditione tractati manserunt.

10. Soli Zalaknenses peregrini metallarii, speciali Principum indultu, immunitatibus praerogatiuisque metallicis, iuxta tenorem Caesarearum in Hungaria, et Electoris Saxoniae ordinationum canonumque metallicorum donati et inter cetera: quod separatum ab aliis incolis etiam metallica tractantibus habeant corpus, cui annuatim e medio ipsorum Magister praeficiatur; separatam item aulam, in qua Officiales primarii et subalterni resideant; libertatem oenopolii temporibus certis definitam; praemptionis praerogatiuam in foris hebdomadalibus, immunitatem a publicis contributionibus, oneribus prouincialibus et militaribus; licentiam metallica tractandi in fundis tam fiscalibus, quam (iuxta superiores cautelas, praescriptumque Patriae legum) nobilitaribus. Et pro coronide, quod posterius eorum nullo sub praetextu, feruituti Jobbagionali a potentioribus obnoxii reddantur. &c.

11. Ius cudendi Monetam, cum primis auream, esse summum Imperantium Regale, iam supra monuimus, propterea et Constantinus Magnus mone-

netam, *res suas*, dixit et *Sacra Augg.* Inter recentiores. Ius monetae *Cromwellius* sagacissime expressit in memorabilibus numis a se cufis, quos non tantum imagine et nomine suo ac insignibus Reipublicae Anglicanae instruxit: sed praeterea limbo exteriori inscribi curauit haec verba: HAS. NISI. PERITVRVS. MIHI. ADIMAT. NEMO. Duplici sensu ita indicaturus, et ius suum a nemine sibi adimendum, et literas istas in imminutionem monetae, a nemine nisi perituro auferri debere. *

* Per verbum: HAS. indigitauit potius tres Angliae, Scotiae Hyberniaeque coronas, vni lateri istius numi vncialis impressas.

Carolus II. Angliae restitutus, itidem limbo exteriori inscribi iussit: DECVS ET TVTAMEN, in indicium: Et monetam Regni et Regis decus esse, et literas ibidem expositas, monetae decus esse; et monetam tutamen Regis ac Regni esse, et litteras istas tutamen monetae esse, ne quid inde tolli possit. *Ioh. Christ. Becman. in Paral. Politic.*

Ius cudendae Monetae defertur aliquando in inferiores, et subditis, prout a Romanis Municipibus et Colonis olim, conceditur.

Partiuntur Imperatores hoc ius, dum Principibus, Vasallis, Episcopis, Comitibus et Ciuitatibus indulgent, quod ideo non Regale ipsorum dici debet, quia id conferentis est; verum mutata potestas. Nec cuiquam aliter conceditur, quam vt leges Edicti monetarii obseruet, nec eo abutatur ad turpem quaestum &c.

12. Inuolatur in hoc ius per nefarios auri fures, monetae clandestinos cufores, vel bonae rastrores. Adulterare monetam crimen est falsi. Quatenus priuatus sibi sumit potestatem cudendi, quae nemini nisi Imperatori, vel cui is concedit, competit; ita vt, licet in iusta proportione cuderet, quia non cum consensu imperantis, nec in loco publico consueto, aut authoritate munitus, cudat, committit crimen laesae Maiestat. Ideo adulteratores, vel cufores monetae, vtriusque criminis rei fiunt, et iuxta *Ord. Crim. Carol.*

rol. Art. III. viui comburuntur. Hic vero, crimen laesae Maiestatis supplicio capitis et amissione omnium bonorum, punitur.

Exprimit mentem *Constitut. Imperial. Approbatarum Trans. Constit. Part. III. Tit. LV. Articulus I.* „ Monetam auream et argenteam, absque consensu statuum et Principis cudere nemo attentet. Et si cui libertas cudendi concederetur; non nisi sub insignibus Regni et Principis, nec non titulo ac imagine, in puritate determinata cudant. Delinquens Nobilis, vel Ciuis in notam perpetuae infidelitatis incurrit; rustici vita erit in beneplacito Principis, manus tamen dextra amputetur. „

13. Plura forte adhuc de Oeconomiae Aurariarum Dacicarum incrementis signanda forent; nisi Maiestatis veneratio et intimior tenuitatis meae sensus, iis committendum iuberet; qui quam optime discernere norunt, quod solius oculatissimae Maiestatis sit, prouidentissimo oculo praeuidere, qui Iura Regalium cum salute populi aptissime combinentur et dilatentur, prouidere.

CAPVT V.

*Originem, Generationem et Proprietates
auri demonstrat.*

Manualem metallariorum peritiam tetigimus: nunc scientiam, quae lumine mentem implet tanto euidentius, quanto vberiori sensuum succolatur testimonio, e principiis mechanicis quaeramus oportet.

1. Luculentius id vt constet, nostrae cognitionis ordinem facilitabit in antecessum sequentia praenotasse supposita, quin ea, tam diu pro veris assumisse, quam diu euentus et phaenomena iis apprime quadrare compertum habuerimus. Diuinae Entis perfectissimi omnipotentiae, cuius solo nutu, cuncta producta esse credimus, ne tantillum praeiudicantes, vbi solius nostri intellectus terminos provehere fatagimus.

2. Primo equidem, vniuersam mundi materiam ex tribus corporum generibus constare; ex *subtilissimis et velocissime motis*; ex *globulosis*, et ex *striatis*,

tis, seu crassioribus assulatis ab angulis corporum antequam ad Sphaericam tornata essent figuram, infinita varietate, primaeua motus determinatione abrasis.

Triplex hoc materiae genus, indito primo motu, qui in continuo nonnisi *circularis*, vel *ellipticus* esse potuit, in infinitos abiisse *vortices*, seu circumgyrationes, in quibus ob figurarum inter se mutuo aptitudinem et conuenientiam, motusque similitudinem, peculiaris occupasse loca.

In eodem statu motus, situs partium et figurarum, consistentes *vortices*, totidem quasi *soles* effecisse. Sed vbi vnus ab alio abreptus est, generatos *Planetas*, seu corpora solida, ex crustis materiae tertii generis, subtilissime et velocissime agitatae centrali, inductis genita, ac globulosas lumen solis constituentes, repercutientia.

3. Ex Planetarum numero *terram* nostram, quam incolimus esse, rationibus et phycis et mathematicis et experimentalibus, siquidem demonstratur, eiusdem quoque generationem ceteris communem fuisse supponimus.

4. Et corpus terrae triplici regione constare, cuius *primam*, seu centram, (ad rotunditatem enim supposito generationis modo, corpora planetarum, vti et terrae accedunt) occupat materia illa subtilissima, ignis scilicet, solaris, non multum absimilis, nisi quod non tam pura et defaecata prouti illa est, omnium productorum et iuxta eorundem genera, omnis actiuitatis, fixitatis et cohaerentiae causa primaria. *Secundam*, materia quaedam macularum solis instar densa, opaca, ex particulis minutis, sed arcte sibi inuicem iunctis, et nonnisi materiae subtilissimae liberum transitum praebentibus constans, actioni luminis, seu globulosis secundi elementi imperuia. *Tertiam* constituit magna congeries particularum striatarum, assulatarum et pentagonarum, multum materiae coelestis circa se habentium, in quarum magnitudine, soliditate, porositate, flexibilitate, rigiditate, figuratione, ad motum habilitate, vel vi resistendi, nec non situ et nexu infinita est varietas, ex quibus infinita pariter corporum simplicium oritur differentia, species et modificatio.

5. Tertia haec regio rudimentum dedit *Aeris, Aquae et Terrae*. Sunt quippe tales particulae, quae facile aliis adhaerescunt, quod fit propter scabritiem asperitatemque, vt et propter partium quarundam eminentiam, quales ad ramosas reducuntur; vel habent figuras ineptas adhaesioni, et tamen praecedentibus magis solidae sunt, vt sunt rudera angulosa, vel denique cum hisce in difficili adhaesione conueniunt, sed habent figuras quasdam minus solidas et magis regulares, quales sunt bacilli, qui tertium genus constituunt.

Hisce a se mutuo separatis, in interiori terra, prouti in Schemate Philosophi videre est, tres *succi primigenii* orti sunt; constantes particulis teretibus quidem et leuibus, quae licet ob grauitatem suam sibi mutuo incumbant, facile tamen a globulis secundi elementi agitari, et in minutissima diuidi possunt, aliis planis et rigidis, sed flexibilibus gladiolorum instar acutis, pungentibus et scindentibus; aliis mollibus, flexibilibus ramulorum arboris instar, corporibus terrestribus facile adhaerentibus.

Q

Hi

Hi fucci ad superiorem terrae partem calore centrali, seu motu legibus naturae confono promoti, componunt corpora sub nominibus: *Mercurii*, *Vitrioli*, *Nitri*, *Aluminis*, *Sulphuris* &c. nobis nota.

6. Idem illi fucci funt flamina ac baiuli particularum metallicarum, in superiori terrae regione comparentium, quin productionis *Metallorum* et *Mineralium* caussa et origo; quorum gazo-phylacium interior haec terrae pars, ex generationis hypothefi vero fimiliter fuppeditat.

Iuxta quam conflat, materiam subtiliffimam elementalem in centro terrae congregatam, motu circulari et circumgyratorio, quemadmodum antea, dum adhuc fyfus lucidum fuit, agitari; innumeras autem eiusdem particulas motu naturali a centro refilire, hoc eft: per lineam rectam tendere, et fic ad circumferentiam ferri: interea particulas alias intermedias minutiffimas non minus arcte aliis innexas fecum abripere, et ad tertiae regionis cruftam interiori deferri; quae accedente folis radiorum

diorum vibratione, in motu ac concussione, semper accrescere videtur, vt inde separatae rursus aliquae, materiae iam motae viam amplexae, ad exteriorem crustae compagem, atque in ea cum terrestrioribus particulis concrecentes, lineas sui ductus varias relinquunt, nec non varios figuratos interstinctus formant; a reliqua terrestri mole plane diuersos, qui *venarum Metallicarum* nomen subeunt.

7. Quia montes, vtpote eminentiora terrae fragmenta, ex irregulari lapsu fatiscentiis, quae necesse in hiatus et cauitates, vel saltem rimas maiores, vel minores degenerant, obnoxii sunt, per quas praetaetae materiae cursus facilius continuari, congregationi et concrecioni, seu fixationi aptissima loca praebere possunt; cumque radiis solaribus ob sui eminentiam magis obnoxii sunt, tanto etiam moleculae iam agitatae, aptius cursum continuant, et in altitudines attolluntur, ac onera sua metallica in iisdem commode deponunt, vnde *Venae metallicae* plus *montes*, quam loca magis inclinata, vel *campestria* decursant, nisi ea ad in-

clinatas fatifcentias montium proximiora fuerint.

Partes tamen terrae ad ortum solis vergentes, vel perpendiculari radiorum solis actioni oppositae, metalliferaciores sunt; internam enim agitationem externa radiorum solis pressio et penetratio plurimum promouet; quo motus telluris tam annuus, quam vibrationis et conuersionis, plus, minus, cum tota sphaera ad solem, plus quam creditum est, contribuit, suamque addit symbolam.

8. His etiam principiis, modus quo saxa varii generis, venam, quasi solidum involucrum, inuoluentia, eiusque thecam constituentia, orta sunt, et materia minereo-metallica magis in meditullium illorum, seu potius vacuum spatium pro illa veluti abscessum incidat. Quin illae etiam directiones specialissimi situs, vt in infinitos quasi progressus, lineam cardinibus Horizontis respondentem habeat atque seruet, daß der Gang seine Stunde hält in ewige Tiefe. Et insuper si us saxorum venam regentium secundum latitudinem venae, ipse

ipse quoque specialissimus situs, das fallen und ausgehen des Gesteins, propriam suam directionem, angulos intersectionis cum linea longitudinis perpetuo aequales formantem, prae se ferat: quin insuper non undique cingat atque includat venam ipsam; sed e duobus tantum lateribus sibi mutuo oppositis, dum interim latera altera duo inter haec vtrinque intercedentia, munimento illo quasi plane vacua, reliquum montis aut fundi, saxum aut firmamentum quasi nudo contactu radunt. Hae inquam circumstantiae ex mechanica telluris generatione, quam *Cartesius* ingeniose excogitauit, haud difficulter demonstrari possunt.

9. Inter *Metalla*, quorum a *mineralibus* differentia, hoc criterio cognoscitur; quod ambo quidem sint corpora magis, vel minus dura; sed illa liquabilia et ductilia; haec autem fusibilia quidem, sed non ductilia, primatum obtinet *Aurum*. Ideo metallum nobilissimum, perfectissimum, imo Rex appellatur. Describitur praeterea, quod sit corpus metallicum flauo-rubeum, fulgidum, solidissimum, ponderosissimum

valde ductile, in igne fusile, in aqua chryfulca fluidum, examen ignis tolerans, necquicquam de substantia deperdens, rubiginis et soni experts.

10. Praeter quam quod solae mentes nobilitatis et perfectionis capaces sunt, eadem haec descriptio premitur difficultate, qua natura auri. Siue enim quaeram quid aurum sit, siue id quod solidum, ponderosum, ductile, et cur? Quaestio in vno eodemque versabitur circulo; nisi a priori quid aurum sit, clarius definiatur. Ingenui hominis est fateri suam ignorantiam, deceptoris ac ambitiosi obscurissimis tegere aenigmatibus, quadrupedantibus verbis, et coeli ianuas aequantibus promissis, ipse dum coecus sis, coeco visum polliceri et diuitiis, quas nunquam possedisti, phantastice gloriari.

Principia constitutiva auri certe adhuc nobis ignota sunt, nec plus de *Auro* statuere licet, quam quod sit:

11. Congeries particularum tertii Elementi, in varias sibi implexas brachiorum fibras diuisarum, vt ramorum arboris

boris flexilium et irregularium, cum singulari connexionione prae se ferant speciem, quae quidem in se spectatae satis tenues dici possunt, crassitiei nihilominus notabilis, si cum actione globulorum coelestium secundi elementi comparentur, a quibus cum aliis determinatae magnitudinis deorsum pressae, tam arcta inter se connexionione firmatae sunt, vt motum eorum globulorum interrumpant, nec vllis agitationibus disiunctioni a se mutuo subeundae cedant. Ex qua actione generatur corpus valde *densum*, *solidum*, *durum*, *opacum*, et tamen *ductile*.

Quia tanta est auri densitas, soliditas et grauitas, vero simile admodum partes auri in et prope ad mediam terrae regionem magna quantitate delitescere, ex cognatione materiae eiusdem regionis; crassa quippe terae superior ceteris paribus multo mollior, et talibus corporibus generandis inhabilior.

Vis agitationis in meatibus terrae interioris, per validam materiae centralis actionem, acris succis, qui instar limarum, vncorum et telorum a-

cutissimorum concipi possunt, impressa, efficit, vt quaedam praetactae materiae particulae ab aliis disiungantur, a pinquibus et hamatis rursus coagulentur, et cum teretibus, sed volatili-fugitiuis, ad extima promoueantur. Inde est quod metallorum et in superficie succi, isti sint comites et indiuidui pedisequi, vnius tamen plus, quam alterius.

Prouti aquae, metallorum et mineralium latibula transeuntes; secum rapiendo metallorum et mineralium particulas, nunc vitriolicae, nunc nitrosae, nunc aluminosae, martiales et sulphureae &c. appellari merentur.

Sic vehiculis acribus associatae auri particulae, in altum attolluntur, et aliae aliis ob figurarum similitudinem agglutinantur; sed ideo acres isti succi substantiam auri non constituunt. Adefse in et cum metallis licet concedam, metalla ideo constituere et in eadem resolui posse negabo. Baiuli sunt et instrumenta quibus mediantibus ad terram quae nostrae considerationis est deueniuntur, et prout ampliori, vel angustiori

fiori excipiuntur spatio, aliam atque aliam fortiuntur figuram et concrefcen-
tiaē ſpeciem.

12. Quemadmodum ex ſola pororum et meatuum diuerſitate, ex tubulorum ad alimentationem plantarum et fructuum varia conformatione, infinita in plantis, arboribus, fruticibus et fructibus eſt varietas: ita locorum collectionis et tranſitus diuerſitas, diuerſas ſpecies, formas et figurationes auri producit.

13. Si enim illas in commiſſuris lapidum deponere cogantur, fila aurea in grumis lapideis oriuntur; ſi faxea laterā lambant, inſtar laminae dilatatae eadem tegunt, quibusdam enim perpendiculariter haerentibus, aliae ſuperiores ſibi relictæ, directe reuerterentur, ſequē iis ob figuræ analogiam, aliae poſt alias tali ſitu adiungerent; vt adhaeſcentibus interea aliis ad partes inferiores et deurgentiam, orbiculi, chartæ anomalæ, vel quoddam folii rudimentum mentirentur; vel pro ratione in intercepto aliquo libero interſtitio, diuerſæ motus determinationis, varias

figuras prae se ferent. Et cum notabilis aliqua cavitās ductum hunc volitantium atomorum claudit, fornacis fundentis et fixantis ad instar, *masfam auri* notabilem (*nidum*) ab heterogeneitate liberam : producit.

Cum vero volitantes hae moleculae aureae arenosis tantum, limosis et fabulosis terrae partibus excipiuntur, quasi per cribrum transeuntes, varia figura in pulvere concrefcunt. Aurum enim quod ad ripas fluuiorum, vel in ipsis fluuiis auriferis inuenitur, ex montium auriferacium radicibus abradi, et torrentium impetu deuolui vix verosimile videtur esse; siquidem non tam facile solius aquae impetu e matricibus suis aurum eluitur, vel abraditur, neque ad tam longos tractus ab aqua deneheretur. Cuius vel ipsa ramenta nigra martialia auro fluuiatili commixta infallibile praebent indicium, quae talia esse probat lapis magneticus, cuius beneficio expurgantur, eidemque prompte adhaerent, licet ferreae minerae vix ullibi in vicinia reperiantur. Praeterquam quod et certa dentur indicia vel e longinquo prospectantibus, arenae

nae auro grauidae, partim ex colore, partim ex textura &c. Quod autem in grandioribus frustis, vti supra memoratum, in extrema terrae superficie saepe occurrat aurum, certe id pariter variis et praegnantioribus cohaesionis causis adscribendum, prouti et minerarum ferri hic inde in *Tsikenfi* districtu imprimis, magna copia colligi solitarum.

14. Atque haec ab ipsa experientia confirmantur, quis enim metallariorum, exhalationes viscerum terrae, *Die Witterungen*, non expertus est? Quis non in lapidescenti corpore coercitos in metalla, vel metallis proxima, abiisse non obseruauit? fumos metallicis saepissime exitiosos quis non in spongiosa degenerasse concreta in fodinis vidit? Huc spectat et illud metalli latentis indicium ex flammis aliquando caeruleis visis, ex effoetis arboribus et pruina ac rore destitutis ob substratas exhalationes, petitur.

Et quomodo aurum ab aqua cryfulca in fluorem et lenitatem quasi vaporosam attollitur, qui radicales auri fiunt

fiunt solutiones, quae a Chymicis et Cryfopaeis intrepide afferuntur, si nunquam tale fuisset? Quomodo aquae dulces vario sapore, grauitate et viribus impraegnantur, si insensibilis metallorum abrasas particulas, siue spiritum minereo-metallicum secum non raperent? Quomodo filix crystalinus notabilem auri obryzi quantitatem intra se contineret, prouti ex inuento superioris notato constat, nisi ambo fuissent olim corpora fluida, vel fluidis affinia?

15. *Concretionis* vero caussae quo generaliores, ea particularibus quibusue corporibus conuenire, nec mirum, nec conceptu difficile. Vbi enim partium ad partes apta cohaesio, ibi concretio facilis. Corpora quae se mutuo in punctis tangunt: facile quidem cohaerent; sed non constanter, vti in argento viuo et omnibus fluidis. Quae per planas superficies, vti sales omnes, ibi cohaesio firmior. Sed quorum partes aliae aliis intrusae et quasi concentratae, inter se diuinciuntur; ibi demum firmissima cohaesio, quia partium vna, aliam hic subit, et nullo relicto interstitio arcte se vicinitati iungit,

iungit, prouti sunt concreta metallo-
rum, imprimis auri.

Ex hoc concretionis, seu cohaesio-
nis vinculo, superficierumque auri va-
rietate pendet, quod licet substantia et
partes auri constitutivae eadem in
parua et magna auri mole sint, nec
aurum auro in substantia melius, vel
deterius, siue liberum, virgineum; siue
focinale fuerit: pro varietate tamen lo-
ci natalis, in colore et partium nexu
plurimi inueniantur gradus. Hoc enim
illo pallidius, illud magis ad rubicun-
do igneum accedit colorem. Hoc mol-
lius et magis fusile; illud intractabilius
inueniatur.

16. *Maturitas* quippe, vel *immatu-
ritas auri*, folius ingenii commentum
est, productionem auri ad modum ge-
nerationis, accretionis et nutrimenti
plantarum et fructuum supponentis:
cum tamen praeter nuda verba, nec
reale metallorum semen, nec tempus
formationis ac perfectionis, neque mo-
dus ab vlllo haectenus decisa et deter-
minata sint.

17. Quotidie tamen adhuc generari aurum, plus affirmare, quam negare ausim. Id quotidie circa actionem ignis subterranei credere licet, quod ante sex millia annorum. Eaedem caussae separantes et colligentes; idem materiae solidae in imis terrae visceribus thesaurus et inexhaustum Cornucopiae. Sed et quotidiana experientia verisimilitudinem palpabiliter innuit. Pluribus experimentis in Academia Regia Scientiarum Parisiensi, probatum iuit D. *du Clos*, sales fossiles, ut sunt vitriolum, nitrum, aquarum fortium, cinabarisque exusti foeces, alumen et alia huius generis, aëri exposita crescere, regenerari et augmentari. Experiuntur coctores vitrioli et nitri, quotidie glebas aëri expositas, quasi ingraudari. Expertus est Nobilissimus *Boile*, duas uncias vitrioli calcinati vasi metallico expositas, post sex mensium spatium, ultra decimam sui ponderis partem accreuisse. Idem marcasitae vitriolicae duas uncias in partes concisas, post septem hebdomadas XII. granis auctas esse.

. Sed

Sed et metallicas glebas suis metallicis quasi exutas, nouis subinde metallicis foetari testatur idem *Boileus* in stanni et plumbi fodinis Angliae; de mineris ferri *Caesalpinus* in *Ilua* insula; de argenteis et aureis fodinis *Potosianis* Peruae, *Alphonfus a Barba* et *Gerardus* in quibusdam Germaniae locis. Quorum, vt et aliorum, seu coniecturis, seu experimentis missis, propria nostra experientia augmentationes et regenerationes glebarum vitriolicarum et nitrosarum non tantum, verum etiam mercurialium et ferrearum, vsque adeo veras et reales deprehendimus, vt vel minimam dubitandi ansam superesse pernegemus. Quoad Mercurium non modo in fodinis Cinabarinis; sed et extra, et ad focos ustorios, veritas nemini ignota. In fodina ferri *Hunyadiensi* loca tanquam mineris effoeta semel derelicta, post decursum aliquot annorum a fossoribus repeti, et minera martiali foecundata inueniri, usitatum est.

Nec minus in auriferis Daciae, autopsia aurilegorum, rei veritatem euincit. *Vallis aurifera Abrudbányae*, per quam

quam decurrit riuulus rubeus, cum capite montis a centenis, et si tantummodo tempus a *Traiano* numeres, ad hoc usque, mille sexcentis videlicet annis vix interrupto opere fusque deque vertitur: nihilominus cum ubere aliquot millenorum auri pifetorum annuali prouentu.

Incolae pagi *Czebe* in Comitatu *Zarandienfi*, terram in planitie prope ad montana metalliferacia plus minus M. passuum in longitudine, et in latitudine vix vltra CCC. profunditate vero vnus orgiae, voluunt singulis annis impigri, retenta demensa vnus cuiusque fossae portione, et tamen speciosissimum, cui vix in tota prouincia simile, fursuris instar foliatum, ad trecenta, quadringenta et quingenta pifeta lauant aurum.

Si quis ex montibus auriferacibus abradi et vernalibus vel aestiuis imbribus huc delabi obtenderit, recordetur is oportet: ab A. ad B. quae est distantia a radice montium adiacentium, ad caput fossularum, in quibus rostratur et lauatur aurum, ne miculam quidem

quidam inueniri; sed a B. solum usque ad C. in plano; rursus infra C. ad D. nihil. Accedit magna montani et huius auri in figura et finitate differentia, illud enim farinae instar exile, hoc foliatum et finius prouti loci istius gnaris notissimum est.

Sic ex Scoriis ante LX. vel plures annos eiectis, ac longitudine temporum cespite tectis, aurum rursus separari, non semel expertus sum. Scorias equidem in excoctione metalli tantillum saepe rapere potuisse auri, licet ipse norim; paruum tamen quantitatem talium scoriarum ex riuulo praeprimis ustrinam alluente, extractarum quatuor et quinque ducatorum pondere aurum dedisse probe noui, quo si tam grauidae fuissent, nae excoctores priores bardi et negligentes extra ustrinam proiecissent.

Atque ex his similibusque aliis curioforum, quae alibi videantur experimentis, *quotidianam auri generationem*, non aegre sibi persuaderi patietur, qui et ipse non perfunctorie loca metallica tam antiqua, quam noua scruta-

R

tatus

tatus fuerit. Licet certis adhuc destitutamur apparentiis, qua temporis intercapedine, ac quibus augmentis ea fieri possit, vel debeat.

18. Vt hactenus dicta tanto evidentiora fideique magis consona deprehendantur, et in specie, an etiam in fodinis latentibus aurum argentumue in dies crescant, adducam experimentum curiosum admodum, auctoris *Arcanorum Naturae Delphensis Bataui Leuwenhoekii* in Epistola 100. ad Consulem Amstelodamensem *Nicolaum Vitjenium*, cuius verba seqq. pag. 114. *Continuat. Arcanor.*

„ Saepe rogatus fui; quid de metal-
 „ lis in fodinis latentibus iudicarem,
 „ num illa in dies accrescant, quod mul-
 „ tis placet. Ad hanc quaestionem raro
 „ respondere volui; quum enim saepe
 „ metalla, quae durissima sunt, ac
 „ plerumque in durissimis latent lapi-
 „ dibus, quorum magna potius sui co-
 „ pia, in lapidibus diffisis, vt micro-
 „ scopii ope aurum ac argentum in iis
 „ detegerem, observarem; passim com-
 „ peri aurum argentumque tam minu-
 tis

„ tis particulis per lapides esse sparsa
 „ et a se mutuo dissipata, ac si aliquot
 „ arenulas in mensa quadam sparsas
 „ videremus, neque etiam auri argen-
 „ tinae particulae maiores mihi micro-
 „ scopii ope apparuerunt, quam vul-
 „ gares arenulae nudis apparent oculis.

„ Contigit etiam aliquando, vt in
 „ lapide tam duro mihi appareret ca-
 „ uitas quaedam, in qua nullas, vel
 „ minimas metalli particulas detegere
 „ possem; at videbam aliquot particu-
 „ las cristallinas in ea coagulatas, quam-
 „ uis singulae particulae non maiores
 „ essent arenae granulo; atque hae mi-
 „ crosopii ope visae non aliter ap-
 „ parebant, quam si nudo oculo vide-
 „ remus partes aliquot cristalli ex
 „ monte excisas, ac sibi mutuo con-
 „ tiguas, in quibus aliquot latera ac
 „ cuspides eminent, quae aliae alias
 „ mole superabant; quod haud iniu-
 „ cundum mihi praebuit spectaculum,

„ Atque etiam in lapidibus incidi
 „ aliquando in loca molliora; sed quo-
 „ niam nec in cavitatibus, nec in par-
 „ tibus lapidum mollioribus, vllas vel

„ minimas auri argentiue particulas de-
„ tegere potui: mihi persuasi, auri at-
„ que argenti particulas, non fenfim
„ per vapores subterraneos in lapides
„ hos esse sublatas, atque in iis coagu-
„ latas, istas vero iam in rerum prin-
„ cipio intra eos fuiſſe formatas.

„ Si autem praeterea metallum ar-
„ gento ditiffimum, quod ex America
„ huc adfertur inter res viſu dignas,
„ contemplemur, quando diſſiſum eſt,
„ atque animaduertamus, quot ac quan-
„ tae partes argenteae in lapidibus il-
„ lis duris ſibi mutuo adiaceant, prae-
„ ter magnam copiam minutiffimarum
„ particularum argentearum, quae prae
„ exiguitate ſua oculorum, microſcopiis
„ non armatorum, aciem effugiunt,
„ quaeque dimidiam lapidis partem
„ conſtituere nobis videntur; atque
„ ad haec perpendamus lapides adeo
„ duros minime eſſe diſruptos, ſed
„ plane integros; iterum concludere o-
„ portebit, argentum iam ab initio his
„ lapidibus inſuiſſe: quis enim conci-
„ pere poteſt metalla tanta copia du-
„ ras lapidum partes poſſe penetrare,
„ adeo vt ipſi lapides illaeſi maneant?

„ Mihi

„ Mihi certe persuasi, si tot metal-
„ lorum partes intra lapides duros in-
„ trudi possent, quot iam iis inesse
„ videmus, tum tales lapides plane in
„ partes infractum iri.

„ In variis etiam lapidibus tantas
„ vidi partes aureas, vt maiusculas ae-
„ quarent arenulas, imo etiam maio-
„ res, nec tamen iuxta illas, etiam
„ microscopii ope, vllas alias partes
„ aureas, earumue vestigia, aut signa
„ detegere potui, adeo, vt fere mihi
„ persuaserim, eiusmodi partes aureas
„ ope humana in illos lapides intrusas;
„ sed vbi lapides vltius diffinderem,
„ in iis alias iterum vidi eiusmodi par-
„ ticulas aureas, vnde rursus pro certo
„ habui, eas partes aureas iam ab
„ initio rerum, illis lapidibus inuisse.

„ Vbi maximas argenti particulas, ex
„ metallo illo ditissimo, quod in A-
„ merica effoditur, microscopio oppo-
„ nerem, atque attente intuerer, vi-
„ deremque aliquot instructas esse ra-
„ mulis, ac quasi foliis, atque alias
„ habere cuspides spinarum in modum
„ eminentes, ac singulas argenti parti-

„ culas singulari modo esse formatas,
 „ concludere necesse habui, in princi-
 „ pio, vbi hae lapidum partes com-
 „ ponerentur, multas variae molis par-
 „ ticulas argenteas iis fuisse permixtas,
 „ cumque lapidum partes eo tempore
 „ aliquanto rigidiores forent partibus
 „ argenteis, hinc posteriores ita ab
 „ aliis esse pressas, vt tales, et tam
 „ varias nactae sint figuras, quales nunc
 „ nobis videre datur. Cum praeterea
 „ contempleremur partes lapidum, qui-
 „ bus partes argenteae exemptae erant,
 „ videre licebat figuram, quam partes
 „ argenteae nactae erant, etiam lapidi
 „ esse impressam; mihi autem incre-
 „ dibile videtur in particulis fursum
 „ latis eas posse esse vires, vt lapidi-
 „ bus imprimere queant.

„ Quod si cogitemus eo tempore,
 „ quo partes argenteae ac lapideae
 „ fuere compositae, partes lapideas
 „ quoque fuisse flexiles, facile perci-
 „ piemus partes lapideas etiam potuif-
 „ se cedere particulis argenteis.

„ Non tamen inficias ire volo pas-
 „ sim vna cum vaporibus quaedam fur-
 „ sum

„ sum ferri metalla, quae, vbi motus
„ eorum imminuitur, inter partes la-
„ pideas terreasue coagulentur; quia
„ notum est, si aquae forti misceatur
„ argentum, atque ope ignis vehemen-
„ tis aqua fortis ab illo argento de-
„ pellatur, tum aquam illam fortem
„ aliquot fursum ferre particulas argen-
„ teas, quae, vbi agitatio aliquantum
„ cessauit, iterum coagulantur. Sed il-
„ la metalla, quae inter vapores sub-
„ terraneos fursos, fursum feruntur,
„ non minutis particulis per duros la-
„ pides sparsa reperientur: sed haec
„ venarum in modum lapides transi-
„ bunt, quia mihi persuadeo, in om-
„ nibus montibus lapideis, vapores fur-
„ sum latos in vnum locum multo fa-
„ cilius posse penetrare, quam in alia,
„ idque, quia lapides non omni loco
„ aequae duri sunt.

„ Potitus aliquando fui aliquot li-
„ bris metalli, quod nudo oculo nigram
„ referebat terram; sed quod tamen
„ ditissimum erat auri et argenti. Ex
„ hac terra metallica aliquot partes
„ microscopio opposui, quae constabant
„ ex particulis aureis argenteisque, et

„ mole arenulas aequabant : harum
 „ quaedam sex habebant latera, et an-
 „ gulos adeo accuratos, lateraque tam
 „ laeuia, ac si polita fuissent; alia qui-
 „ dem latera introrsum ac extrorsum
 „ erant inflexa, sed tamen adeo laeuia,
 „ vt ne vitrum quidem magis politum
 „ fit.

„ Cum autem eiusmodi metallorum
 „ partes in terra adeo fragili inueni-
 „ antur, maiori, vt opinor, ratione
 „ asserere licebit, vbi vapores metalla
 „ secum ferentes occurrunt partibus
 „ metallorum maioribus, tum illas par-
 „ tes, quas vapores sursum ferunt,
 „ maioribus illis coagulari, atque ita il-
 „ la augeri, quam statuere, metalla
 „ in durissimis ac firmissimis lapidibus
 „ accrescere posse. „

19. Ex hac recensione apparet, o-
 culo microscopio munito auri molecu-
 las, quasi disseminatas, seu dispersas
 in glebis venosis quoad minima et esse,
 et deprehendi: quarum primaeuam ge-
 nerationem, siue lapidum generationi
 coetaneam, siue successiuam statuere
 velis, non nimis physice dici, intrusio-

ne

ne auri vti nunc apparet, glebas diffindi, si easdem et nunc, quae ab initio fuere, motus leges concedas, et primaeuis similes eiusdem determinationes fieri agnoscas, quod vel ex priori suo experimento, vbi vi ignis liquorum salinum ex iisdem glebis aridis expulisse fatetur, fatis euictum, ignem probare, quod oculus non deprehendit. Et sic vltimae eiusdem Auctoris conclusioni potius inhaerendum sit, quam crassae oculari ab impossibili coniecture, vbi magis solida non adducuntur in contrarium experimenta, inertem a prima creatione materiae ceteris durioris iuxta se mutuo quietem persuadere valentia.

20. Cui iucundissimum et quod mirari subit, ingeniaque Philosophorum exercet phoenomenon, aperte contrariatur; videlicet, quod *botri*, seu botrorum vuae cuticulae *aureis guttis* superbiant. Qui enim oculis rem probe usurparunt, non aliter, quam roris instar desuper cecidisse credent; quod nec a prima creatione in auras elatum, nec vbique in atmosphaera pendulum est, rarissime, neque vbique, reperire.

Certum tamen et pluribus in locis obuium, generationem Atmosphaerae qui nouit, non difficulter consentiet, et mineralibus et metallicis aequae foetam respectu climatum illam esse posse. Grauitatem possibilitati non contrariari, qui de situ terrae et corporum grauitantium modo definiendis, rationem, non sensus in auxilium vocauerit.

Et si quis expertus est aurum repetitis cohobationibus, ita non modo solui, sed et volatizari posse, ut quasi in auras abeat, ipsumque alembicum transcendat, forte non absone statuet, in locis, quae radiis solaribus quasi concentratis opponuntur, in tantum metallicos vapores, canicularibus imprimis diebus ardente Syrio exagitari, ut in auras quidem attollantur; sed frigore nocturno concreti guttatim decendant e diametro.

21. Ne quidem pondus auri quo minus id euincatur quidpiam obstat, licet aurum in parua aequae ac magna massa omni simili corpore grauius sit, attolli tamen, librari in circumflua telluris atmosphaera, et congregari posset, quam

quam meteora quaeuis, quanti saepe ponderis? aut lapis iste meteoricus ante quatuor annos in *Valachia* ad oppidum *Bozaianum* vnus diei itinere a montanis eiusdem nominis, medio Ianuarii ex aëre delapsus, cuius historia oppido rara est. *Hyeme videlicet niuosa et summe gelida paulo ante meridiem coelo sudo, visa e longinquo venire nubes, cum obscuro murmure, fragore terminato, ex qua cecidit massa: ceu tormenti impetu acta, in plurima frusta maiora et minora, duas, tres pluresque libras Vienneses pendentia, diffiliens, niues liquefaciens manentibus frustis duris, solidis, coloris subnigri, venulis, seu commissuris interstinctis, odoris Sulphurei; quarum tria ipsemet vidi, manibus contrectaui, et particulas adhuc teneo. Securus me de huius casus veritate, reddente Celsissimo quondam melioribusque fatis et vitae extremo dignissimo S. R. I. et Valachiae Principe, Constantino Bassaraba de Brancovan.*

22. Quod autem ipsi acini intra cutem aurei reperiantur, hoc aequè ac filamenta frutici implicata ad radicem vitis,

tis, eminentium vaporum metallicorum condensationi et fixationi sulphure meteorico cooperante, in acceptis ferendum.

23. Inter proprietates auri occurrit primo *Color*, qui tam in massa, quam in minutis *flavo-ruber* est, quamvis in Bohemia circa Pragam aurum albicans reperiri et arte chymica auro colorem nativum mox tolli, mox iterum restitui posse perhibeatur. Sic aurum fodinale vnum prae altero, vti et Anglicanum, ad albam palorem accedit. Pallet aurum, non quod famelicos infectatores metuat; rubet, non quod impigros fossores amet; sed quia natura colorum in genere qui pingitur in superficie corporum in eo consistat, quod partes materiae subtilis, vel potius globulorum secundi elementi actionem luminis transmittentes diuersimode recipiantur, iuxta diuersas asperitatis, leuitatis, angulositatis, vel plane superficiei modificationes, ex indeque diuersos fortiantur reflexionum modos, ex motu validiori, vel remissiori mensurandos; vt subinde vel impetus variis motus gradibus aucti, rotationis, globulorum

lorum radios constituentium superet determinationem, qua secundum lineam rectam mouentur, vel contra Sic quia grumi, qui resultant ex congerie immediata partium auri, sunt tantae scabritiei et soliditatis, vt luminis reuerberationem magis in gyrum actam pariant, quam rubicundum, et magis iteratam, quam candidum, fit vt superficies *flauum* ostendat colorem: *flauus* enim color est quasi medius inter *album* et *rubrum*.

Et si consideretur, auri superficiem etiam leuigatam, asperam omnino infinitis monticulis sibi inuicem accumbentibus, vallibus interiectis, siue cauernulis eo modo sitis, distinctam esse, vt si lumen reflectant a cacuminibus versus locum, vbi oculus collocatus est, aliud remittere non valerent, a ceteris partibus exiguae suae superficiei, concludendum venit a peculiari illa particularum inaequalitate, et radiorum luminis reflexionis modificatione, *flauum* excitari colorem in oculo videntis.

Quibus autem angulis definiatur illa superficiei auri inaequalitas, quae quoad

ad minutissimas auri particulas semper aequalis est, et eodem modo actionem luminis remittit, cum ceteris aequè obscuris definiri cupimus.

24. Aurum inter omnia, quae cognitionem hominis subeunt, corpora *solidissimum* est. Soliditas corporum definitur a materia corporis, quod solidum vocatur, cum eius superficie et mole comparata. Cumque plus materiae tertii elementi in substantia auri respectu molis et superficiei contineatur, quam in alia quacunque eiusdem molis et superficiei extensione, solidius ideo omni solido habetur aurum. Cui etiam debet tam maiorem agitationis capacitatem, quam motus semel impressi retinendi, siue in motu perseverandi vim.

Globulus ex c. aureus, globulo ligneo eiusdem magnitudinis, eadem licet celeritatis impressione, diutius tamen statum progressionis retinet, quia aër plurimum particularum tertii elementi sub eadem mole impetum debet impedire, quam in ligneo, qui poris pertusus et materiae subtili penetrabilis magis est.

25 Haec tamen *soliditas* non obest, quin aurum suis poris pertusum sit, quod praeter adminiculo microscopii detectas hinc inde cauernulas et partium iuxta se mutuo in aequalitatem angulositatem, per ignem fusionem et per acida spicula corrosionem, vis euincit magnetica, aequae enim magnes mouebit acum chalibeam interposita auri lamina, quam alio quouis corpore poroso.

26. *Ponderosissimum* ideo omnium corporum Aurum est. Prout enim corpora plus vel minus materia homogenea, sibi quae intime implicata, poris item, vel interstitiis pluribus, vel paucioribus patulis, solumque materiae primi, vel paucis etiam secundi elementi peruiis constant: grauiora, vel leuiora, seu inaequaliter ponderosa audiunt. Atque non alia grauitatis corporum ratio videtur esse, praeter pressionem materiae coelestis, quae ob assiduam terrae circa axem suum circumuolutionem, dum a centro sui motus recedere lege motus conatur, corpora sibi obuia ad motum talem inepta ad centrum tanto maiori celeritatis gradu deprimit, quanto

to corpus quod occurrit compactius porisque minus pertusum et sub parua mole plus materiae sui generis continet, obuenerit. Si sumatur libra aequalium brachiorum, quorum vni extremitati aurum pedis cubici, alteri lignum, vel plumbum eiusdem quantitatis appendatur, illud ad centrum terrae deprimetur in tantum, in quantum pars columnae aëreae, seu radorum materiae coelestis, per poros ligni vel plumbi libere transiens in auro obstaculum offenderit, sicque tanto plus brachium hoc eleuabitur, quanto illud deprimetur plus.

27. An autem haec *soliditatis et grauitatis* demonstratio plus euidētiaē habeat, quam illa nouissimi Scriptoris, in *Disquisitione Physico-Medica*: Vitam illam vniuersalem et substantiam incorruptibilem, quae compingit totum globum terrestrem, et cum suis incolis libero aëre suspensum versat, corpora sibi auulsa eadem facultate vitali et spiritali rursus ad se rapere, qui totum sui conuexum constringit ab initio, et corpus solidum ad matrem communem retractum grauius esse poroso et
citius

citius ferri versus centrum, non ob prementem aërem impetuosè incumbentem; sed ob loci contractiorem figuram et pororum angustiam atmosphaerae fluidae sursum et ad circumferentiam propulsae et ascendentì, non prementì minas obiectam? iudicent aequi demonstrationum philosophicarum censores.

28. Quanta auri sub eadem mole ad alia corpora proportio, pororumque diuersitas sit, ex sagacissimo *Petiti*, in Academia Regia Scientiarum calculo sequens tabella ostendit:

<i>Aquae</i>	pes	Cubicus	pendet	libras	Pari-	
<i>finas:</i>	-	-	-	-	-	72.
<i>Stanni</i>	-	-	-	-	-	532 $\frac{4}{5}$.
<i>Ferri</i>	-	-	-	-	-	576.
<i>Aeris</i>	-	-	-	-	-	648.
<i>Argenti</i>	-	-	-	-	-	744.
<i>Plumbi</i>	-	-	-	-	-	828.
<i>Mercurii</i>	<i>viui</i>	-	-	-	-	977 $\frac{1}{5}$.
<i>Auri</i>	-	-	-	-	-	1368.
<i>Terrae</i>	-	-	-	-	-	95.
<i>Salis</i>	-	-	-	-	-	117 $\frac{3}{5}$.
<i>Aëris</i>	-	-	-	-	-	$\frac{4}{5}$.

S

Quae-

Quaerenti quippe quae proportio aquae ad aurum, si amborum v. c. pes sumatur cubicus; tabula ostendet eum esse, vt 27. ad 1368. siue diuiso numero maiore per minorem, vt 1. ad 19. Vti enim se habet diuisor ad diuidendum: ita vnitas ad quotientem. Sic aquae ad grauitatem aëris, vt 1. ad 9. Argenti ad aurum, vt 1. ad $1\frac{26}{31}$.

Ergo vbi massa auri pendet libras 100. tunc mercurius sub eadem mole pendeat: 71 $\frac{1}{2}$. plumbum 60 $\frac{1}{2}$. argentum, 54 $\frac{1}{2}$. cuprum, 47 $\frac{1}{2}$. ferrum 42. Stannum commune, 39. aqua, 5 $\frac{1}{3}$. oleum, 4 $\frac{3}{4}$. &c. &c.

Prae ceteris metallis conspicua in auro incredibilis *ductilitas* crassis artificibus notissima, qui ex vna vncia auri bracteas 2790. quadratas producere norunt, quarum vnaquaeque lateraliter duos pollices, decem lineas habet, vt omnes simul iunctae, et lateraliter ad inuicem vnitae, efficiant superficiem linearum quadratarum 3155088. Si his tertia pars tantum pro decessione ob praefegmina addatur, sequitur Bractearios

ctearios ex praedicta vncia cudere ,
4207840. linearum quadratarum.

Maior adhuc ductilitas apparet in labore protractario , seu in fila ductorio , vnicum enim granum in fila diductum , 400. pedibus , vncia vero pedibus ducenties tricies mille quadringentis coextendi potest , quod si bracteas duceretur cooperiendis propemodum decem iugeribus aequaretur. Reliqua in supputationibus curiosorum fusius.

29. *Ductilitatis* rationem illustrant particulae ramosae intra se mutuo innexae, quibus constat aurum, quae proinde videntur tanto facilius parallelogrammeam rectangularem figuram imitari, qua citra separationem attenuationi cedunt, et licet compactae et sibi inuicem arctissime implicatae sint, in longum tamen et latum protrahi possint; imo etiam quae sibi mutuo, ad latera in se inuicem salua partium cohaesione defluant, et latitudinis decrefcente profunditate, incredibilem extensionem acquirant.

Non abfimile phaenomenon in terra pingui argilacea cernimus, cuius laxa

partium mollities extensionis amplitudinem largitur, et ex soliditatis ac densitatis concursu, materiae in omnes figuras aptitudinem subministrat.

Ob hanc figuram parallelogrammeam lamina auri sub incude in longum facilius producitur, ad latera non aequae; coniunctiores enim in longitudinem partes auri videntur esse. Sed si aurum cum primis fluuiatile, forte a ferri et marcasitae sulphureae ramentis non usque adeo liberatum; nec non fodinale, sulphure arsenicali purgatum fuerit, malleo se duci non patietur, quamdiu continuitatem parallelogrammeam impediens dictae particulae non in totum expulsa fuerint. Hinc, quo purius et sincerius est aurum, prout illud, quod antimonio mediante fit, tanto facilius duci et tractari potest.

30. Hoc quoque in auro notabile est, quod diutissime licet vsulatum, de *Substantia* tamen *nil deperdat*. Nulla quippe agitatio intimo nexu firmatam partium cohaesionem sic conquassare valet, ut earum fibrillae, vel grumuli a se inuicem penitus dirempti ignis vi
ex-

exhalare possunt. Soluuntur quidem, aut laxantur potius eius particulae nimii caloris vehementia fatigatae in tantum, vt a fluido corpore non abludant; nec quicquam tamen se ita aestui permittunt, vt ab eius particulis auolantibus arreptae, cum illis in auras euanescant, dummodo labor cum perfecte purificato et obrizo continuetur.

31. Vt ignis potentiae aurum resistit; ita *rubigini* obnoxium non est; particulae enim eius arctius et intimius nexae implicataeque sibi mutuo sunt, quam vt cuneis spiculisque aëris, vel alius cuiuscunque liquoris superficies eius glabra reddi possit. Sordes enim, quae saepe ei adhaerescunt, et natium colorem obfuscant, salibus vel plumbo aptissime deterguntur, nec partes eae auri sunt.

32. *Mercurio* nullum corpus promptius adhaeret auro, vel quod similes sint amborum species, vel partium indentitas, quae cohaesionum vera causa: vnde et auro mercurium substantialiter inesse, et mercurium immaturum quasi aurum esse, quorundam opinio est, vel

quod mercurii particulae tam teretes, leues, in minima diuisibiles et tamen summe volatiles porulis auri facilius se infinnare possunt, quam vllius alterius corporis, siquidem solo quasi tactu, aut, barbare loquendo, attractu id fit; vel quod materia friata amborum partes facile transiens ambas affimilet; sufficit ita intime vniri, vt sola vstulatione se expelli patiatur.

33. *Aquae fortis* corrosioni obnoxia sunt omnia metalla, aurum autem *Regiae*, quippe erectis et telorum instar acuatis fals ammoniaci particulis, penetralia auri magis referantur, et subtilissimorum cuneorum instar finduntur ac euertuntur, donec plexu rupto ramentorum eius moleculae circa liquoris partes disiectae fluitent, quod spicula nitri et vitrioli magis obtusa et adunca praestare non possunt.

Neque vllum ideo grauitati et soliditati auri haec solutio praeiudicium adfert; siquidem moleculae auri separatae, baiulantur a fale maioris superficiei, sed columnae materiae coelestis incumbenti plus iam peruia redditae, vnde

aequilibrium quoddam, vel minor pressio consequitur. Diuide corpus, diuides pondus; adhibe vectes et pondus licet maximum, vi licet minima attolles, deprimes et librabis.

34. Haec de auro intellectualiter et scientifice dicta sunt, quibus Philosophi per ignem dicti non contenti, oculis contemplari, manibus palpare, ore gustare conantur, ex quibus sensualibus particulis constet, et in quales resolui ac reduci possit. Atque uti diuersae indolis sunt, ita hic in diuersa abeunt, ut cui plus credas, ubi pedem figas, certe hactenus vix secure scias, et plus in illorum controuersis decidendis, et aenigmatibus enodandis laboris et operae impendas, quam lucri vnquam sperare possis.

Tanti laboris, tam foecundae contentionis non solum scire scopus est, sed quam maxime ut diteris, et nisi *aërii discerpant irrita venti*, plenas emungas et vacuas impleas crumenas.

Si enim decantatissima (Peripateticorum ut taceam) *Salis, sulphuris et*
 S 4 *Mer-*

Mercurii Chymicorum corpora, at nemini adhuc intime nota, aureae moli inesse tibi liberaliter concedam, et metalli principia esse dem; ostende mihi texturam auri ex iis resultantem, ostende proportionem vniuscuiusque, hoc potius quam illud metallum constituentem; ostende principatum cum principio idem omnino reale corpus esse, et nonnisi in eadem resolui posse; tunc credam non phoenomena tuorum principiorum conditionem verorum principiorum non ferentium, nec requisitis respondentium, vide *Volderum, de Principiis rerum naturalium*: sed veras et primas causas naturamque tibi patefcere. Cum absque hoc non ingnotum sit, in vno metallo, haec tria simul non comparere, et salia plus ignis producta esse, quin sulphur in salem, sal denique in terram inspidam curiosiori operatione conuerti. Vide *Acta Hassniensia*.

35. Sed quorsum haec tendunt? Eo potissimum, vt definita qualitercunque hac sensuali auri mixtura, ceteris quoque metallis, proprietates auri, conciliari posse, tanto facilius persuadeant.

Quan-

Quanta spe? vt nimirum aurifici tui pulueris, seu Elixirii granum, hidrargiri massam figat, aureo colore tingat, in pondere augeat, nulla alterius materiae accessione. Argentum pariter et plumbum, colore, pondere, ductilitate auri, exquisite, et quoad minima donet, vt et capellae Docimasticae examen sustinere valeant; h. e. in purum et solidum aurum conuertantur. Haec equidem omnem scientificam demonstrationem superare videntur.

Sed dices; te *Animam* metalli concentratam, extraxisse, vt minima portio alterius metalli partem longe maiorem viuificare et in sui generis metallum quoad omnes sui particulas conuertere possit. Homo sine anima cadaver est et putredo. Corporum anima, Spiritus, sal et oleum vocatur, ceterum caput mortuum est. Ecquis hic auri spiritus? quale sal vel oleum? E nostrone vulgari, vel ex centro vorticis nostri, sole, et quibusnam modis, ac qualibus instrumentis extractum? Quali quaeso ratione haec anima, et spiritum et sal et oleum et caput mortuum alterius metalli modificare potest,

vt prior textura, hami, ramuli et superficies in illius corporis, cuius intendis omnimodam transeat et transfigeretur consistentiam, substantiam et qualitates ?

An ergo tot illustribus in arte Chymica viris, facti, realem existentiam asseuerantibus, fidem denegabimus omnem? vel potius ignorantiam propriam prodemus: ignobiliorum metallorum, mutua transmutatione neglecta, quam vel infimus e plebe in Hungaria quotidie experitur metallicola: et Chymici curiosorum labores multis docent experimentis?

Videmus equidem omni auro argentum adesse, et argento aurum rarissime abesse. Experiuntur auri ductores vel minimam auri portionem, ita intime argento commisceri, vt tota filorum superficies eo tincta appareat. Et palliduli metalliflores omnis scientiae demonstratiuae rudes, nil vfitatius, magis vulgariusue in ore habentes; quam venam sterilem, nonnisi mineralia absque metallo habentem, concursu alterius, nobilitari: h. e. bonum metallum praeberere, tarditatem ingenii nostri.
vel

vel potius incredulitatem exprobrare , ac quotidiano suo experimento , convincere videntur.

Cui si addantur documenta practica theseos metallicae , subterraneas mineras tendere ad metalleitatem , metalla ad perfectionem , et id experimento artis confici posse , dubietatis pondere multum nos liberaret , nisi loquendi formula Chryfopoeorum temeraria ; quod v. c. natura in mineris vix mille annis , vel amplius perficit , id artem paucis mensibus posse , altiozem infigeret clauum. Sed quod simile non fit idem ; et de posse ad esse claudicare consequentia ; ac de aptitudine ad actum , nexum aequae esse inualidum : hyperphysici nos docuerunt Logici. Et Physicus vt rationis : ita et experientiae fulcro nititur.

At forte inquires , luminoso intellectu opus esse , ad discutiendas has incredulitatis tenebras , et praesentem rerum statum , qui etiam post lapsum tenebrosus est , ad primaevam integritatis conditionem eueuandum ; nec aliis haec sacra innotescere posse. Verum , vti ad sta-

statum integritatis, quem Religio docet, parum conferre existimandum, specierum, quae communi diuino epiphonemate valde bonae, i. e. in suo genere perfectae creatae sunt, in se mutuo transmutationem: ita hanc, illa perfectiorem, nostram vel ignorantiam, vel ambitionem, vel auaritiam fecisse post lapsum. Atque ad nostrae perfectionis conditionem nil admodum conducere, aurum sitne perfectius et nobilius plumbo; vel in hoc consistere diuini Luminis abundantiam, vt hoc in illud conuerti possit, cum vtroque impune carere possimus, sine perfectionis nostrae detrimento, quod in tanta auri fame maius omnino elucet.

Quia vero Patri omnis, siue reuelationis, siue rationis luminis, viis inperscrutabilibus, sua opera nota esse credimus, plurimam naturae mysteriorum partem, nostri arctissima cognitione terminati intellectus, obscuritati adscribendam censemus, quod ignoremus quid ille velit, vel possit in rerum quotidiana creatione. Et cum non aliud cognitionis nostrae, praeter claram et distinctam perceptionem, subinde
sen-

fenfualibus experimentis munitam, indicium, criterium et documentum de vllis rebus habere poffe, veracitati Dei innixi fupponimus: Luminofa intellectui attributae certitudini non vltra obnitemur; modo de familia et affinitate tam metallorum, quam mineralium inter fe mutuo et cum metallis, vt et de ftatu intrinfeco specifico principiorum metallicorum fenfualium, in diuerfis speciebus mineralium, vbi hoc vel illud forte abundat, aut nexu velut minus ligato, promptius fit ad coalitum cum aliis, et in quonam altero mineralium genere, fymbolica talis communicatio fentiatur, vt vnum alteri illud contribuatur, vel conferatur, e quorum concurfu et coalitu aliud quidpiam, quam haftenus fuerat, prognafcat, certis experimentis in praxi edoceamur.

Quod quia in fubterraneis locis etiam fi fiat, fortuito cafui et nullis deftinatis directionibus imputatur; ab arte autem nonnifi conquisitis methodis, modis atque motibus intra fe inuicem coaptatis, non vero fcientifica demonstratione, expectatur, tunc inquam lumen potius, quam tenebras amplectemur,
du-

dubietate omni deposita ignobile in nobile, h. e. plumbum in aurum transmutari posse concedemus.

Quia a *Bechero*, *Glaubero*, aliisque pene multis. Vide *Acta curiosorum*, in quibus XV. experimenta, *Decad. I. A. I.* de rei infallibilitate, historiis ad verisimilitudinem compositis et spei plenis argumentis recensentur, nemini ignotum: at et hoc notissimum plurimos, de consecutione arcani transmutorii altissimas spes fouere, paucos tamen adeptorum numero accenseri, paucissimos, vel vt hætenus mihi vllis historiis innotuit, præter vnam vel alteram factam putatitiam, si non sophisticam probam, diu tantum arcanum possedisse; sed semper vel in auras abiisse, vel hoc aut illo infortunio perditum iuisse, vt amplius quidquid etiam moliminis impenderent, inuenire potuisse nunquam.

Binas solummodo recensabo adhuc historias, easque recentissimas, quae mortuas aurificorum spes forte resuscitare possint. Prior memoratur in *Itinerario Anglo-Batauo*, *Christ. Henr. Erndl.*

Erndl. pag. 146. *Nicolaus Salzuedelius* monstrauit auctori Itinerarii, Anno 1707. auri particulam, quam ex plumbo transmutatam nuperrime oculis suis viderat, cum hac declaratione: Chymicus ille, qui nunc in Westphalia non procul Monasterio, in pago degebat, et arti pharmaceuticae se addictum profitebatur, tincturam liquidam fusci coloris, odorem fere ad modum olei C. C. de se spirantem habebat; illius beneficio, mediantibus quatuor guttis, drachmam plumbi in verum aurum 23. Carat. 7 $\frac{1}{2}$. grana, in integra marca continens, transmutabat; plumbo, cui primum guttas superfuderat, modico igne liquefacto.

Factum hoc, in propriis memorati *D. Salzuedelii* aedibus Mense Maio A. 1702. Et in sui memoriam reliquerat hospiti tunc suo, aliquot dictae tincturae guttulas, quibus postmodum projectionem felicissime instituit, asseruatam in perpetuam rei memoriam, dicti auri chymici portiunculam, et vitro obscura quaedam vestigia, liquoris illius fusci, cum odore adhuc referente.

Alteram Illustris *Leibnizius* ab aliquot testibus oculatis sibi confirmatam esse refert in *Miscellaneis Literariis Berolinensibus*, quibus videlicet praesentibus Berolini adolescens cum magistro suo Pharmacopaeo iam initiatus, huic disciplinae valediceret, tredecim bigrossos, quorum quisque duodecimam partem Thaleri currentis valere censetur, ab vno spectatorum forte suppeditatos, in catinum coniecisse, et in liquefacta tandem materia, exiguoque fragmine vitri subobicuri, vitrum antimonii propemodum referentis, iniecto, mox eiusdem cum tot bigrossis ponderis aurum probum effudisse, huncque adolescentem postea sub Insignis *Tsirnhausii* inspectione egisse.

Priori idem auctor eleganter subiungit: se dubitare nihilominus, num inter veros artis aurificae possessores, Chymicus ille referendus sit, vel ideo, quod aurum illud transmutatum, nondum iustum obryzi pondus, vel Probam 24. caratharum attigerit; cum tamen vnanimi Alchymistarum consensu, pondus auri nativum scilicet finitatis superari a Chymico debere. Et licet fatea-

fateatur hinc inde proflare exempla satis illustria, et fide digna, vbi sine omni impostura et fraude, mediante Tinctura quadam, vel concentrata in massa modicae consistentiae, vel liquida etiam, plumbum vel Mercurius in aurum fuerit conuersus; nihilominus scrupulus et quaestio remanet, at non si de projectionis et transmutationis ingenuitate certissimi etiam essemus, Tinctura illa sit auri anima, ex ipso metallo, singulari artificio, extracta et non nisi determinatae quantitati tingendae sufficiens?

37. Ad alteram pariter, licet oculatis testibus confirmatam, iudicat Illustris *Leibnitius* creditu difficile videri, siue ex auro ipso, siue aliunde Tincturam pares, materiam argenti duplo pene spongiosorem auro, tam subito contrahi, condensarique posse, puluisculo tantum iniecto.

Nisi me publicus in augusto Cimeliario Viennensi auri prospectus, quod in praesentia Augustissimi beatae reminisc. *Ferdinandi I.* Imperatoris, Chymicus vna projectione ex plumbo trans-

T

mu-

mutasse perhibetur, quodam modo, contineret, iam pridem cum Academiae Scientiarum Parisinae Antistibus dixissem: Vestri o Chryfopaei! *spirant mendacia folles.*

Cumque tantae Maieitati illudi potuisse a Chryfopaeo, qui hac vnica proba totum arcanum et inceperit, et simul finiuerit, statuere non ausim. Et naturae arcana, tam in sublunaribus licet oculis obuiis, quam subterraneis nobis incognita, infinita lateant, quae nisi expertus, vel folius pulueris pyrii effectuum exemplo, quis crederet? Pro ut ex varia 24. literarum collectione infinitae res distinctissimae et distantissimae describuntur: ita puerum aliquando in talem literarum posituram incidere posse, quae rem abstrusissimam detegeret, quam ne sapientissimus quispiam inuenerit: sic absolutae impossibilitatis artis transmutatoriae patronus esse nolim.

38. Sed tamen cum Illustri praememorato *Panopho*: siquidem et oeconomice aurifactione vix tantum acquiritur, quantum impensum est, ita politice nec necessariam, neque vtilem esse pro-

pronuntio. Si qua est, inquit ille: ars aurifica et argentifica, tam facilis, vt fertur, et fructuosa, suppressenda esset, multo iustius quam vitri maleabilis inuentum, quod Tiberio bilem intempestiue concitasse fertur. In magna enim ad vulgus emanante copia, genus humanum optimo melioris monetae comodo priuaretur; aurum enim et argentum collybisticae schedulae loco sunt, quam nemo notus vel ignotus refutet, et multum in exiguo pretii est, sic ad aes et libram redeundum, et vti non pridem in Suecia pro venditis in vrbe agelli sui fructibus, pecunia acquisita non marsupio, sed carro domum referenda a rustico foret. *Vid. Miscell. Societ. Reg.*

CAPVT VI.

Laborem Auri Medicum examinat.

I.

Posteaquam auri vsus, non tantum ad permutationes, venditiones, emptiones et communem rerum mensuram; vestes item, suppellectibilem domesticam, ornamenta militaria, Regumque diademata, inualescente in dies ambitione transisset, in ipsam quoque Medicinam speciosiori superstitione, quam certitudinis evidentia, penetrauit.

Nulli cum sint curiositatis humanae termini, cunctos vitae conseruandae spes et atanasiae cupido, ad omnia, ex omnibus tentanda, impellit. Ipsi corpori humano non parcitur, cuius salus et conseruatio quaeritur, et ex hoc, licet iam cadaueroso, requiruntur remedia. Ex cranio Cephalica antepileptica, ex dentibus naeuos tollentia, ex sanguine balsamica, ex carne mumiata, contusiones, puncturas et fluxus nimios tollentia, ex stercore, vrina, corio, secundinis, menstruis, sudoribus,

ap-

appropriata, sympathetica, amatoria, imo et venena parantur, superba magnetismorum, amuletorum et nescio, quae non alia, iis imponuntur nomina.

Sic ex auro, pro ipsis Principum altis Personis, et omni quicquid hodie magnum carumque est, specifica, vt supponitur, identitate paratur Medicina, selectioribus nec in aliis ex triplici Regno petendis auri proprietatibus, vel quod magnos, magna et pretiosa deceant, opinione inducti; pretium medicinae, sumtuoso Chymicorum labore superaddente

Ea autem, quae ex auro parantur remedia, sunt vel in forma *Puluerum*, *Salium*, vel *Tincturarum* aut *Elixirii*.

2. Sumuntur vel *Scobes auri* subtilissime limati, vel *Tritura Philosophica* aliquot septimanarum, in partes adeo paruas, vt earum superficies habitatione molis, tantae sint, quae reddant partes illas, aquae leuitati pares et innatare sanguini aptas, redacti.

3. Fiunt etiam *calces auri* calcinatione immersiva, cum Spiritu Nitri Bezoardico, vel aqua Regia solvendo, solutione lutea per retortam acta, in fundo remanente pulvere, qui *Calcis Solis* nomine venit.

4. Vel cum Aqua Regia solutum et tam alcali fixo, oleo videlicet tartari, quam volatili, Spiritu nimium falis ammoniaci praecipitatum, postedulcoratum *Aurum fulminans*, seu *sclopetans* dicitur.

Calcinatur Aurum, cum quadruplo corporis ficci, quod mercurium sublimatum, vel vitriolum martiale cum spiritu sulphuris volatilis paratum, non immerito iudicat defaecatissimi ingenii Archiater et Professor Borussicus, *Fidr. Hoffmannus*. Et aurichalco facilissimo modo friabile redditur, nec sulphure minerali, quo mediante et aureum vitulum Moysen in pulverem comminuisse et Israelitis potulentum effecisse, non absque verisimilitudine statuitur.

5. Elegans *Croci Auri* praeparatio fit, modo *Matfiano*, per Nitrum Criftallizatum alumen et fal commune, vbique tamen per falia, fpiculorum, cuneorum et voffellarum ad inftar agentia, operatio peragitur.

Cunctae autem manipulationes eum folummodo in finem excogitatae funt, vt longa et taediofa Trituratione facilius et breuiore via, aurum in maiores superficies refolutum, vel in puluerem redigi, vel apertiores poros refoluens menftruum: efficacius fubintra-re, nec non fubtiliori intentioni, quae falem, feu intrinfecam animam extrahere nititur, adminiculo effe poffit.

6. Dari quippe *Sal* in omnibus vegetatilibus, animalibus non folum, fed et in metallis, ac ex auro ipfo elici, *Heluetius Balduinus*, et inter nouiffimos *Künftelius*, in Differtatione peculiari, de *Salibus metallorum*, praefertim *auri* et *Mercurii* euincere conantur.

7. Salia glebis metallicis in effe fuo experimento in Epiftola ad Confulem Amftelodamensem: *Nicolaum Vitsen*,

supra citata, probare nititur sagax Naturae arcanorum scrutatur *Leuenhoekius*, qui dum metallum, quod plumbum, argentum atque aurum, prope urbem *Merjenskoy* in media Tartaria effossum, continebat, vehementi admouisset igni, deprehendit ab illo metallo dependi aquam limpidissimam, siue spiritum, et in hoc liquore particulas aliquot salinas coagulari vidit, postquam liquor per aliquot horas steterat; spiritum ex metallo expulsum imposuit vitro, et post die omnem liquorem exhalasse, atque particulas ex eo salinas plerasque fuisse coagulatas, quas cum microscopio admouisset, plerumque quadrilateras esse deprehendit. Similiter ex metallo auri ex insula *Sumatra*, vt et alio ex *America* allato, ope ignis spiritum limpidum particulis salinis pexmixtum expulisse se scribit.

Verum, hunc spiritum salinis particulis praeditum, ex gleba auriferaci expulisse, et non ex auro, quis mirabitur, qui glebarum similibus texturam, compagem et mixturam, vel primis labris degustauit? Nec plus inde euincet quam, ad formationem metalli concurrans,

rens, humidum quoddam minerale salinum, talibus glebis inesse.

Auri enim *Sal* ex puro crudoque metallo expelli, forte nemo tam liberaliter credet, qui texturam auri iam formati, compactissimam et tantis cuneis vix solubilem, igne licet vehementissimo vrserit.

Propterea tanta exaggeratione exclamat *Balduinus* in *Auro Auræ*: „ o, felicem terque felicem illum artificem!
 „ qui consequitur a clementissima summi Iehouae benedictione artem conficiendi praeparandique *Sal* illud quasi
 „ *diuinum*, cuius efficaci operatione,
 „ corpus metallicum siue minerale,
 „ corrumpitur, destruitur: anima tamen
 „ ipsius iterum reuiuificatur ad gloriosam corporis philosophici resurrectionem!
 „ Sic ad superstitionem et fasciatam pietatem confugimus, vbi ratione destituimur!

Et cum liquor *Metallicus* naturalis, metallum cum concurrentibus mineralibus componens, in omni metallo licet non demonstrabilis, ex modo genera-

tionis supponendus tamen est: ita menstruo opus esset liquori isti compari, metallum quoad minima solvente, vt sal illud extrahi quoquomodo posset, quamuis, quid illud *Sal* sit, a nemine scientifice hactenus demonstratum est.

Et si concederem *Sal* ex auro extrahi; illud primum in calcem redigi debuit, quibus mediis? salinis? Quid si salia ista tam alte porulos et moleculas auri imbiberunt, vt rursus aliquid salis, sub titulo salis auri proueniat; an ideo sal illud, folius auri, et non mixtae calcis auri sal audiet?

Temere hoc asserere viderer, nisi praeuentem haberem Nobilissimum *Robertum Boyle*, qui dubitat, an vnquam tale sal separatum sit, et an non potius ex corporibus spiritibusque salinis in praeparatione adhibitis, et non ex auro ipso resultauerit, in *Chymista Sceptico*.

Et licet in dubio res maneat, vbi philosophice et experimentaliter non demonstratur; sed quia ab hominibus bonae famae, et ex conscientiae integritate, verum, reale, et factibile esse
af-

asseritur, vsque dum processus hariolari possit, moraliter admittendum esse videtur.

8. Elici autem *Sal* istud ex auro ope menstrui, radicaliter soluentis, soluto, et in tincturam potabilem per spiritum vini rectific. conuerso asseritur.

Arctissimam auri compagem referare et ita resolvere, vt auri substantia ceteroquin ponderosissima, in liquorem menstruo fluidiorem et ei innatare aptum reducatur, nec est res magni laboris, nec tanti impendii; ipsis aurifabris et monetariis notissima.

9. Sed radicaliter soluere aurum, vt amplius in aurum reduci non possit, extracto videlicet eiusdem sulphure, quod post, colore flauo vel subrubro tingat menstruum: problema est, cui soluendo tot incumbunt laboribus et impensis artiffae, tot promissis solutum commendant adepti alchymiffae. Quid autem inde speres, quod non amplius est, id quod fuit.

Menstruum huic scopo aptum et sulphur illud haecenus speratum; sed non demonstratum, extrahens, non ex salium corrosiuorum profapia, sed blandum, insipidum, non discerpens partes auri, sed intextas ramorum inflexorum instar retexens, inducti experimento *Americanorum* et *Chinensium*, qui ope menstrui insipidi, aurum ita molle redderunt, vt instar cerae tractari possit *Ettmüllero* Patre teste in *Mineralogia*, aliisque.

Quaeritur inquam, ex *rore Maiali*, *niue aqua tonitruali*, imo a *spiritu mundi*, qui praeter materiam primi elementi nullus est; et ex aliis in se corrosiuis, sed dulcificatis, imo insipidis factis tam salibus, quam *Mercurio*, *Antimonio* et *Saturno*.

10. Inter recentissimos, Tinctura illa, quae *Essentiae Dulcis* titulo innotescit, menstruo eiusmodi blando, omnis corrosiuitatis experte, aurum purgatissimum radicaliter resoluente, et in substantiam resinofam conuertente, vt tota in spiritu vini rectificatissimo disfluat, ad Deum testem prouocando, confecta esse dicitur. Sed

Sed nec haec orrosiuitatis omnis expers est, nec odore caret, neque aurum radicaliter solutum inde fati fidem facit, quod quomocunque abstrahas, nullum auri vestigium in ea reperiās. Cum et plures sint Tincturae, quae praeter odorem spiritus Nitri dulcis, nullam palpabilem aciditatem, vel corrosiuitatem dentibus inimicam prae se ferant, ex salibus tamen acidis sint paratae, resoluentes optime, at cum tempore solutum aurum praecipitantes.

II. Non videtur Essentiae dulcis praeparatio multum ab illa *Tincturae Auri* praeparatione, quam *Ioannes Franciscus Vigani* in *Medulla Chymiae* tradit: menstruo scilicet suo, quod limpidum est, et quod minime corrosiuum, neque cutim maculans, nec vestimenta, neque lintea corrodens, affundendo illud soli, addito Sale Philosophorum per fermentationem quandam, Sol mutatur in substantiam spongiosam, cui si affuderis Alcohol vini, sine vlla alia additione, Sol soluitur in Tincturam flauam irreducibilem.

Eodem menstruo mediante ex *Mercurio* extrahit Tincturam violaceam, quae post lenem digestionem praecipitatur in puluerem rufum, limpido manente menstruo. Ea si in loco frigido ponatur, lapilli perlucidi instar adamantis prouenient, sapore grati et dulces. Quibus non absimilia de fale auri et mercurii depraedicat *Kunstelius*. Sic auctor tractatus: *Elixir Solis et vitae*, tenui liquore eoque dulci, aurum in Tincturam conuertit.

Licet menstruo tali mediante aurum radicaliter soluente, non omnis auri tinctura paretur, utpote re adhuc indecisa, vel sub quaestione posita; fiunt tamen aliae propemodum infinitae.

12. Specialis est et multae famae, quae in *Actis Academiae Regiae Scientiarum Parisiensis* taliter parata recensetur: Pars vna auri puri in 20. aut 30. partibus spiritus falis dissoluitur, solutioni tantundem olei essentialis plantae aromaticae additur: succusso vase oleum flauo colore tinctum apparet, hoc a spiritu falis separatur, et oleo triplum vini spiritus affunditur, qui oxalidis aut acetosae spiritu animatur.

Nec multam ostendit aciditatem et multo minorem corrosiuitatem illa auri solutio, quae per menstruum ex vitriolo duplici, antimonio et minera cinnabarina destillatum, longis digestionibus, filtrationibus, abstractionibus et edulcorationibus paratur.

13. Illae cumprimis solutiones auri, quae per *Salia volatilia* ex animalibus parata, per spiritum videlicet *urinae humanae*, vel maxime cum *noctiluca*, fiunt, videntur requisitis solutionis auri ex mixto alcali et acidi suspensis, optimo successu respondere. Priorum vide sis varios processus apud artistas. Per hanc autem, probatissimam et conuenientissimam fieri, asserit auctor libri, de *Morbo et Medicina vitae animalis*, sed alterum requisitum, aurum taliter solutum, reduci amplius non posse, experimento haud fulcitur.

Si quae per aquam *Marcafitae*, vel *spiritum frumenti* cum *rore maiali* rectificato, radiisque solaribus diu exposito, fiat solutio, nullam pariter corrosiuitatem habebit, cumprimis si oleis maritetur.

An non etiam ex *spiritu fuliginis* certa encheirisi facto, simile soluens parari possit, cum vel admotus aurum friabile reddat? in suspenso relinquo.

14. Ignem solum Phosphori *Brandiani*, vel *Kraftiani*, aurum in fluorem redigere, cum vel vehementissimus ignis non tam comburat, quam depuret aurum, nisi a particulis salinis auri poros referantibus adiuuetur, is credit, qui fidem dare didicerit *Kunckelio* similis Phosphori additione ignem ita dirigenti, ut aurum destrueret, atque in rubinum artificialem commutaret; vel etiam illustri *Tsirnhausio* solis vitris ustoriis solem per solem destruenti.

Daniel Crügerus Curiosus Academicus, veri auri potabilis a se coniecti solutione centrali peracta, meminit, cuius caput mortuum argentei coloris nil nisi mercurium sulphure suo nudatum Academiae Imperiali exhibuit, aliasque pene LX. Auri potabilis descriptiones promisit. Vide in *Actis Litterariis Maris Balthici*.

15. Frustra ab auctoritate *Hippocratis* Thraſonico ſtylo auri medici alchymiſticam praeparationem repetere nititur *Chriſtianus Democritus*, quaſi ea iam antiquitas in re clara et palpabili, cum toto proceſſu aenigmatica propoſita, cum reliqua ſcientia Hippocratica neglecta quidem, ſed tamen in poſteros propagata eſſet. Dum ex Tractatu de *Diaeta* haec verba in ſuum ſenſum excerpit: *Aurum operantes tundunt, lauant, molli igne liquant, forti autem non conſlatur. Vbi vero elaborant, ad omnia utuntur.* Lege praecedentia de fili-ductoribus, aurificibus, et coniunge ſequentia: *Homo frumentum tundit, lauat, molit et ubi igne coxit, vitur, et forti quidem igne non conſlatur, verum molli ac lento.* Totumque contextum examina et experieris cunctas corporis functiones et motus vitales per mechanismum et aſſimilationes mechanicas Hippocratem dilucidare voluiſſe. Nec plus proceſſus Artis alchymiſticae inde erues, quam Nobiliſſimus *Menkenus* in *Charlataneria Eruditorum*. Gronouium filium, celeberrimi alias nominis Antiquarium, ex icone metallici natipelliti in Saxonio fabricato, ſacer-

dotem hierophorum nauigium Isidis portantem, memorat.

Vlterius his immorari praesentis instituti non est, nec manipulationibus recensendis actum agere; cum nulla Aularum, quae non specialem aliquam Auri solutionem, in forma olei, tincturae vel elixirii pro arcano possideat; nec vllus Chymiafter, qui non de processu specialissimo ac noui menstrui inuentione gloriatur.

16. Cumque duplex in praeparatis ex auro Alchymistarum scopus: vnus pro *arte transmutatoria*; de qua in superiori Capite; alius pro *vniversali medicina* stabilienda, reliquum est, vt de viribus et efficacia tot encomiis exaltatissimorum ex auro medicamentorum, quid sentiendum veniat, tanquam in *παροδα* attingamus.

Vires, inquam, ex auro paratorum dicuntur esse vniuersales, ad mala corporis omnia auertenda, morbos lethales curandos, agonizantes sustinendos, cor et spiritus animales mirum in modum refocillandos, imo in senii retardatione
et

et virium reiuuenescencia, solam hanc datam a Numine Panacaeam.

Diffiteri non possum in tanta medicamentorum specificorum incertitudine, summum perfectionis medicae apicem eum attigisse, qui in tanta medicamentorum farragine, quorum oneroso sub pondere fatiscit cura Medica, confunditur Medicus, affligitur patiens, et vel sola *expectatione Harueana*, vel a natura ipsa, curatur magis, quam a pomposis medicandi formulis, viribus certa, vsu non taediosa, quantitate non onerosa, tandem inuenerit remedia.

17. At quot sunt morborum causae, quanta in indiuiduis varietas, quanta ex solidis, fluidis corporis, quanta ex spiritibus seu passionibus lege vnionis mentis et corporis oriundorum differentias? et hos omnes vno iugulare gladio, non vnus *Herculis* opus est. In ipso integritatis statu, inter tot res bonas et perfectas, vna tantummodo fuit *arbor vitae*.

Longe alia est medicamentorum operatio, alia morbos curandi ratio, quam

turba Medicorum sibi perfuasit. Recte indicat elegantissimi ingenii Medicus Batauus, omnia pondere, figura, mobilitate metienda esse medicamenta. Irradiationibus et imaginariis operationibus nullus est locus. Phantasiae et occultae qualitatis eadem est ratio, nulla euidencia.

18. Aurum tamen dicitur summum cordiale, et sicut omnibus partibus corporis, vnus rector planeta assignatur, sic cordi Sol, capiti Luna, &c. qui eodem cum metallis caractere notantur. At otiosae hae sunt naeniae, prout figurae stellarum, a quibus denominantur.

Quid est cor praeter fibras musculosas. et vnde eius exhilaratio? Quicquid spiritibus aut in motu supressis, aut in radiationem contrariam versis, aut actiuitate orbatis, ordinatum, nec violentum motum conciliare valet, sanguini et humoribus in circulatione progressuum motum addere et intra se aequabilem conseruare, vel promouere potest, id vnice cardiacum est; sic enim blando ad corporis partes diffuso motu,

mens

mens affecta , exhilarari consequenter dicitur. Omnia aromatica spirituosa , oleosa , suaue olentia in censum cardiacorum ex simili operatione veniunt.

Decantatissimus ille *Puluis aureus de Pozzis* annon eosdem effectus in grauissime decumbentibus edet , sine , quam cum auro? Sed ex ipsis aureorum medicamentorum Patronis , plures substantiam auri ad medicandum inutilem esse , credunt ; ideo ad *Sulphur* eius blandum a ventriculi alcahestino liquore non nihil elicatum , confugiunt. Per hoc spiritus animales solis ad instar suauiter irradiari , foueri , ac affici , acriusque salia nimis exaltata , illi se combinando actiuitatem et ferociam suam deponere : Imo ab exorbitantiis corrosiuis corpus humanum praeseruare , et furentes omnes ideas sopire statuunt. Sed haec otiosis in Musaeo Chymici conceptibus , non ad lectum stantis Medici experimento , constant.

Vidi ego Comitissam ex splendida familia , feбри continua cum diarrhaea lethaliter decumbentem , cui cum praestantissima remedia aliquid leuaminis

pollicerentur, mox conquestis e longinquo auri Tincturis, aucta dosi frequenter exhibitis, in ferociam, conuulsiones horrendas et deliria cum continua vociferatione incidisse, enormibus his symptomatibus tam diu durantibus, donec vires tanti a letho liberantis remedii, ex spirantibus autem spiritibusque sopitis, placide post obdormiuit.

Essentiam dulcem cum primum innotesceret, maiores exeruisse vires, quam iam vbi nouitatis deserbuit auiditas in propatulo est.

Certe encomia, quae non in viuentibus aegrotis solum, sed et in moribundis de efficacia huius sulphuris soluti depraedicantur, experimentis defituuntur.

Defraudare tamen tam nobile metallum, cum ex reliquis varia et virtute et operatione certa parantur remedia, esset, vt haud leuis iniuriae, ita et ambitiosae dictaturae argumentum.

Aurum in puluerem redactum cordialibus secundi generis, quae introsum-

sumpta absorbendo, salia acria euertendo et motum sanguini conciliando constanter operantur, nec tam cito auolant, accenseri, et si dixeris amicum aetherem per poros auri introsumpti communicari cum corpore, qui luctanti et propemodum succumbenti materiae, cum aethere morbi peregrino, suppetias ferat, non video cur contradicam. Sed si propter remanentem determinationis difficultatem, qualis nam figurae particulae auri introsumptae, quali aether per poros auri communicatus motu et determinatione gaudeat, vt sociatus materiae corporis mei, exoptatum edere queat effectum? priora mihi dare recuset; sciat is, auri particulas introsumptas cuiuscunque tandem sint figurae, pondere suo vt plurimum in corpore nostro operari. Omne enim quod leuius est, a grauiori premitur, et loco quantumpote deturbatur, aurum leuissimas in subtilissimis vasculis stagnantes lymphae particulas premedo, in motum concitare, motu inducto, obstructions remouere et subinde ex talibus causis ortis malis, mederi. Hac ratione chalybeatorum operatio explicabilis est, quod ex commotione

post illorum usum ordinata a Medicis, confirmatur. Cui si addideris, oblongas parallogrammeas, nec spiculis praeditas auri particulas, motui humorum magis obsecundare, ac ideo ob aequabilem partium non aduersantium motum, ex legibus naturae, plus prodesse, quam obesse posse.

Auri candentis extinctionem in aqua, omni effectu, siue a sulphure terrestri auri, siue ab aethere per poros auri sui generis, siue a particulis ignis, communicato carere, quis dixerit?

Dum vero ad Mercurium, post curam mercurialem expellendum propinatur, vtrum summum illud alcali et vnicus acidi magnes, postquam spiculis acidi corporis armatus est, auro in corpore adhaerescat, prout extra corpus? ego valde dubito. Saltem dum per inferiora egestum est, albedine mercuriali tinctum, quis expertus est? Sed tritura Philosophica praeparatum, forte mercurio paria, in lue venerea curanda, efficiet.

19. Insignia illa menstrua, quae pro soluendo corpore auri, ex mineralibus extrahuntur, vbi in vnum corpus cum auro coiuerint, nemo tam infanus erit, vt siue ex alcalinis puris, siue subacidis, siue mixto alcalino-acido parata sint, pro diuersitatis morborum ratione, vi ita concentrata, in manu Medici in applicatione periti, insignes et laudatissimos effectus, non edere, temerarie asserat?

Mitescunt forte menstrua istiusmodi, dum corpus auri, quoad minima, intra se recipiunt, et instar Theriacae mineralis, tertiam aliquam induunt indolem, qua effectus, a separatis simplicibus vix expectandos, efficacius prodant.

20. Agunt nonnulla remedia immediate in spiritus tantum, et medio eorundem, in fluidis corporis, vires tandem exerunt notabiles.

Multa pars morborum ex radiatione contraria spirituum et regurgitatione humorum, cum primis in tubulis nerveis, cum insignium anxietatum, con-

vulsionum, dolorumque sequela, oritur. Atque hic Logica methodo, per purgantia, alterantia, elutriantia clysmata tarde: cito autem et iucunde per antispasmodica mineralia, subuenies. Vt non temere concludas, in radiationibus spirituum, solidorumque oscillationibus vitiatis, similia catholica remedia quidpiam posse: in Chronicis non item.

Ad reiuuenescentiam, nequidem tantillum, quam ad sanitatem, absentia, *metus, odii et inuidiae*, passionum animae.

Morbi, vbi manus requiritur, erga pretiosum remedium, nulla reuerentia ducuntur.

21. Interea nec hoc inficiari licet, similes effectus, ex iisdem Tincturarum Auri menstruis, aliisque quam plurimis, minus pretiosis, et plerumque obuiis, expectari posse. Vt vel ex folis mineris Transiluanicis, *Antimonii solaris* et *Cinnabaris natiuae*, montis Zalaknae Baboiensis, rite praeparatis, *Pulueribus, Tincturis, Spiritibus et Extractis,*

tractis, quicumque recte vti nouerit; centenis veteratorum pixidibus, haud inglorius in Arte Medica carebit. Au-
roque ad laute viuendum; his ad prae-
feruandum et in morbis desperatissimis,
forma appropriata adhibitis, cum sola-
tio fanitatis et crumenae vtetur.

Sed hic pedem figo, et a labore
fessus, ostia Aurariae Romano-Dacicae
claudio, cum demensi metallici, iam
fit finis.

E L E N C H V S

CAPITVM ET CONTENTORVM MEMORABILIVM.

C A P V T I.

Historiam Auraviarum Romano-Dacicarum exhibet.

1	Varietas rerum, perfectionis Dei argumentum	1
2	Non omnia propter hominem creata	3
3	Neglectus Metallurgiae in Prouincia metalliferaci culpabilis	5
4	Daciae Situs, conditio, foecunditas	6
5	Trajanus Daciae Subactor	8
6	Columna Trajani	9
7	Dacia felix	10
8	Collegium Aurariarum in Dacia	13
9	Collegii Procurator	18
10	Sub-Procurator. Decurio	22
11	In Inscriptione lapidum mentio	24
12	Slatna vnde dicta?	24
13	Patroissa Dacica vbi?	25
14	Deceballi Thefauri. A Trajano an inuenti?	26
15	Xiphilinus suspectus	27
16	Lyfimacheorum piscatura	28
17	Martinusii Thefaurus	28
18	Trajanus Thefaurus in Dacia	29
19	Claudiopolitani Crepidarii, thefauri Darii inuentio fabulosa	29
20	Cyri Thefauri qui?	31
21	Caninius Poeta	32
22	Columna Trajani ex manubiis Daciae	33
23	Mulierum Dacicarum facinus	33

E L E N C H V S.

24	Metalla et Mineralia Daciae thesauri	34
25	Damnari in et ad Metalla: in Salis fodinas.	35
26	Dalmatae ad laborem auri adacti	35
27	Incolarum Daciae labor in aurariis.	38
	Tractus Metallicus aurifer	38
28	Loca aurata Daciae	39
29	Transuectio auri ex Dacia	41
	Cellarius emendatus	42
	De prouentu auri Daciae annuo coniectura	43
30	Metallurgia florens Prouincias ditat.	43
31	Dacia triplex	44
	Malatae chronographia notata	45
32	Scythae et Hunni Romanorum successores in Dacia	46
33	Hungariae Reges Christiani, culturae metal- licae intenti	47
34	Saxones in Daciam vocati	47
35	Oppida metallica Daciae	45
	Auraria Dacica, est Abrudbánya, primum oppidum metallicum	48
36	Litterae Metallicorum	49
37	Offenbánya, Keresbánya, Rézbánya, oppida metallica	51
38	Zalaknae peregrini metallici locati	52
39	Metallici Abrudbányenses caesi	53
40	Alba-Iulia euerfa quando?	53
41	Commissio Cameratica Oeconomiam metalli- cam instituit, et Generalis Steiuille restituit, et promouit	55.

C A P V T II.

Laborem auri Metallicum exponit.

1	Aurum liberum, coactum	56
2	Daciae aurum Liberum	56
3	Auri granulati duo pondo Massa arbusi specie	58
4	Galeae forma 800 ducatorum pondere	59
5	Palmae cum digitis	59

E L E N C H V S.

6	Massae diuersi ponderis	59
7	Crucifixi forma	60
8	In Silice montano	60
9	Filamentum frutici intextum	61
10	Guttæ in botris, et acini	61
11	Cimeliarchium Viennense	62
12	Aurum argilaceum, Farinaceum, Scorza quid?	63
13	Czebeanum aurum quale?	63
14	Aurum fodinale figuræ variæ	63
15	Musæum Kircherianum	65
16	Aurum an in magna copia?	66
17	Instar fabæ Sthalio rarum; in Dacia non	66
18	Historia Metallica Plinii	68
19	Fluuii auriferi Daciæ	74
20	Aurum fluuiatile	76
21	Putei fodinales	76
22	Ruinæ montium	77
23	Alutatio quid?	77
24	Canalitiis labor auri	77
25	Venarum ductus, qui denominantur	78
26	Tignatio fodinarum	78
27	Pili præferrati cui vsui?	79
	Mortaria tuforia Romanorum	79
28	Fodinale aurum argentatum	79
29	Scoriæ metalli	80
30	Catini et catelli probatorii. Tafconii	80
31	Fodinarum prolongatio	81
32	Mensura temporis in fodinis	81
33	Excavatio fodinarum	82
34	Venæ intractabiles qui subiguntur?	82
	Terebræ fodinales	83
	Pulueris pyrii vsus	83
35	Cursor metallicus	83
36	Campanæ trabales	84
37	Corrugi quid?	84
38	Chrysoliforum aquæ vnde?	85
39	Agogæ lotoriæ	85
40	Arrugia	85
41	Scamna lotoria qualia?	86
42	Tabulæ rostratoriæ	87

E L E N C H V S.

43 Canales lotorii	87
44 Corbes lotorii quales?	88
45 Vellus aureum vnde dictum	88
46 Labor fodinalis constantior et vtilior	89
47 Putealis labor, vbi?	89
49 Venarum notitia	90
49 Virgulae diuinatoriae incertitudo	91
50 Venae casu detectae	92
51 Ruptura Abrudbányensis	94
Vestigia metallaria Romana	94
52 Cuniculorum Romanorum, Puteorum	95
53 Glebae metallicae extra foueas	96
54 Molae quassatoriae	96
55 Aurum ligatum quid?	97
56 Aurum argentatum	97
57 Argentariae Daciae	98
Bistricenses	98
59 Rei metallicae Scriptores	98
60 Metallurgiae scientia theoretica nulla	99
61 Regulae vniuersales metallicae	100
62 Machina Archimedaea	101
63 Pyrotechnia Aurilegulo vtilis	102

C A P V T III.

Laborem auri Monetarium declarat.

1 M arcasita auro mixta	103
2 A malgamatio auri	104
3 Molae amalgamatoriae Peruvianorum	104
4 Romani amalgamatione vsi	105
5 Caementatio auri	106
6 Caementationis incommoda	106
7 Quartatio quid? Separatio per viam humidam	107
8 Aquae fortis praeparatio; cautelae	108
9 Aqua Regia	109
10 Antimonium purgat aurum	109
11 Aurum Hercyniae quomodo extrahitur illaeso argento	110
12 Budaei opinio	110

E L E N C H V S.

13	Lapis Lydius	111
14	Romanis in vsu	112
15	Pondus auri puritatis index	112
16	Hydrostaticum instrumentum	113
17	Cupellatio qui fit	115
18	Caractæ	116
19	Carisii numus	116
20	Aurum quando signatum, Auri in numis vtilitas	118
21	Numi aurei Graeciae	178
22	Romanorum quales ?	119
23	Numorum puritas Romanis curae	121
24	Monetales Trium-Viri, e Tribunis, ex equesfri Ordine	121
25	In numis Dacicis frequens mentio	122
26	Monetae et aequitatis idem simulacrum in numis	126
27	Numi aurei cufio ad Maieftatem fpectat	128
28	Aureus Romanus	129
29	Monetae aureae requifita	129
30	Pretium auri ab Imperante pendet	129
31	Non femper idem	130
32	Ordinarium, decupla ratione ad argentum	132
33	Dacicum aurum Romam vectum	133
34	Aurei numi in Dacia pauci cufi	134
35	Argentei reperiuntur quotidie plurimi Analecra Dacica, Apulenia	134 135
36	Dacorum numi non proftant	135
37	Vaiuodae an cuderunt, et quando? Numismata, numi aurei in Dacia Tranfiluana	137 137
38	Ioannis Zapolya	137
39	Ioannis Sigismundi, et Ifabellae	140
40	Stephani Bathorei Principis Tranfylvaniae, et Regis Poloniae	146
41	Chriftophori Bathori	147
42	Sigismundi Bathori	150
43	Andreae Cardinalis Bathori	154
44	Moyfis Siculi	156
45	Ciuitatis Coronenfis	156
46	Georgii Balta	159

E L E N C H V S.

47	Ciuitatis Cibiniensis	160
48	Stephani Botskai	161
49	Sigismundi Rakoczi	164
50	Gabrielis Bathori	165
51	Coronensium	169
52	Cibiniensium	171
53	Gabrielis Bethlen	171
54	Catharinae Brandenburgicae	180
55	Stephani Bethlen	181
56	Georgii Rakoczi I. et II.	182
57	Francisci Rhedei	186
58	Achatii Bartsai	187
59	Ioannis Kemény	189
60	Michaelis Apati	190
61	Augusti Leopoldi M. et Augusti Iosephi	194
62	Emerici Tökölyi	195
63	Rebellionis Praesidium	195
64	Exequiale Gubernatoris Georgii Banfi	197
65	Constantini Bassarabae de Brankovan Principis Valachiae	199
66	Augustissimi Principis Transilvaniae Caroli VI.	200
67	Monetariae Transiluanicae	200
68	Figura numismatica Authoris	205

C A P V T IV.

Constitutiones Prouinciales de Re Metal- lica et Monetaria recenset:

1	Metallifodinae sunt iuris Regalis	206
2	Nobiles iure Feudi tenent, quicquid habent	207
3	Metallifodinarum cultura licita	209
4	De fundis Dominorum terrestrium conuen- tio fit.	209
5	Prouentus fodinalis Fisco dandus	210
6	Census Abrudbányensium loco vrburae	211
7	Euectio auri interdicta	212
8	Campio auri	212

X

9 De-

E L E N C H V S.

9	Decimae remissae	213
10	Privilegia Metallicorum Zalaknensium	214
11	Cusio monetae, Regale Principis	214
12	Monetae falsatores, Cusores	216
13	Oeconomia Aurariorum Dacicarum	217

C A P V T V.

Originem, Generationem, et Proprietates auri demonstrat.

1	Hypothesis Physicae	218
2	Tria elementa	218
3	Terra est Planeta	219
4	Tres terrae regiones	220
5	Rudimentum Metallorum	221
6	Succi acres Metallorum bajuli	222
7	Venarum metallicarum ortus est locus	223
8	Generatio Saxorum	224
9	Auri descriptio vulgaris	225
10	Descriptio Physica	226
11	Generatio auri	226
12	Variae figurae	229
13	Nidi auri	230
14	Spiritus minero-metallicus	231
15	Concretionis auri causae	232
16	Maturitas, et immaturitas metalli, ingenii commentum	233
17	Generatio auri quotidiana, experimento Vallis Rubrae Abrudbányensis, Czebeanae locuturæ; ex scoriis antiquis	234
18	Historia Leuwenhökiana	238
19	Aurum glebis inspersum	244
20	Aureae guttae botrorum	245
21	Lapis Meteoricus Bozaianus	246
22	Acini aurei	247
23	Auri color vnde?	248
24	Soliditas auri	250
25	Poris non obest	251
26	Pondus auri, vnde?	251
	27 Non	

E L E N C H V S.

27	Non a spiritu vniuersi	252
28	Proportio ponderis Metallorum	253
29	Ductilitas auri vnde?	255
30	Aurum igne non perditur	256
31	Rubigini non obnoxium	257
32	Mercurio adhaeret	257
33	Ab aqua forti corroditur	258
34	Auri principia chymica	259
35	Transmutatio Metallorum	260

C A P V T VI.

Laborem Auri Medicum examinat.

1	Auri vsus in medicina	272
2	Trituratio auri	273
3	Calces auri	274
4	Aurum fulminans	274
5	Crocus auri	275
6	Sal auri an detur?	275
7	Sal Metallorum	275
8	In Tincturam soluitur per <u>menstrua varia</u>	279
9	An irreducibile	279
10	Essentia dulcis	280
11	Tinctura Viganii	281
12	Parisina	282
13	per salia volatilia	283
13	et Phosphorum	284
15	Hypocrates an Alchymista	285
16	An aurum vniuersalis Medicina	286
17	Incommoda Tincturae auri	287
18	Vires auri medicae	288
19	Menstruorum eadem, et certae	293
20	Catholica remedia agunt in Spiritus	293
21	Antimoniata et Cinabarina optima remedia.	294

HISTORICO - PHYSICO-
TOPOGRAPHICA

VALACHIAE

AVSTRIACAE
SVBTERRANAE

DESCRIPTIO,

A D

FAMIGERATISSIMUM DACIAE SECRETARIUM

SAMVELEM KÖLESERIVM

DE KERES - EER,

Virum dignitate, ac litteris illustrissimum,
Epistolari stylo exarata,

A

MICHAELE SCHENDO R. C. EQ.

VANDERBECH,

AA. LL. Philos. ac V. Medic. laureato Doctore.

*Amplissime ac Sapientissime Vir ,
Mibi semper colendissime !*

Hanc Tuo, Vir sapientissime, licet nutu conceptam Valachiae subterraneae descriptionem, quam Tuo defoecatissimo obtutu minus dignam censui, Tibi communicare diu haesitaueram, bene conscius nil Tibi nisi limatum numerisque omnibus absolutum offerendum, quod in hoc obortiuo faetu subsultorie efformato, currenti animo rudique Minerua itinerantis, eiusdemque ad Medica semper obsequia distracti ingenii consociis, nequaquam digesto, aut maturato frustra exoptaueris. Sed cum nouissima Tua desideria mihi haud pridem Carolinae patefecisses, quorum a me fieri planiorem quandam mentionem beneuolentiae Tuae imperium exigebat, iure meritoque obtemperaturus, mearum statim esse partium sum ratus, Tuas graues in administrandae Reipublicae munere occupationes si non recreare, leuidensibus saltem hisce notitiis distinguere. Quaecunque mihi curiosiora, Antiquitatem, Mineras, aut Thermales aquas respicientia, Valachico transacto itinere,

cum Excellentiff. Caefareo Campi Marefchallo et Prouinciae vtriusque Praefecto, quem huiusmodi studiis fummo opere delectari Tibi dudum compertum est, obferuanda contigerunt, fuccincte et calamo occupatiffimo (vt Tuis eruditif-
 utar verbis) hisce illita pagellis fideliffime expono: hoc Tibi perfuafum exoptans, fi temporis vel anguftiae, vel conditiones minus obftitiffent, me hanc fpartam implere melius potuiffie ac exornandam fufcepturum fuiiffe.

Atque vt inde exoriar, vnde itineris ceperam primordia: Gemmas effe metallicas calces, ignis fubterranei violentia vitrificatas, arbitrabatur *Beckerus*; vnde in Granatis et Rubinis aureum; in Smaragdis et Chryfolithis cupreum; in Amethyftis et Zaphiris ftanneum; plumbeum in Opalis et Hyacinthis venabatur odorem. At licet in metallis et femimetallis Tincturarum bafes agnofcerem; et Gemmas effe Chryftallos, quae prout variant ratione duritiei et multiplicata fluoris metallici imbutae funt, eatenus acquirere diuerfa nomina opinarer, a Becheriana tamen fententia cogebam recedere, dum ante duos circiter

DESCRIPTION.

citer annos, Zaphirum coeruleo colore ad ementiendum Adamantem experimenti gratia spoliaturus, postquam auro fuso innatantem inter ignis validioris torturas iusto diutius detinuissem, Gemmam quidem diaphanam, et pristina orbatam omnino tinctura obtinerem, ita tamen calcinatam immutatamque, ut salva semper figurae primaevae superficie in innumeras bracteolas tenuissimas levi unguium adminiculo scissilis dissolueretur. Hinc gemmas omnes inexpertes fusionis et refractarias nil aliud esse opinabar, quam mire complanatas tenuissimae superficiei lamellas ac bracteolas vndequaue laeuigatissimas, mutuo figurarum amplexu et basium sibi inuicem adhaerentium coalitu coagmentatas, subtilissimo fermeque imperceptibili quodam metallico veluti glutine ferruminatas; earumque duritiem ex arctiori angulorum cohaesione firmiorique superficierum mutualitate petendam. Quin imo *Gassendianum* de salibus experimentum et incomparabilis *Dominici Gulielmini*, Professoris olim Patauini, de eorundem chrySTALLIFICATIONE doctrina, huic velificabatur sententiae: quippe iuxta *Wilhelmum ten Rhyne*, de Salium Figuris

anatica Salis communis, Nitri, Vitrioli et Alumnis portione in eadem aquae lagena dissoluta, et leui euaporatione praecessa ad chrystallifandum reposita, curiosum et Aristotelicis Hypothesibus inexplicabile Phenomenon suscitatur, in illa salium dissolutorum miscella et variarum figurarum liquido innatantium confusione pristinam ideam retinentibus singulis, et iuxta ingenium figurae secedentibus salibus, per aequalia superficialium strata inaequalem angulorum ordinem recuperantibus; illaesa interim diaphani perspicuitate, vti in sale Gemma aqueum Chrystallorum Mineralium nitorem aequante, vel superante: Vt figura in Nitro sexangularis; in sale communi Cubica sensim ad pyramidem adscendens; in Vitriolo Rhomboica; in Alumine Octaedrica perenni ordine semper seruetur, vt videre est in *Hornii Arca Moysi*, et *Listero de Thermis et Fontibus Medicatis Angliae*, Cap. 5. Meliori verum tamen experimento ad susceptam ideam confirmandam usus, oculorum ac mentis aciem conuertebam in illud Talciforme productum, seu specularem lapidem, qui *Glacies Mariae*, Germanis: *Straunglas* et *Razensilber* dictus,

D E S C R I P T I O.

ctus, tenuissimo lamellarum diaphanarum contextu, strato stratis superinducto, vel ob aëris interpositi renitentiam, vel ob superficierum discontinuarum inaequalitatem, vel ob glutinis pinguioris inopiam, haud debitam durtiem nactus, in bracteolas facile separabile concretum sistit, ita ad amuflim calcinatarum gemmarum *Synthesim* exhibens, vt quod mihi analysis artificiosa detexerat, naturalis huiusce geneleos impedimenta vel maxime confirmarent. Licet huismodi Talciformem indolem (ad quam diuersas *Amyanthorum* et *Aluminum Plumorum* species referre placuit) oculatis manibus saepius tractauerim, eorundemque in igne constantiam miratus per aquas *Chryfulcas* acidosque *Spiritus* ad meliorem frugem reduxerim, mihi tamen haecenus non contigerat inexhaustam ferme mineram reperire, huiusce modi lapidibus eleganter scintillantibus superbientem; quo vsque *Arxawia* versus *Coziam* (*Valachicorum* coenobiorum ex praecipuis vnum) mouenti, inter inaccessibleis rupium anfractus et montium filiceorum cacumina, spatiosam, commodam currulemque viam

Tra-

Traianae spei desideria excedentem, pyrio puluere humanae imbecillitati succenturiante, *Steinuillianae* sedulitatis industria complanasset. Videlicet ultra fluium *Lotram* media circiter hora progressis, disruptis per repetitos cuniculos ardui montis visceribus, portentosae magnitudinis saxa hinc inde dispersa se se exhibebant, quae innumeris argentei splendoris tabellis exornata.

Clara repercusso reddebant lumina
Phoebo.

Hinc huiusmodi concreta, Naturae ne opus perfectius molientis immatura veluti stamina, aut errantis vel ludentis abortiua conamina veniant compellanda? Dubia agitatae sententia particulam ex minoribus vnam Tuae, Vir Clarissime! polimathiae praesentibus sistere duxi, vt maturo Tuae opinionis oraculo illustrarer.

Propter lamellarum perspicuitatem, tabellarum exilitatem ac latitudinem, Moscouiticum Talcum reliquis praefertur; vnde cum aliquot horis *Rimnico* distans Coenobium, *Oresum*, ab a-
qua

D E S C R I P T I O.

qua eiusdem nominis praeterfluente denominatum Brancouanis fumentibus magnifice extractum appuliffemus; cubiculum prae ceteris eleganter dispositum infpiciebamus, cuius fenestrae non vitreis, sed nitidiffimis, non glauci aut viridiufculi, sed candidi argenteique Talcis quadratis laminis ornabantur, quarum diametrum vltra spithamae latitudinem, cum fe vel maxime commendaret, ratus me iterum vicinam Coenobio huiusce lapidis fpicularis Mineram detecturum; responfum accepi propter lamellarum tenuitatem et haud omnibus numeris absolutum nitorem, *Lotrenfe* super attactum Talcum nequam vfurpari, sed ex Moscouia huiusmodi faetuum feraciffima ad hasce partes in diuerfos vfus transferri.

Altero ab vrbe *Rinnici* lapide versus Monasterium *Gouora* passibus circiter trecentis a via regia versus dexteram diffitus, mons ferme inacceffibilis distat argentei nitoris apicibus rutilans; videlicet nouum Amyanthinum concretum in copia ministrat, quod splendidi candoris elegancia perlarum matrices praecellere dixeris. Non hic strata stratis,

tis, aut laminae laminis superinductae visuntur; sed tenuissimorum canaliculorum manipulos et Cylindrulorum mera glomeramina (arctissimo licet vinculo conglutinata laeuigatum ac durum corpus constituent) inuicem separabilia et in innumeros eiusdem figurae floccos desinentia deprehendimus, quae denudatorum muscutorum fibras, aut villosa carnis coctae stamina ad amissim repraesentabant.

Romanae Antiquitatis testem, amplissimam Traianam viam paulo post ingressi dum vel ipso in exordio lentos aliquantisper gressus promoueremus, occurrit in praeruptis ad Orientalem *Alutae* ripam faxis votiuum quoddam Romanorum excauatum altare, antri potius, quam delubri speciem eleuatis numero pluribus in limine gradibus praese ferens; ad cuius radices perennis scaturiens riuulus blando aquarum delabentium susurro, quamdam veluti tacitam loci vetustissimi religionem peregrinantibus incutit.

Hinc trium circiter horarum iter vltius prosequentibus ingens in Occiden-

D E S C R I P T I O.

dentali eiusdem Alutae ripa, isque planissimus tractus patebat, Auri ex arena lotura celebris: quod non solum magis graduatum, vtpote argenti Miscela nequaquam inquinatum, Transiluanicum aurum examinis iudicio praecellit, sed et copia rudium collectorum negligentiam compensante, et insolita granulorum magnitudine distinguitur. Neque enim in solo fluuio *Aluta*; sed et in *Argisch* et *Dombouiza* (in quibus frequens est huiusce aureae loturae cultus) obseruare licuit, non Auri tantum ramenta ac subtiliorem scobem separari; sed et lapides ferme filiceos grauiori pondere se commendantes, nulloque licet externo metallici vaporis vestigio notatos, dein con fractos tamquam nucleum aurum purissimum granulatum drachmae vnus pondus saepe aequans in cauitate lapilli delitescens exhibuisse.

Dimidium Traianae viae spatium emensi sinistrorsum ad montana vno circiter deflectentes milliari, monasterium *Polbratz*, inuisebamus, locum natura et altioribus imminentibus circa circum montibus munitissimum: cuius ageres

geres limpidissimus torrens praeterfluens lambit, qui per triam cavitates montium praeterlabens ingenti fragore suam scaturiginem prodit. Hinc penes celebres ferrifodinas duabus horis *Polbratzio* distantes, ingentis montis patet ad radices hiatus, cui aquas vndeque deciduas excipienti, quaecumque lignum, aut aliud leue innatandi capax subiectum concreditur, per subterraneos Meandros *Polbratzium* deportans, ex alio alterius montis foramine fideliter euomit.

Latepatentem *Polbratzii* planitiem potenti Romani exercitus industria plantata filua nobilitat: quae foli aequalitate, viarum sibi inuicem respondentium ferie, arborum proceritate, collocatarum ordine ac arte, horti potius quam nemoris faciem exhibens, non parum Romanae dignitatis argumentum hisce viciniis suggerit ac perennat.

Superatis aliquot Ferrifodinas diadematis instar cingentibus collibus, excelsi verticis montem, marmoreaeque superficiei, equo inaccessum felicioribus pedibus scandebamus, ad cuius prodigia
cu-

DESCRIPTION.

curiosis oculis excipienda, Monachorum impulsibus mouebamur. Itaque vbi securior aditus nonnisi inclinato corpore peruius patet infra medietatem montis capacissimis fornicibus naturaliter arcuatum, armati facibus antrum ingrediebamur, quod ChrySTALLINI candoris pellucidis incrustationibus exornatum, marmoreis columnas casualiter aemulantibus excrescentiis distinctum, tecto figuris diuersicoloribus animalia quaeque ruditer repraesentantibus extracto superbiens; et pavimento lithostrato, seu opere, vt aiunt Musiuo tessellatoque instar granulati, aut vermiculati strati affabre elaborato praeditum: Atria, Musaea, Coenacula, Laquearia, Triclinia, Tempia, Altaria repraesentant: vt taceam spatiosissimis anfractibus deflectentes in biuium Porticus et columnarum serie distinctos fornices, bifida concamerationum diuarcatione sat longo tractu desinentes, quorum singulos in duas acies diuisa comitiua nostra percurrentes, neutris aliorum praelucentes taedas spectantibus, tandem per tortuosos rupium Menandros semihorae quadrantem progressi, vni alteris obuui in amplissimum circum terminantibus

V A L A C H I A E

viis iterum coniungebamur. Sed quis quaeso tot marmorum incrustationes, tot specus spatia, tot inexploratae longitudinis semitas, tot callium diuerticula percurrere non lassatus fuisset? dum et gradus ipso in saxo modo sursum, modo deorsum cochleatim tendentes, nouas tentato examine subterranearum concamerationum contignationes patefaciebant, recentem toties scenam diuertentibus exhibentes. Sufficiat absque fuce fateri, quod per integram horam hinc inde vagatos, veritosque ne facum lumen deficeret, aut in illis labyrinthicis sane latibulis ac tenebriosis recessibus nos exitus falleret, vltiora scrutandi cupido tandem destituerit. Sed quid diutius moramur? Antrum videlicet lapidescentium aquarum stillicidio faecundum, nos ingresses, Vir sapientissime! vel prima fronte percipies, ex quarum, plurimorum annorum tractu, casualibus excrescentiis et perennibus protuberantiis sensim per partium iuxta positionem accrescentibus, haec mira rerum facies propululauit.

Hinc

D E S C R I P T I O.

Hinc limpidissimum et insipidum plane laticem lente exstillantem vbique percepimus, qui in solidam et fixam concrefcens substantiam in Saxeoglaciales Cylindros pensiles desinebant, candidos atque spongiosos, *Lac lunae*, seu *Saxatilis Marga* Metallurgorum idiomate compellatos. A qua enim pluuialis per tractus subterraneos Calcario lapide refertos transcolata dum multum de teneriore terrea et lapidea substantia secum abripit imbibitque, dum ad satietatem turgida suam sarcinam derelinquit, lapidosam Tophaceam in primordio molliusculam; sed quae mox in aëre valde indurescit, materiam dimittit, quae ex aqua secedens lapidificationis admirandae saepius propter casuales imagines ac figuras, quas exhibet, causa materialis existit. Hinc etiam fit, vt omnes illi lapides, qui ex aquis deciduis concreuerunt, si acri urgentur igne, in calcem acerrimam comburantur. Quae sane omnia Historiamne an Fabulam *Kircheri* in *Mund. Subterr. Tom. VIII. Libr. X.* illustrant, dum pagos integros cum omnibus videntibus inquilinis, quam brutis subito ab aura *Gorgonica* (sit venia vocabulo

barbaro) feu lapidifica petrefactos factis temere retuliffe, haud infimi nominis Critici cenfent.

Ferrifodinas quod attinet, ditiores in vniuerfa Caefareae ditionis amplitudine frustra quaefueris; vel enim Mineræ copiam vbertatemque respicias, vel puritatem, vel docilem fusionis indolem ac dulcem metalli temperiem nulli quod fciam cedere dixeris. Hinc nil mirum, fi vetuftis Valachiorum Vaiuodarum laboribus hanc Mineram celebrem extitiffe constet, quam licet viciffitudines illius prouinciae systemati fat familiares, faepius et diu intermitti otiarique paffae fuerint, Brancouanis tamen fumptibus reparatam non paruum ad eiusdem redditus augendos momentum contuliffe referunt. Quod si rudi ac plane fabrili Valachorum, aut Cingarorum manu tractata, adeo vtilia hactenus officia praestiterit; quid si Caefareorum artificum excoleretur industria sperandum maneret? Accedit et illud, quod Croco rubicundiffimo fcateat solaris indolis, a quo per simplicem cum Hydrargiro trituram puriffimum aurum separabamus. Neque defunt Acidularum

rum fontes hasce Martiales fodinas exornare, quae cum forti decoctione Gallarum comixtae nigerrimum atramentum fistebant. Quas licet rudium incolarum adulta barbaries in medicos vsus recipi hactenus obstans, nil certi de earumdem effectibus pronuciari posse permittat, saluberrimi tamen vsus futuros minime dubitamus. Vno a Martialibus aquis milliari, hic vbi praerupti montes in Alutam exonerantur, larga reperitur argenteae Marchasitae vena nitidissimo splendore rutilans, duodecim pedum geometricorum latitudinem et triginta longitudinem aequans, quae instar metallicaе fuffae massae, torrentis cuiusdam anonymi alueum crassissime incrustat. Quae (cum Marchasita argenti spuma ab *Agricola, de Re Metallica*, vocetur) anne pinguem argenti sub se Mineram latentem contineat, aut vapor aliquis Saturninae indolis inibi stabulans, ac delitescens haereat, aquarum Marchasitae forsan ramenta transuehentium Magnes ac quoddam veluti praecipitans, quae per strata stratis superinducta, longa aetatis serie, in talem crassitiem adoleuerint, Problema Mineralogis esto.

V A L A C H I A E

Neque minorem merentur animadversionem Cuprifodinae in *Tismanna*, vulgo *Baia de Aramo*, adeo cupri melioris notae feraces, vt intra aliquot hebdomadarum spatium, tercentum pondoo ex fusione collectos, Caesareus fodinarum Inspector in loco ipso affirmaverit. Triginta et vltra hic patent profundissimae foueae puteorum instar excavatae ad metalli per rotas et circumductos Trochleis restes, Germanorum more eruendi facilitatem. Hinc labores hosce Germano alicui, aut cultioris nationis artifice suos natales debere conuicio, miratus tot annorum indefessis laboribus venam haudquaquam exhaustam, diu adhuc et large duraturas spes fossoribus subministrare. Hic etiam Tismanenses Thermae non sunt reticendae, quae cuprea austeritate notatae, dulcedine licet incautos ad potum allicientes blandum promoueant vomitum, externa tamen genii vitriolici balneatione, inveterata vulnera, Phagadenica vlcera et alias huiusce typi scorbucorum efflorescentias experimento certissimo sanant, et aegrorum frequentia nequaquam destituuntur.

Quid

DESCRIPTION

Quid montes referam ardentis, aliquot annorum spatio fumantes et sulphureo nidore, longum *Benzenski* tractum inficientes? Carbones inibi fossiles in copia effodiuntur, quos siluarum potius olim consumptarum reliquias sulphure ac bitumine coagmentatas esse crediderim. Ad illorum montium radices calidissimae insuper scaturiunt Aquae Thermarum *Teplicensium* celeberrimarum in Bohemia, ad odorem saporemque meo iudicio, prorsus aemulae. Locus itidem in iis reperitur viciniis falso fonte celebris, ad quem proximiores incolae armenta sua solent impellere, ut eiusdem gratuito potu ac obuiio prouentu, salis venalis consuetis parcant expensis. Salinas ibi reconditas primo in limine arguebamus; sed tentato per aquae copiosae euaporationem examine, nullum sal subsidens obtinere valuimus, cum idem penitus volatile, effugiente per ebullitionem aqua, aequae tenues, in auras euanuisse deprehendimus. Memorabile insuper est, quod si hae aquae destillationi subiiciantur in vase clauso, vapor et aqua distillata nullius sit saporis, neque quicquam salini in capite mortuo, siue

V A L A C H I A E

in aqua se repraesentet nullo nisi infipido quoddam relicto, omni falsa et spirituosa parte penitus destituta. Hinc celebre illud *Glauberi* experimentum illustrari potest, quo sal commune addita cuiusdam olei portione in tenuissimum vaporem, qui etiam totum conclaue implere possit, dissoluitur. Ceterum praeter plurima fontium salinorum miracula, Salisodinas in Caesarea Valachia decantatissimas, *Okna mare*, dictas, hic minime recensendas duxi, utpote quas nil si amplitudinem excipias a Transiluanicis differre animadvertimus.

Aquas vero huiusce Occidentalis Valachiae insalubres ex potiori parte coniecimus, utpote, quae vel lixiuiofae, alkalico-nitrosae, vel aluminosae, primarum viarum fermentis perniciosae, saepeque austero-acri volatili turgidae, haud aliter ac montanis Styriae incolis euenit, potatoribus Bronchoceleum progignunt, seu strumosas gutturalium glandularum excrementas in contumaces nulla arte extirpabiles circa fauces scyrrhos degenerantes. Quod aëris
tem-

D E S C R I P T I O.

temperiem spectat, ac plurimis parafangis finitimas excedentem terrae fecunditatem, praecoci fructuum prouentu, pascuorum ubertate ac liberalis annonae copia, Tibi fatis notas haud circumscribo; cum *Valachia Daciae Horreum* absque fuce vocari possit.

Tandem vbi fluuius *Aluta* in Danubium exoneratur, haud procul locus est, *Ghirle* vocatus, in cuius vasta planitie vsque longe distans oppidum *Caracalla*, spatiosa visuntur Romanorum Castra, et amplissimae eorundem metae ac stationes, quibus tergum fluuius *Aluta* claudit, frontem vero innumeri artificiose dispositi colles, seu in fortalitorum formam exstructi monticuli defendunt, in quorum prominentiis Romani exercitus collocatas excubias, aut Ducum eleuata tentoria fuisse opinandum. Cuprea hic frequentissime effodiuntur numismata, Romanos castra hic metatos olim fuisse abunde testantia: quod et arcis ad castrorum latera exfurgentis, Romanoque more (vt passim in Dacia) quadrato lapide exstructae rudera fatis euincunt.

V A L A C H I A E

Quas vero praeter impolita opera neque vlla artis industria conspicua, reliquas per transfennam attritas spectauimus statuarum exuuias et cadauera, magni olim ac illustris corporis miserabile sceleton, aut Romanae vetustatis vestigia non pauca hinc inde dispersa reperimus: licet non contemnendas veterum monumentorum reliquias, easdem temporum infuria et crebris Tartarorum defolatoriis excursionibus adeo vitiatas ac mutilatas scias, vt in illa incolarum mendaciis et superstitionibus enutritorum caligine vix aliquid certi ac praeiudiciis liberi ex illis tristes ruinae vestigiis referri posse arguendum remaneat.

Sed ne ultra clepsydram, vt aiunt, declamare videar, hic Vir sapientissime! subsistam et vela quodammodo contraham, mihi veniam impertiri velis, enixe flagitans, si accuratiori elucubratione Tua explere desideria hoc mihi perfunctorio itinere non licuerit; dum Tua nimis pretiosa in me studia et officia, suauiolem auram annuentibus fati, dignius post hac excipere adlaborabo.

DESCRIPTION.

rabo. Vale summum artis nostrae Decus, et nisi turbae aulicae locorumque mox adhuc futura maiora intervalla prohibuerint, commercio litterario me etiam in posterum beare, ut es saepius sancte pollicitus, ne dedigneris.

Albae Carolinae, postridie Kalendas Iulii. Anno Reparatae Salutis: 1720.

Amplissimi Tui Nominis

Cultor haud exiguus

MICHAEL SCHENDO

de Vanderbeck,

AA. LL. Phil. et V. Med. Doct.

~~15,000~~ —

20,000. —

